6
11-b
3

6
8 E
9

Ex Bibliotheca
majori Coll. Rom.
Societ. Jesu

22-a-8 6-11-b-3

H 4/2.

Digitized by Google

ORATIONES
BENEDICTI
AVERANI.

BIBLIOTECA NAZ.
ROMA
VITTORIO EMANUELE

Digitized by Google

Digitized by Google

ORATIONES
HABITÆ PISIS

AVCTORE

BENEDICTO AVERANIO

FLORENTINO

In Piſano Lyceo Literarum Humaniorum Profeſſore

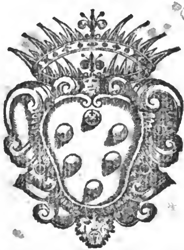
SERENISSIMO

COSMO III.

MAGNO ETRVRIÆ DVCI

DICATÆ.

BIBLIOTECA NAZ. ROMA VITTORIO EMANUELE

BIBL. SEC. COL. ROM. SOC. IESV

FLORENTIÆ, MDCLXXXVIII.

Apud Petrum Matini ſub Signo Leonis, *Sup. perm.*

Digitized by Google

Digitized by Google

SERENISSIME
MAGNE DVX.

BIBLIOTECA NAZ. ROMA

ETsi magnitudinem Tuam & muneris mei tenuitatem quum reputo, vereor non ſine cauſſa ne temere videar has Orationes tanto Principi dedicare; quum tamen cogito & quo ar-

gu-

Digitized by Google

gumento ſint eæ ſcriptæ, & quid continueant; niſi ſub Tui nominis auſpicijs in lucem prodire ſtatuo non debuiſſe. Nam Sapientiæ, & literarum laudes fermè complectuntur; laudes porrò literarum ad Tuæ Gentis inclytæ ſempiternum decus pertinent. Quum enim Cosmvs ille Magnvs Mediceæ familiæ æternum lumen, ætatiſque ſuæ, & Italiæ ſplendor eximius, & ſingularis præclara ſtudia è tenebris eruiſſet, & in tanta caligine temporum lucem reipublicæ literariæ attuliſſet; quum Laurentius avo non minor, cæteris maior, quicumque ſuperiora ſecula illuſtrarunt, bonas artes auctoritate, ingenio, munificentia, favore promoviſſet, auxiſſet, extuliſſet, ornaſſet; numquam Mediceæ Gentis Heroes eorum exemplum ſequi deſtiterunt: ſemper ingenia: ſemper nobiles facultates præcipua cura, ſtudioque coluerunt. Fuit

Me-

Digitized by Google

Medicum Domus Doctorum Aſylum, Sapientiæ Templum, Muſarum Sacrarium, Ingeniorum Regia, Arx, & Domicilium clariſſimum Literarum. Iam ducenti ſexaginta anni effluxerunt, ex quo ſuſceptum patrocinium doctrinæ, & eloquentiæ, & artium nobiliſſimarum Medicum genus numquam intermiſit: nec mirum, ſi quum maximè omnium laudanda fecerit, virtutis laudatores maximè adamavit, & ſi, quum Sapientia cæteris præſtiterit, Sapientiæ cultores colendos præcipuè putavit. Quid hoc tanto in bonas artes amore, hac regia Medicum liberalitate profectum fuerit, nihil attinet dicere: præclaræ facultates pene ab inferis excitatæ, eloquentiæ ſplendor mortalibus reſtitutus, & in eodem faſtigio, in quo multa ſecula ſteterat, & a quo miſerrimè deſcenderat, Sapientia collocata; nec ſolùm veterum placita ſubtiliùs,

cul-

Digitized by Google

cultiuſque explicata; ſed multa, quæ priſcos latuerant, inventa præclarè, & ad alia reperienda commotus orbis terrarum. Quum ergo literæ Medicum beneficio, & renatæ quodammodo, & altæ fuerint, & educatæ, & ad ſummum robur, maturitatemque perductæ; quis dubitet, quin is, qui literas laudat, Medicum beneficia laudet? Ex quo efficitur me rectè, atque ordine feciſſe, qui complexus in doctrinæ laudibus, quantum hoc nomine mortales divino Tuo generi debeant, Tibi, Cosme clementiſſime, hoſce labores meos inſcripſi. Accedit eodem, quòd Sapientiæ laudes Tibi ſapientiſſimo Principi potiſſimùm debebantur, qui Sapientiæ initium ab eius fonte, atque auctore Deo colendo ducendum, & accerſendum ratus, pietatis, & religionis exemplar abſolutiſſimum cenſeris; qui ſapientum præcepta non dictis, ſed

mo-

Digitized by Google

moribus exprimis, & vita immortalitate digniſſima; quem regales opes, non ad luxum, ſed ad miſerorum calamitates levandas invitarunt; altitudo fortunæ, non ad faſtum, aliorumque contemptum; ſed ad excellentiam virtutis extulit, quum quanto in altiore faſtigio es collocatus, tanto excelſiùs morum ſanctitate contendas cæteris eminere; cuius in ſumma poteſtate continentiam, in principatu excellentiſſimam pietatem, in altiſſimo dignitatis gradu modeſtiam, & comitatem, admirabilem iuſtitiam ſalubri clementiæ coniunctione temperatam, manſuetudinem odio vitiorum coniunctam orbis terrarum univerſus admiratur, & in primis Etruria, quæ ſe beatam putat, quum intelligat, ſibi illud immortalis DEI munus a Plinio celebratum, *caſtum, ac ſanctum, ac Dijs ſimillimum Principem contigiſſe*. Nec mihi nunc

eſt

eſt animus tuas laudes recenſere, quas tacitè venerari obſequio meo potiùs arbitror convenire; nec ſi id maximè conari velim, quæ de tua virtute ſentio poſſem explicare dicendo, & venerationi erga Te meæ ſatisfacere: ſed illud mihi propoſitum eſt indicare, Sapientiæ laudes, quas hoc libro ſum perſequutus, Tibi dicandas fuiſſe; ſunt enim Tuæ, qui veram, ſolidamque Sapientiam, quæ in moribus, cultuque divini Numinis cernitur, es aſſequutus. Quòd ſi quis accuſet audaciam meam; accuſet muneris levitatem; nec oportuiſſe contendat tantæ celſitudini tam humile donum offerri: is cogitet & Deum, cuius eſt bonus Princeps imago, non oblatorum pretio, & magnitudine moveri, ſed offerentium voluntate. Huius exemplo & Te confido meos hos labores hilari, & ſerena fronte exceptuurum, nec tam, quàm exiguum ſit munus,

nus,

Digitized by Google

nus, ſed quàm congruens, & quàm a ſtudioſo animo, cupidoque Tibi placendi proficiſcatur, cogitaturum.

ORATIO HABITA PISIS

KALEND. NOVEMB.

ANNO MDCLXXXVIII.

In ſollemni inſtauratione Studiorum.

DE NVPTIIS

SERENISS. FERDINANDI

PRINCIPIS ETRVRIÆ

ET

SER.MÆ VIOLANTIS BEATRICIS

VINDELICORVM PRINCIPIS

Sereniſs. MAXIMILIANI Vindeliciæ Ducis, & Sac. Romani Imperij Septemviri Sororis.

ETSI ratio mei muneris poſtulare videtur, Auditores ornatiſſimi, ut hoc auſpice ſtudiorum die de ſtudijs literarum verba faciam; & eorum amplitudine, ſuavitate, commodis proponendis, adoleſcentes ad hoc, quod ingrediuntur, laudis curriculum ſtrenuè conficiendum adhorter: ſpes tamen Domus

regna-

Digitized by Google

regnatricis nuptijs florentiſſimi Iuvenis propagandæ, populorum vota, Italiæ plauſus, Etruriæ geſtientis gaudium ita blandiuntur animo lætitiæ magnitudinem vix continenti, ut in hac una cura defixus alias omittere, & ad publicam felicitatem Orationem quoque meam cogar accomodare. Atque illud imprimis mihi lætandum iure eſſe video, quòd, quum de uſitata via deflectendum fortuna gaudentis reipublicæ, ſtudiumque meum ſuadeat; huiuſmodi argumentum proponitur, quo perſequendo mea dictio, & communi civium lætitiæ, & plauſibus conſonabit, & a priſtina ratione dicendi mea non abhorrebit. Laudes enim auguſtæ Medicum familiæ, quas meditor in his nuptijs celebrandis attingere, coniunctæ ſunt, & cohærent cum laudibus literarum, quas vetere inſtituto iubeor prædicare. Nam, quum omnium artium laudatarum, quæ multa ſecula extinctæ barbarorum armis, & conſepultæ in tenebris, & ſitu, & antiquitatis miſeranda ſtrage iacuerât, initia, & incrementa Mediceæ gentis Heroibus ex magna parte debeantur; certè, laudandis auctoribus, ipſorum beneficio quaſi renatæ facultates laudantur. Et quemadmodum, qui Romulum urbis conditorem laudibus vehit, ipſam Romam quodammodo laudibus ferre cenſetur; &, qui Mercurium palæſtræ, Apollinem muſicæ, Æſculapium medicinæ repertores laudat, ipſi palæſtræ, ipſique muſicæ, & medicinæ nonnihil afferre ſplendoris, & ornamenti videtur, quòd inventorum gloria ad laudem rerum inventarum pertinet; ita qui Mediceæ gentis Heroës ornat, ipſas præclaras artes, ipſamque ornat ſapientiam: hi quippe, & artium, & ſapientiæ conditores, & quaſi numina quædam extiterunt. Atque ita connexus eſt cum ſplen-

dore clariſſimi generis ſplendor literarum, ut viciſſim celebrare literas nemo poſſit, quin eadem opera Medicum laudes perſequi videatur, quorum munere ab interitu vindicata, & aucta eſt omnis artis amplitudo, omniſque doctrinæ. Quare neque hodierno die tempus opportunius, neque locus ullus aptior ad dicendum de heroica, ac penè divina ſtirpe Regum Etruſcorum, quàm hic, qui celebrandis laudibus literarum eſt dedicatus. Nuptiæ verò Ferdinandi Principis iuventutis, quæ nobis hanc ingeniorum altricem, nobiliſſimarum facultatum parentem, ſapientiæ cultricem domum ſpondent fore ſempiternam, quibus admonemur florere, ſoſpitari, beatam eſſe gentem, qua vigente, ac fœlici interitum literarum, aut calamitatem ullam timere non poſſumus, nonne incitamento eſſe debent ad ingenuas artes acriori ſtudio, ac maiore animo, quàm antea capeſſendas? Non igitur officio meo deſum ſtudioſos iuvenes adhortandi, non ſapientiæ pro virili parte tollendæ muneri deſum, quum domus Etruſcæ magnitudinem laudibus effero, quæ declarat in quàm alto faſtigio culta ſapientia, & ornatæ nobiles diſciplinæ poſſint homines collocare. Quid verò magis aptum, fauſtum, lætum, auſpicatum, quàm ſtudia vertentis anni a laudibus tantorum principum inchoari, & dum hoc ſapientiæ theatrum aperitur, his nuptijs primum plaudi, in quibus pronubam ſapientiam eſſe, & Apollinem, & Muſas Hymenæum canere, ut in nuptijs deorum fertur, conveniret?

Atque utinam mihi tantus Orationis nitor, tàm divina dicendi facultas, eloquij tanta vis, tantaque copia contigiſſet, ut digna huius amplitudine loci, digna Me-

** dicum

dicum divina ſtirpe, digna Regalium ſplendore nuptiarum mea dictio videretur! Sed hoc ego tenuitatem meam conſolabor, quòd, quum de Etruſca domo, propter eius celſitudinem, eximiamque dignitatem dignè nemo dixerit, in eorum innumerabili, eaque non obſcura turba, qui tantas laudes non ſunt aſſequuti, me quoque numerari non pudeat. Nam quæ Medicum genti par oratio poteſt inveniri? Nec mihi conſilium eſt excutere vetuſtatem, & antiquas inclytæ famæ gentis origines indagare. Non ea eſt Medicum claritudo, ut ab oſcura ob vetuſtatem gloria obſoleſcentem quemdam ſplendorem debeat mutuari: eſt ita natura comparatum, ut rerum admiratione dignarum lateant plerumque primordia, quæ aliquando ſolet, & clararum urbium origines, & magnorum fluminum fontes occultare: ad maieſtatem tanti nominis pertinet principia ignorari, ut excelſum quiddam, auguſtum, maius mortali faſtigio ſuſpicari poſſimus. Nam, ſi ex his, quæ tando audivimus, incognita, & caligine quadam condita vetuſtatis coniectura conſequi licet, cuius gentis originem propè conſecrare, & ad Heröes auctores referre magis par eſt, quàm eius, cui perpetuam, inſitam, propriam heroicam virtutem fuiſſe cernimus? Quot enim illa viros, quanto ſplendore, quàm divina ſapientia, quàm admirabili magnitudine animi procreavit? Quæ non, ut cæteræ fortunæ quodam turbine, ſed meritis eximijs, & immortalibus principatum adepta eſt, & imperio digna eſt viſa antequam imperaret: nec brevi experimento compertum eſt, hanc eſſe altiſſimæ fortunæ parem, multis ætatibus cognitum eſt, nihil eſſe in rebus humanis exaggeratum, altum, ſublime, ſplendidum, quod Medicum virtutibus non debe-

Digitized by Google

deberetur: in aſperrimis rerum, in ſecundis, in pace, in bello regum Maieſtatem privata virtus adæquavit, nec adverſitate fortunæ depreſſa, nec proſperitate corrupta eſt: gloriari licet nullum umquam populum in legenda gente regnatura cautiorem fuiſſe, quàm noſtrum. Propter nonnullas Piſiſtrati virtutes paſſa eſt Athenienſium civitas Piſiſtratidas imperare: Gelonis fraudibus deceptæ Syracuſæ libertatem amiſerunt: Iulij Cæſaris virtus cauſa fuit, ut & ipſe pleriſque Romanorum volentibus imperium obtineret, & Iuliæ genti diù populus ille dominus rerum ſpontè pareret; Medicum verò genti antequam patriæ regnum deferretur innumèrabiles Heròès omni regia virtute præditi floruerunt. Sed immenſum eſt omnes viros, qui Etruriæ principem domum gloria in cœlum extulerunt, recenſere. Quis tamen virtutis admirator indictum velit Coſmum illum decreto publico patriæ Patrem appellatum, quem divina providentia in ea urbe natum eſſe conſtat, quæ maximè omnium ſemper acerrimis ingenijs abundavit; ut his fovendis, ornandis, alendis, intermortuas literas excitaret, additæ ſunt viro eiuſdem conſilio numinis ingentes opes, quibus ad regum fortunam proximè accederet, & quod reges neglexerant, & negligebant, bonas artes inſtauraret, addita auctoritas, qua mortalium nemo potuit cum eo comparari, additum acerrimum iudicium, quo quantum eſſet in quoque facultatis, & ingenij ad ſapientiæ ſtudium celebrandum, promovendumque dignoſceret. Quibus ille Dei muneribus fretus rem ſeculis omnibus inauditam, intentatamque perfecit, ut ars eſſet nulla, quæ homine libero digna cenſeretur, quin ab eo ad vitam extincta revocaretur, aut lumen, incrementumque

Digitized by Google

ſuſciperet; neque ego hæc ornandi viri cauſſa ignota profero, & incerta pro certis affirmo: teſtem cito cunctam Europam, teſtes omnes propè nationes, omneſq; ſcriptores, teſtes clariſſimos viros, qui ex eius domo literarum Principes, tamquam ex equo Troiano Graiorum proceres, prodierunt, qui ab eo bonas artes reſtitutas, & a barbarie ſeculum vindicatum una voce conſentiunt. Deus immortalis! Poteſt ne quidquam dici magnificentius, excelſius, admirabilius, quàm ab uno homine ſapientiam non afflictam, ſed prorsùs everſam; præclaras diſciplinas non iacentes, ſed intermortuas; eloquij ſplendorem non obſcuratum, ſed extinctum revocatum eſſe, & in antiquam dignitatem, nitoremque reſtitutum? Quo ore te laudem; aut quid omninò loquar, & quo nomine appellem te, Coſme, neſcio; non eſt hoc tuum mortale factum, non humanum conſilium. Veteres illi, qui ſingulas artes licèt ignobiles, & minùs liberales in lucem protuliſſent, eos opinione, & fama in cœlum ſuſtulerunt, & divinis honoribus conſecrarunt. Ita Minervam textrinæ, Vulcanum fabricæ, Cererem agriculturæ inventricem templis, & aris auxit antiquitas, & omnium gentium conſenſu Deos appellavit: tuo munere non una, eaque ſervilis facultas, ſed omnes artes liberales, atque ipſa regina mortalium eloquentia, ipſa domina rerum, & artium mater, princepſque ſapientia, quæ aut inter mortales eſſe deſierat, aut parùm colebatur, è tenebris erutæ, & cœptæ ſunt celebrari; & te auctorem tanti muneris non ſupra omnes homines efferemus, & non quantùm piè poſſumus divina ſtirpe natum prædicabimus? Hieronem Siciliæ Regem, quòd eius aula doctis viris patuerit, laudibus

bus ferunt: inter Archelai Macedoniæ Regis egregias artes, & immortalitate digniſſimas, quibus auxit regnum, & poſteris tam validum reliquit, ut ex eo profectus Alexander orbem terrarum penè ſubegerit univerſum, liberalitas in poëtas recenſetur, & Euripidi auctori ſummo tragœdiarum familiaris fuiſſe dicitur: nec in poſtremis Alexandri Magni laudibus ponitur, quòd literatos homines benignè fuerit complexus, & eorum ſermonibus delectatus: Auguſtus, quem vivum, præſentemque conditis aris, templiſque Romani coluerunt, licèt ingentibus bellis geſtis, licèt hoſtibus toties triumphatis, terrarum orbe pacato, egregiè republica conſtituta clariſſimus, tamen hac laude potiſſimùm eminet, & præ cæteris prædicatur, quòd literas foverit, quòd eius beneficio nobiles artes, & liberalitate floruerint. Sed, ut de alijs interim ſileam, quos nominavi, pace dixerim tanti Principis, ſi, fulgore nominum, & altitudine Romanæ fortunæ detractis, rem ipſam perpendere, & nudam veritatem intueri licet, Auguſtus nullo modo eſt cum Coſmo comparandus. Nam ille nixus Romana potentia nihil aliud præſtitit, quàm ut bonas artes reipublicæ libertate florentes in imperio conſervaret; hic privatus, privatus inquam, non opibus orbis terrarum, ſed ſuis, non conſervavit, ſed peperit; non florentes accepit, ſed reliquit; non aluit, ſed ab inferis literas excitavit: illi ſeculum ſapientiæ luce clariſſimum caliginem, quam ſolet altitudo fortunæ afferre, diſcuſſit; hic ſeculo profundis inſcitiæ tenebris involuto ſplendorem attulit ſempiternum. Atque hunc verum dixeris Prometheum, qui divina providentia non ignem a ſole raptum artium adminiſtrum, ſed è mente ſua prom-

Digitized by Google

promptum lumen artium laudatarum, lumen elegantiæ, lumen ſapientiæ excitarit, attuleritque mortalibus. Quæ gloria, quò maior eſſet propoſuit ſummo viro magnum cum barbaris fortuna certamen; nam quo tempore Italiam, atque adeò cunctam Europam a barbarie Coſmus vindicabat, immaniſſimus Turcarum tyrannus in Aſiam univerſam, & Græciam barbararum gentium colluvionem invehebat, & omnes reliquias vetuſtatis, omnia ſapientum monimenta excindere moliebatur, duo everſa imperia, duodecim capta regna Chriſtianorum, ducentæ urbes expugnatæ. Hac tanta clade terrarum ſpes omnis, & fortuna reipublicæ literariæ occidiſſet Græcia omni, ubi ſcintillæ quædam ſapientiæ, &, ut ita dicam, ſemivivum lumen eloquentiæ ſupererant, in barbarorum poteſtatem redacta, niſi lucem Coſmus afflictis rebus attuliſſet. Ille vetuſtos codices barbaræ gentis iniuria perituros Byzantio uſque in Etruriam advectos publicavit: ille Graios ad inſtituendam Græcis literis Etruſcam iuventutem accerſivit: ille doctis viris barbariem, quaſi calamitoſam quamdam nubem, ſeſe Europæ ſuperfundentem fugientibus, & ſtabilem, certamque ſedem præbuit, & acerbiſſimæ fugæ ſolatia non pœnitenda; nec ſenſit literatorum reſpublica amiſſæ Græciæ damnum, quum Athenæ Florentiam commigraſſent; & fuit potentior Coſmus, qui pari iure cum cæteris civibus cenſebatur, in bonis artibus reſtituendis, quam innumerarum gentium ſuccinctus copijs barbarus in evertendis. Nam barbarus non florentem ſtudijs Græciam, ſed rudem, & penè omnis oblitam diſciplinæ inducta barbarie penitùs efferavit; Coſmus non modò reliquias priſcæ ſapientiæ ab illo oppreſsas conſervavit, ſed fovit,

auxit,

Digitized by Google

auxit, ornavit, & priſtinam ſpeciem recuperare, nitoremque coëgit: Barbarus in exigua Europæ parte interitum literis propè iam ſenio confectis, & vetuſtate labefactatis attulit; Coſmus in Europam ferè univerſam reviviſcentium ſuo munere nobiliſſimarum facultatum lumen diffudit. Vicit ergo Coſmus privatus tyrannum Aſiæ, Europæque victorem, & victoriæ fructus eſt, quem non ad breve tempus orbis terrarum, ſed multis iam ſeculis percepit, porròque percipiet Italia, & cæteræ provinciæ omni humanitate perpolitæ. Huic poſteri debent, quòd non in rerum maximarum ignoratione verſantur; debent docti viri, quòd cæteris gloria, & ingenij dotibus præſtantiſſimis antecellunt; debent duces, quòd eorum res præclarè geſtæ maximo verborum, & ſententiarum ſplendore celebrantur; debet Italia, aliæq; provinciæ, quòd ſplendidiſsimis ædificijs exurgunt, pulcherrimis ornamentis nitent. Nam ab eo nobiles Architecti, & Sculptores, & Statuarij, Pictoreſq; ad ſummam artis præſtantiam quærendam ſunt præmijs invitati, quem morem & poſteri eius retinentes, & patriam pulcherrimam urbium effecerunt, & Italiam univerſam, & Europam mirabiliter exornarunt; ſed cùm omnes plurimùm debent, tùm illi ſapientiæ principes, & eloquentiæ, quorum monimenta tenebris damnata ſempiternis ab oblivione, & interitu vindicavit, qui immortalitatem, quam ſcriptis meruerant, eius beneficio ſunt aſſequuti. Atque utinam illi reviviſcerent eloquentium proceres, ut vindicem ſuum, ut parentem meritis laudibus prædicarent! Eorum certè eloquentia eſſes Coſme celebrandus, quorum ingenijs æternam vitam, æternamque gloriam peperiſti: fortaſſe quum omnes Græci,

omneſ-

Digitized by Google

omneſque Latini ad tuas virtutes canendas conſpiraſſent, dignum aliquid divinis tuis, & immortalibus meritis protuliſſent. Nobis infirmum ingenium ad partem aliquam tantarum laudum attingendam. Nam qua dicendi facultate aſsequi poſſumus tuam illam animi moderationem, qua, quum eſſes non modò civium, ſed & omnium tuæ ætatis mortalium omni virtute princeps, non inſolentiùs te efferebas', non proſpero fortunæ flatu ferebaris, ſed pari iure cum civibus agebas, & altiſſimum faſtigium tantæ virtutis legibus, & patriæ liberæ ſubmittebas? Quo ore celebremus beneficentiam in cives, qua ingenti opum vi profuſa omnes indigentes opis, auxilijque tui ſublevaſti; regalem in patriam munificentiam, qua difficillimis reipublicæ temporibus tuæ civitati ſubveniſti, urbemque pulcherrimam magnificentiſſimè extructis publicis ædificijs decoraſti; pietatem in Deum, qua tot, ac tàm ſplendida templa conſtruxiſti, quæ non potuit Italiæ finibus contineri, ubi tàm clara eius monumenta cernuntur, ſed Italiam quoque egreſſa in Aſiam ſeſe diffudit, & in urbe Dei veſtigijs conſecrata recipiendis, alendiſque ijs, qui ad inviſendum, adorandumque Chriſti Liberatoris immortale monumentum proficiſcerentur, extruxit domum, & latiſſimi agri proventibus locupletavit? Quis hoc umquam non modò privatus, ſed Rex potentiſſimus non dico effecit, ſed cogitavit ab occaſu ſolis ad ortum ſuæ pietatis, & liberalitatis dexteram protendere, & in regione barbara, & inhoſpitali hoſpitalem munificentiam exercere? Satis illi commendantur, quorum domus hoſpitibus liberaliter, & perbenignè patet. Hac laude præſtantem Cimonem Athenienſem, hac Agrigentinum Gilliam Græci mirificè prædicarunt;

ſed,

Digitized by Google

ſed, ut in extremis terrarum oris humaniter omnes exciperentur, unius Coſmi liberalitate, quam Europa non capiebat, effectum eſt; at quanto cum pietatis Chriſtianæ bono! Antea qui ſacram illam, ac venerabilem urnam venerari conſtituiſſent, poſt tot exantlatos labores, poſt immenſum terrarum ſpatium peragratum, poſt exhauſta maris, ac terræ pericula, locum, in quo conſiſterent, non habebant, & alimenta quomodo expedirent, inter oſores nominis Chriſtiani vix reperiebant; tunc beneficio Coſmi tamquam in domo propria verſari licuit, & afflictas longitudine viarum, & incommodo vires recreare, & in unam curam animum expiandi, & ad divinum convertendi Numen incumbere. Quàm multos putatis exemplo tantæ pietatis incitatos, vel Coſmi liberalitate invitatos iter illud ſalutare ſuſcepiſſe, quum ereptum quodammodo barbaris Chriſti Sepulcrum videretur, quando qui ipſum inviſerent, tam humano hoſpitio, tam pio excipiebantur? Iam prudentiam tanti viri venerabundo potiùs, & attonito quodam ſilentio, quàm ulla dicendi copia proſequendam cenſeo; quam unam Coſmi virtutem ea tempeſtate admiratione defixiſſe mortales puto. Quod enim tam certum oraculum eſt umquam habitum, quàm in explicando conſilio Coſmi ſapientia? Cuius rei, quum multa, atque præclara argumenta afferre poſſimus, ne vos pluribus oneremus, unum, quod eſt mirandum maximè, & ſingulare, proferemus. Animadvertunt rerum geſtarum periti, diffidentium, inter ſeque bellantium principum ad quorum partes ſeſe Coſmus adiunxiſset, quos conſilio iuviſset, quorum opes foviſset, eos proſperos rerum eventus habuiſse, & de hoſtibus magnificè triumphaſse; tantum

*** fuit

fuit in Coſmi prudentia momentum, ut opes, exercitus, claſses ea præponderarentur. Critolaus Philoſophus non ignobilis, ut quanti eſset facienda virtus, & quàm immenſo intervallo præſtaret cæteris bonis, oſtenderet, affirmavit; ſi in altera libræ lance ponatur quidquid eſt aut in corpore, aut in fortuna expetendum, in altera dumtaxat una virtus, eam maria, ac terras eſſe depreſsuram. Quod eſt de omni virtute a philoſopho dictum, id de una Coſmi prudentia poſsumus affirmare; ad quamcumque ſe illa partem applicuiſset, tantum ponderis habuiſse, ut omnia ſtatim inclinaret, & imperia, dignitas, amplitudo, fortuna, bellica virtus, copiæ militares ab ea traherentur. Et miramur hunc virum tantùm auctoritate valuiſse, ut reges ipſos fama, & ſplendore quodam nominis privatus adæquaret? Ego potiùs mirer non omnibus imperaſse mortalibus, quum tam claris documentis appareret eius prudentiam tantopere his, quibus conſuleret, profuturam. Quamquam, ſi verè a ſapientiſſimis viris dicitur tunc eſſe dumtaxat verum, iuſtum, ac legitimum imperium, quum, qui imperat, ſapientia cæteris præſtat, & utilia ſponte parentibus præcipit: quis neget Coſmum regibus, nedum privatis, imperaſſe, quum eius conſilio principes civitatum, regeſque parerent? O dignum imperio virum, qui, quum ſuos cives liberos eſſe pateretur, tyrannis, & regibus leges dabat, eoſque obnoxios habebat ſuæ voluntati! Quam Coſmi virtutem reputanti Coſmi potentiam, & facta quædam, quæ per ſe magna, & admirabilia viderentur, minùs mirari ſubit. Nam potentiſſimum Britanniæ Regem Edoardum eiectum regno Coſmi opibus adiutum, devictis hoſtibus in avitum regnum magna

cum

cum laude reſtitutum; Inſubrum Ducem ab opulentiſſima Venetorum Republica, & Neapolitano Rege atrociſsimo bello oppugnatum, iamiam nutantem, & ruina ſua tracturum Italiæ libertatem, Coſmi auxilio ſuſtentatum, & imperium adeptum, & formidabiles hoſtium conatus mira fœlicitate repreſsiſſe, cui non eſſe mirandum videatur? Sed cogitanti Coſmi prudentiam ſolam tantùm valuiſſe, ut, qui eius conſilio regerentur, adverſos fortunæ caſus non pertimeſcerent, cauſa admirandi non erit, ſi quos non ſolùm conſilio, ſed etiam opibus iuviſſet, extra omnem aleam periculorum eſſent quodammodo collocati. O dominam rerum virtutem, quæ fortunam haberet in ſua poteſtate: ò divinum conſilium, quod in maximis rebus decipi numquam eſt deprehenſum! Sed quid ego tamdiu in unius viri commemoranda virtute verſor, quaſi verò non alij Mediceæ gentis heroës dicendi ſuperſint, quibus neque immatura mors impedimento fuit, quominus memoriam ſui nominis immortalem relinquerent, neque adverſitas fortunæ, quominus ad ſummam virtutis gloriam efflorescerent, neque imbecillitas virium, quominus mentis invicto robore immanes adverſariorum impetus retunderent. Sed, quum undique ſeſe mihi offerant Mediceæ gentis lumina, quæ mentis aciem perſtringunt, & ad ſuas laudes celebrandas invitant; animum ad ſeſe præcipuè rapit Laurentius ille magnus, ille regibus venerandus, & ſuperis acceptiſſimus, divini Numinis munere mortalibus datus, quò reviviſcentes Coſmi beneficio literas, & nobiles facultates ad abſolutam præſtantiam, perfectionemque proveheret, & in altiſſimo laudis, & dignitatis gradu collocaret; nec mirum tantum doctrinæ ſplen-

*** 2 dorem

dorem attuliſſe, quum ipſe, qui prudentia, magnitudine animi, liberalitate, fortuna, auctoritate, clementia Italiæ ſplendor eſſet, doctiſſimus haberetur. Exemplo ſcilicet non minùs, quàm præmijs ingenioſos homines incitabat, quum viderent ipſum in tanta rerum mole, quum reipublicæ adminiſtrandæ, & librandæ Italorum Principum potentiæ, & concordiæ tuendæ, & ab Italia exteros hoſtes arcendi curis ingentibus diſtineretur, multum operæ, multum temporis in ſtudijs conſumere. Huc acceſſit acerrimum iudicium, quo aptiſſimum quemque ſeligeret, & ad colenda artium præclararum ſtudia liberalitate planè regia invitaret. Itaque adnotatum eſt ex magno agmine eorum, qui ſub Laurentis umbra in ſpem præſtantiſſimæ laudis alti fuerant, & educati, neminem extitiſſe, qui non ad excellentiſſimam artis gloriam pervenerit: his autem quum ſeſe adiungeret, & regalis munificentia, & prolixus in doctos homines, artificeſque præclaros favor, & honores habiti literis, & ſtudium vetuſtos codices comparandi, & antiquitatis reliquias, &, ut ita dicam, pretioſa naufragia colligendi, & undique claros doctrina viros acceſſendi, in omni laudabili facultate tam multi, & tam præſtanti ſcientia floruerunt, ut ſeculo illi nihil ad ſummam eruditionis, & elegantiæ laudem deeſſe videretur. Cuius rei tu mihi teſtis, Florentia urbium elegantiſſima: ſemper tu quidem fuiſti fœlicium ingeniorum proventu beatiſſima, numquam tamen, quàm Laurentij auſpicijs beatior. Quot enim viros, & quàm excellenti in ſtudijs gloria procreaſti? quot aluiſti? quot ad te, velut ad præclariſſimum ingenuarum artium ſeminarium, & ſapientiæ regiam venientes excepiſti? Sed illud tibi maximè optandum, & glorioſum contigit,

quòd

Digitized by Google

quòd in tuo ſinu vidiſti Platonis divinam ſapientiam renaſcentem. Nam, quod Coſmus inchoarat, Laurentij virtute perfectum eſt, ut admirabilis ille ſplendor philoſophorum, eiuſque ſectatores è tenebris eruti cæcas, & cœleſtium inanes hominum mentes illuſtrarent, & sacer ille ex Academia Cycnus, quum è gremio Laurentij evolaſſet, orbem terrarum ſuaviſſima, & immortali voce compleret. Debuit nimirum divinus Plato divini viri beneficio quodammodo reviviſcere, & noſtræ immortalitatis aſſertor ab eo, qui maximè omnium immortalitatem ſpectabat, hac vita donari, qua in memoria vivimus poſterorum. Nec verò Platonem Laurentius in lucem protulit, ſed non & moribus, & vita præcepta Platonis, & ſapientiam expreſſit. Immò verò certiùs nemo principis philoſophi dicta affirmavit, quum, qui reipublicæ ſumma cum gloria præeſſet, legitimè philoſopharetur. Nam in eo tanta clementia, ut in beneficij loco poneret ſibi occaſionem dari ignoſcendi, & ijs gratias ageret, quibus monentibus, acerbiſſimis inimicis peperciſſet. Quamquam nec monitorum, nec hortatorum Laurentij manſuetudo indigebat; ſua ſponte miſeris occurrebat. Quoties illum ſcimus in patris victoria patris iræ moderatum veniam victis impetraſſe; quoties in ſua nobiliſſimos cives ab eo conſervatos, & acerrimos inimicos in patriam reſtitutos? Iam pietas, & religio a teneris unguiculis culta, quominus illuſtris eſſet apud poſteros, nec præſenti invidia, nec malevolorum ſcriptis mordaciſſimis potuit obſcurari. Iam continentiam in tanta poteſtate, in ingenij ſumma celeritate conſilij maturitatem, in tam multiplici varietate fortunæ magnitudinem animi ſemper inconcuſſam, ſapien-

tiam,

Digitized by Google

tiam, non fortunæ rationem ſubmittentem, ſed fortunam ratione moderantem; comitatem gravitati non officientem, ſed gravitatis temperamento iucundiorem, modeſtiam in magna potentia patriæ liberæ ſemper, & magiſtratibus obſequentem; magnificentiam non in luxu, & opibus profundendis, ſed in hominibus demerendis eminentem; quis dignè laudibus poſſit efferre, aut tacita veneratione ſatis admirari? Certè his virtutibus Laurentius admirationem non modò civium, ſed & exterorum, & totius orbis terrarum excitavit; neminem umquam in libera civitate tam acceptum fuiſſe plebi, tam gratum patribus, tam nobilitati, quæ modò rectè de republica ſentiret, probatum ferunt; neminem ſummis iuxta, atque infimis æquè amabilem, venerabilemque ſeſe præſtitiſſe. Qui conſenſus amoris in eum, qui in libera civitate rerum potiretur, cui non admirabilis, & ab excellentiſſima virtute profectus videatur? Sed, ſi quis reputet hominem, qui hoſtili odio imbutus ad res novas in Etruria moliendas ab hoſtibus miſſus Legati ſpecie venerat, adeo Laurentij comitate, & virtutibus in uno congreſſu delinitum, ut inimicum animum deponeret, & a patranda Laurentij cæde abhorreret, minùs mirabitur cives in eo amando, ſuſpiciendoque tanta conſpiratione voluntatum conſenſiſſe; cæteri verò admiratione tantarum virtutum ſtupefacti quò longiùs aberant ab invidia, eò vehementiùs in eius amorem, cultumque ferebantur. Et quid de populis Italiæ dicam, qui Laurentium imperio orbis terrarum dignum uno ore prædicabant? Ipſi barbari, quibus ignota ſpecies veræ magnitudinis, magnitudine viri movebantur. Ægyptiorum ergo potentiſſimum Regem miſiſſe cum ſplen-

ſplendidiſſimis donis oratores ad Laurentium eius gloria commotum, in eius amicitia magnum putantem regno ſuo præſidium conſtitutum ſcriptores imprimis graves memoriæ prodiderunt; quod nemini privato decus arbitror contigiſſe. Vix barbarorum ſuperbia pari faſtigio reges, aut etiam altiore colendos donis, & legatis ambiendos exiſtimat, nedum homini privato faſces quodammodo ſubmittere non dedignetur; quod obſequium quum rex barbarus, qui florentiſſimo regno, ac tot provincijs imperabat, Laurentio præſtiterit, nonne videtur Laurentium virtus ſupra homines, ſupraque reges extuliſſe? Verumtamen ille quamvis barbarus, quamvis ingenti ſubnixus potentia, non tamen infenſus clariſſimo viro hoſtili in ipſum odio ferebatur. Ferdinandum verò Neapolitanum Regem, qui incenſus ira ad evertendas Laurentij opes cum Summo Pontifice conſpirarat, nonne eius congreſſu delinitum, eloquentia permulſum, rationibus victum iram, & belli conſilia poſuiſſe accepimus? quod iter ad inimicum regem ſummus ille vir ſponte ſuſcepit, ut ſuo periculo patriam maximis circumventam periculis liberaret, in quo quid priùs mirer? Pietatemne inimico homini, & externæ fidei, ut patriæ laboranti ſubveniret, ſponte ſe committentis? An animi magnitudinem omnia ſuæ civitatis, & ſui præſidia in ſe, & prudentia ſua collocantis? An conficiendi negotij dexteritatem, qua regem ſuis rebus infeſtum, & ingentem irarum molem animo volventem placavit, & a ſocietate Pontificis alienavit, & ad ſuam cauſſam traduxit? Itaque tantum fuit in Laurentij virtute momentum, ut is aptior eſſet orator ad regis animum leniendum, cui rex iraſcebatur, quàm alij omnes,

Digitized by Google

nes, quibuſcum aut amicitia, aut nullæ ſimultatis cauſsæ regi intercedebant. Sedatam Xenophontis oratione militum ſeditionem ad diripiendum, excindendumque Byzantium inflammatam, & iam ruentem miramur; ſed vulgus levi momento huc illuc impellitur, & ſæpe gravis pietate viri aſpectu ipſo a ſcelere deterretur; quantò magis admirandus Laurentius, cui rex inimicus è conſtanti ſententia dimovendus, & a bello, quod non impetu animi, ſed ratione ſuſceperat, erat deterrendus, avertenduſque a ſocietate maximi principis, quem regibus ipſis venerandum cum humana, tum divina iura faciebant; ille denique erat auctoritate privati civis commovendus, qui propter fortunam regiam, & opinionem quamdam ſapientiæ omnes homines infra ſe poſitos arbitrabatur? Africanum ſuperiorem celebrant, quòd Syphacis Numidarum opulentiſſimi Regis animum, quum ad eum veniſſet, & hoſpitio regali eſſet exceptus, adeò ſibi devinxerit, ut ad feriendum cum Romanis fœdus impelleret; ſed ille ad regem, nec ſibi, nec Romanis iratum veniebat; veniebat adverſus Carthaginienſes antiquos regis hoſtes, novos ſocios, numquam fidos, quorum fœlicitati Syphax maximè invidebat; Laurentius ad eum, qui non ſuæ modò civitati, verùm etiam ſibi magnopere ſuccenſebat, qui nihil habebat cauſæ, cur a ſocietate Pontificis deſciſceret, & novam Florentini populi gratiam amicitiæ veteri Maximi Principis præoptaret; quum autem in tanta difficultate rerum Laurentius idem, quod Scipio, fuerit conſequutus, quis neget Laurentium Scipioni hoc quidem nomine anteponendum? Sed mirabilior fuit Laurentij virtus in referenda regi gratia, quàm in hoſte placando. Quum enim Ferdinandus amiſſo

exercitu

Digitized by Google

exercitu, regni principibus rebellantibus, popularibus ad defectionem concitatis, victricibus hoſtium copijs urgentibus, & extremam ruinam excidiumque afflicto regi minantibus, regnum amiſſurus videretur, unius ope Laurentij; accisæ opes Ferdinandi ſunt reſtitutæ. Quid hic ego prædicem, quàm ſagaci conſilio Pontificem a belli conſilijs deterritum ad ſtudium pacis revocarit, quanta ſolertia Ferdinandi hoſtes ad eius partes traduxerit, quantis auxilijs labantem regis fortunam ſuſtentarit; & quod maximum eſt, quum Pontificis hoſtem tueretur, & ab eo ſocios regulos abalienaret, his ipſis, quæ adverſus eius dignitatem facta videbantur, arctiſſimo fœdere amicitiæ Pontificis voluntatem ſibi devinxerit, ut in beneficij loco haberet, quòd a Laurentio prohibitus eſſet magnificam de hoſte victoriam reportare? O divinum ingenium, o prudentiam ſingularem, o verè arbitrum regum Laurentium; qui, & quibus conſulebat, & quibus obſiſtebat, habebat obnoxios, & pari beneficio affeciſſe videbatur! Nec pœnituit ſummum Sacerdotem tanti viri conſilijs obtemperaſſe. Nam, quum Auximum a Pontifice rebellaſset, & eius exemplum civitatis eſſet tracturum cæteras civitates, defectionis auctorem, ſceleſtum hominem, ac nefarium, & impietate quadam immani, & inaudita, qui ad barbaros in Italiam accerſendos, dedendamque Turcis urbem legatos miſerat, quem nec æquata ſuperis Pontificis poteſtas, nec noſtræ religionis reſpectus, nec divini Numinis metus, nec execrandi ſceleris horror, nec excidium, & vaſtitas Italiæ imminens moverat, Laurentij movit auctoritas, ut patriam ad obſequium erga Pontificem redire pateretur, & exilium imperio ſuæ civitatis præoptaret. Conſervata eſt igitur

omnium ſalus Laurentij beneficio, Italiæ tranquilla pax reddita, & quies, quanta vix umquam contigerat. Vt corpus animantium, quod ex tam diverſis, inter ſeque pugnantibus conſtat elementis, donec anima, quaſi vinculo, continetur; non diſſolvitur; & diſſidentes naturę mirabili quadam concordia colliguntur; ubi verò extincta eſt, aut è corpore evolavit vis illa cœleſtis, animantis conſervatrix, in priſtinam diſcordiam redeunt elementa, & eorum diſcidio labefactatum corpus diſſolvitur, ſic Italia ex tam diſcordibus conflata membris, tot complexa principum, & rerum publicarum diverſa ingenia, & inter ſe diſſentientes voluntates, donec Laurentij virtute, quaſi anima regebatur, mira conſenſione ad tuendam publicam quietem conſpirabat, florebat pax, florebant ſtudia, florebant opes Italorum, vigebant principum vires exteri formidandæ; extincto Laurentio concordia omnis diſſoluta eſt, extincta gloria principis terrarum provinciæ: ad lacerandum Italiæ cadaver, quaſi famelicæ canes, aut avidi vultures, barbaræ gentes convolarunt, & reginam orbis terrarum ſuam prædam putaverunt. In exilium acti nobiliſſimi reges, in carcerem conjecti opulentiſſimi olim principes, everſæ urbes præclaræ, ſervire coactæ ſunt liberæ civitates; quas clades, quas direptiones, excidia, ruinas, vaſtitates vidit Italia! Quoties Italo, quoties exterorum ſanguine redundavit! Vt Alexandro Magno defuncto, quaſi eius funus celebratura, commiſit fortuna reges, & cruento nimium ludo tanti bellatoris exequias honoravit; ſic extincto Laurentio non Italiæ ſolum, ſed totius orbis Chriſtiani ſanguine parentatum eſt. Sed quæ conſequuta ſunt viri mortem, faciliùs deplorari poſſunt, quàm recenſeri; quæ verò calamitates

mi-

Digitized by Google

miſeræ, & perditæ Italiæ, & Europæ afflictæ poſt obitum Laurentij acciderunt, quæ, incolumi eo, pace tranquilla, & fœlicitate ſumma fruebantur, omnium ſalutem in eo poſitam, & fœlicitatem fuiſſe declarant; nec a veritate aberraturum, ſi quis dixerit; Coſmum patriæ, Laurentium Europæ, & præcipuè Italiæ patrem poſſe meritò nuncupari, quo illæ orbæ in tanto, & tam diuturno ſunt luctu, & mœrore verſatæ. Atq; hi duo viri, ſi nullum aliud Mediceæ gentis decus extitiſſet, clariſſimum genus tam inſigne reddidiſſent, ut nulli ſecundum haberetur. Nam ſi Hercules ille tantum Heraclidarum generi peperit dignitatis, ut eius poſteri exules Peloponeſo imperarent; si Furiæ genti Camillus, & ipſius filius tantum ſplendoris attulerunt, ut licet poſteri a laude bellica longiſſimè abſuerint, Romæ clariſſima Furiorum domus putaretur; ſi Cæſar, & Auguſtus in tanta nequitia, & maleſactis poſterorum, ſui nominis gloria Iuliam gentem in cœlum extulerunt; non deeſſet Mediceo nomini decus ingens, decus eximium, & ſingulare, & ſempiternum, ſi Coſmi, & Laurentij dumtaxat laudibus niteretur. Sed quot præterea decora in unam domum confluxerunt? Mitto congeſtos honores, infulas, imperia, ſceptra, coronas, opes: non dico tot ſacris Principibus Romani Senatus effulſiſſe; non unius fere seculi intervallo toties tenuiſſe altiſſimum inter homines gradum dignitatis, & Deo proximam poteſtatem: non commemoro affinitates cum Regibus, & Principibus potentiſsimis etiam in privata fortuna contractas, quæ tam latè patent, ut nulla fere ſit, aut longo intervallo fuerit domus in Europa dominatrix, cuius affinitate Etruſca domus non attingatur. Hæc, quæ ſola plerumque ſolent clariſsimas gentes

 illu-

Digitized by Google

illuſtrare, commemorandis virorum virtutibus occupatus prætermitto. Sed doleo, Auditores, vehementer doleo; quòd, quum de multis Mediceæ gentis heroibus, qui ante magnum illum Coſmum, vel eius ætate, vel magni Laurentij, incredibili virtute, & rerum geſtarum gloria floruerunt, nihil anguſtijs temporis impeditus dixerim, multò plures adhuc cogar præterire; neque enim poſſunt omnium virtutes oratione comprehendi: tam ferax fuit Heroicæ laudis Medicum domus, ut nullam copiam dicendi non ſit exhauſtura. Sed, quoniam de duobus viris verba feci, quorum toga omnium paludamenta, & palmatas obſcuravit, non poſſum mihi temperare, quò minùs illud columen bellicæ laudis, illud militiæ lumen, illud belli fulmen Ioannem Medicem, ſi exornare non poſſum, certè commemorem; nec ab eo Gallos, Hiſpanos, Rhætos, Germanos profligatos prædicabo: quæ ſolæ in alijs ducibus laudari ſolent, quia earum ſibi fortuna vindicat partem, res proſperè geſtas omittam; ſingularem verò ſcientiam rei militaris, qua omnium iudicio cum clariſſimis omnis ævi ducibus eſt comparandus, quis non eſſe celebrandam arbitretur? Nemo illo vel ad amorem militum, venerationemque ſibi conciliandam, vel ad ſocios in fide continendos aptior, vel ad hoſtem fallendum ſagacior, vel in inſidijs vitandis cautior, vel acrior in urbibus oppugnandis, manu promptior, conſilio rectior, ijs, quæ ſecunda ſuis, adverſa hoſti eligendis, explorandis, prævidendis acutior, quibus artibus adeo ſemper obſequentem fortunam ſibi concinnavit, ut Invicti cognomen multorum conſenſu mereretur; tantumq; viro ſuperfuit bellicæ ſolertiæ, ut animadverterint eruditi neminem fuiſſe, qui eius fieri diſciplina doctior potuiſ-

tuiſſet, quin ad ſummam artis imperatoriæ gloriam pervenerit. Atque utinam Mars, qui fortiſsimum queinq; ex acie pignerari ſolet, tantum virum florentibus annis non extinxiſset! Italiam gentium immanium, & exterarum oppreſsam armis in libertatem vindicaſset. Et erat ſane conſentaneum eam provinciam, quæ tamdiu impendentem externorum bellorum tempeſtatem, & ſervitutem Laurentij magni prudentia vitaverat, Ioannis invicti bellica virtute liberari; ſed invidit fortuna Italiæ fœlicitati.

Nimium vobis Romana propago

Viſa potens, Superi, propria hæc ſi dona fuiſſent.

Iam Leonem huius nominis Decimum Principem ſacrorum præterire ſine piaculo non poſſum, quo regnante Romæ Auguſti ſeculum reſtitutum videbatur, qui graviſſimos bellorum tumultus compreſſit, Italiam pace donavit, urbem ſplendidiſſimis ædificijs auguſtiorem, pulchrioremque reddidit, Chriſtianos Principes ad bellum adverſus barbaros numquam deſtitit concitare: cui viro lætam gravitatem, & ſine triſtitia virtutem contigiſſe verè poſſumus affirmare; nec ullius Romam fuiſſe beatiorem, lætioremque principatu: non illo quiſquam liberaliùs literas fovit, amantiùs complexus eſt artes liberales, largiùs divitijs, & honoribus auxit homines literatos, quorum incredibilis multitudo quum Leonis liberalitati, & exemplo, quo ipſe liberaliſſimis doctrinis cultus imprimis alios accendebat ad capeſſenda ſtudia, debeatur, veterem opinionem aſſirmavit; reipublicæ literariæ bono Medicum gentem eſſe natam, nec ea incolumi interire; nec florente non florere literas poſse. Iam viros, & feminas vitæ ſanctitate præclaros, quos in numerum cœleſtium Chriſtiana pietas referen-

dos

dos putavit, nec ornare digna meritis oratione valemus, & de his omnino tacere nefas arbitramur, quos quum pauciſſimis ætatibus in Medicea domo tres extitiſſe cogitamus, nullum genus eſſe excellentiſſimæ virtutis, quo in ea tamquam in ſeminario quodam Heroum uberrimè non provenerit, omnibus exploratum, compertumque eſſe cenſemus. Iam, quum dicendo feſſum ad ſeſe rapiant Hippolytus ille bellicoſus, ille Iulianus, qui ob heroicum vitæ ſplendorem ab Italia cuncta Magnificus eſt appellatus, in eorum laudibus immorari maiorum rerum curæ non patiuntur. Nam principatu conſtituto Medicum virtus velut patentiorem nacta campum ad inauditum decus, & dignitatem, ſplendoremque contendit. Nec libet in hoc loco omnes Etruriæ principes laudare, & eorum facta ſingillatim, virtuteſque divinas, & immortales recenſere, quum uni celebrando non mea, quæ nulla eſt, ſed cuiuslibet Oratoris eloquentia ſuffectura non eſſe videatur. Eſt hoc in laudibus principum Etruſcorum, quòd eorum laudes a nemine ſatis poſſunt prædicari, & quòd, quantumvis eximiè de illis, & præclarè ſentias, omnem cogitationem ſuperat earum magnitudo, quæ tamen ſi non omnino percipi, aliquo tamen modo concipi poteſt, ſi cogitemus, quum Coſmus ille magnus, quo meliùs nemo fertur omnes artes regnandi tenuiſſe, patrum auctoritate delatum ſibi regnum fundaverit, & rempublicam diſcordijs ciuilibus agitatam conſtituerit, ad illud unicum exemplar imperandi omnes Etruriæ Principes reſpexiſſe, & eodem rempublicam tenore adminiſtraſſe, ut quot rerum in Etruria potiti ſunt, tot Coſmi fuiſſe videantur. Hinc Etruſcorum fœlicitas attigit cœlum; his enim regnan-

gnantibus extincta ſemina, & evulſæ penitus radices diſcordiarum, bellorumque ciuilium, quæ miſeram provinciam tot ſeculis acerbiſſimè, crudeliſſimèque vexarant; imperij fines latiſſimè propagati; eiecta Coſmi auſpicijs Turcarum immaniſſima natio, quæ Etruriæ portus inſederat, & noſtris ceruicibus imminebat; magnificentiſſimis ædificijs cum publicis, tum privatis urbes exornatæ; in Ilva inſula condita urbs firmiſſimum Etruriæ propugnaculum, & a conditoris nomine appellata; portus, quem quidam Labronem vocant, tantis operibus munitus, extructa urbs, quæ ſtratis viarum, & nitore, ædificiorum elegantia, incolarum frequentia, divitijs, mercium copia, navium appulſu non in ultimis Italiæ numeranda eſt; Piſanæ urbis nobiliſsimæ, vetuſtiſſimæque pulchritudini, frequentiæ, ſalubritatique conſultum; tot firmiſsimis munimentis Etruriæ vallata ſecuritas; obviam itum peſtilentiæ graſſanti, & ſuperata natura morbi providentia, conſilio, cura, periculo principum Etruſcorum, & quaſi de morte trophæum conſtitutum eſt; proſpectum Italiæ paci; ijſdem arbitris diſcordiæ principum opulentiſſimorum mira fœlicitate ſedatæ; adiuti opibus potentiſsimi reges; adversùs iniuriam validiorum imbecilliores defenſi principes, diffuſa latè maieſtas, & ſplendor Etruſci nominis, & ad colendos miſſis legatis Etruriæ principes extremi orbis reges barbari excitati. Hæc ſunt opera Medicum obtinentium principatum, quæ ſi velim exaggerare verbis, aut pro dignitate rerum ſatis ornatè explicare, quis orationis modus, quæ dicendi finis inveniretur? Sed longè maximum eſt opus tutela pacis tot ætatibus in Etruria conſervatæ. Miris laudibus antiqui ſcriptores Numam Pom-

pi-

Digitized by Google

pilium prædicant, quòd annos quadraginta populum bellicoſum in diuturna pace rexerit; Etruriæ pax annos centum quinquaginta vix ullo belli tumultu eſt interpellata: Sex habuimus Numas Pompilios Romanorum ſanctiſsimo regi pietate, iuſtitia pares, aut etiam ſuperiores. Gloriari licet nullo populo diuturnius otium, aut maiori cum dignitate, ac tam mirificam pacem contigiſſe; arſit orbis terrarum, arſit Europa, arſit Italia bello, arſerunt finitimæ civitates, Etruria ſola proximo, & communi incendio numquam conflagravit. Vidimus penè undantem ſanguine Italiam, devaſtatos agros, incenſas villas, direptas urbes, audivimus armorum fragorem, tonitrumque horrendum bellicorum tormentorum, & altiſsimum ſonitum Italiæ ruinarum, & fuimus expertes malorum, quæ tot ætates viderunt, nec afflati ſumus ullo turbine atrociſsimæ tempeſtatis, ut Elyſios campos, & ſedes beatorum pöetæ ferunt, nec imbribus perfundi, nec grandine verberari, nec nivibus operiri, nec ventis infeſtari, ſed tranquillitate perpetua frui, & lumine puriſsimo, & ſempiterno; ut ſacer eſt, nec ulla perturbatione Æther attingitur ſequioris elementi, ſubiectique ſunt illi cœleſti, altiſsimæque naturæ venti, procellæ, typhones, turbines, imbres, tempeſtates, nubes, & fulmina,

— & humanas motura tonitrua mentes.

Sic Etruria, quæ cœleſti mente Regum Etruſcorum regebatur, ſacra exteris gentibus fuit, nec ulla bellorum tempeſtate concuſſa eſt; nec fuit id fortunæ donum, fuit divinæ prudentiæ, fuit altiſſimi conſilij, quo præditi ſunt Etruſci Principes beneficium, fuit excellentiſſimæ virtutis admiranda fœlicitas. Non illos finium iniuſtè profe-

rendo-

rendorum, non inanis gloriæ præceps, & temeraria cupiditas, non invidia livens, & inquies bonis vicinorum, non iuſtitiæ contemptus in præcipitem martis aleam, ancipiteſque fortunæ caſus impulit; ſed certa ratio, ſtabiliſque ſententia rexit, ſemperque moderata eſt; quum omne Chriſtianum nomen in partes diſtraheretur, & duos inter ſe diſſidentes opulentiſſimos reges ferme ſequeretur, non deſcendit in partes Etruſcorum Principum prudentia, & quod difficillimum eſt in ſtudijs tam diſcordibus, quum præcipuè neutrum amplecteretur, & foveret, neutrum offendit, & utrique fuit gratioſa, & in primis veneranda, & inter Scyllam, & Carybdim quum reipublicæ gubernacula rexerit, tutiſſima medium tenuit curſum, & ad portum pacis, & tranquillitatis enavigavit. Itaque, quod mirari numquam deſinent ſapientes, illa ipſa provincia, quæ tam levibus momentis in partes trahebatur, cuius non modò urbes inter ſe collidebantur, ſed a ſe urbes, & parva oppida hoſtili odio diſſidebant, nunc rectorum prudentia ſingulari egregiè concors, & tranquilla tamdiu manſit, & in totius orbis terrarum motu ſemper immota conquievit. Iam verò pacem cum omni Chriſtiano nomine perſanctè colere, eiuſque proceres miro ſtudio, & fraterno amore complecti, nec deponere conſilia belli adversùs barbaros quantæ pietatis fuit, quantæque religionis, & quàm ea laus propria Principum Etruſcorum? Quid hic ego dicam, quum Summus Pontifex, & Rex Hiſpaniarum, Venetique contra barbaros victorijs iam inſoleſcentes, & Europæ extrema minitantes conſpiraſſent, Coſmum illum magnum ornatiſſimam, inſtructiſsimamque miſiſſe claſſem, quæ ad victoriam de hoſte pariendam magno Chriſtianis

***** fuerit

Digitized by Google

pilium prædicant, quòd annos quadraginta populum bellicoſum in diuturna pace rexerit; Etruriæ pax annos centum quinquaginta vix ullo belli tumultu eſt interpellata: Sex habuimus Numas Pompilios Romanorum ſanctiſsimo regi pietate, iuſtitia pares, aut etiam ſuperiores. Gloriari licet nullo populo diuturnius otium, aut maiori cum dignitate, ac tam mirificam pacem contigiſſe; arſit orbis terrarum, arſit Europa, arſit Italia bello, arſerunt finitimæ civitates, Etruria ſola proximo, & communi incendio numquam conflagravit. Vidimus penè undantem ſanguine Italiam, devaſtatos agros, incenſas villas, direptas urbes, audivimus armorum fragorem, tonitrumque horrendum bellicorum tormentorum, & altiſsimum ſonitum Italiæ ruinarum, & fuimus expertes malorum, quæ tot ætates viderunt, nec afflati ſumus ullo turbine atrociſsimæ tempeſtatis, ut Elyſios campos, & ſedes beatorum poëtæ ferunt, nec imbribus perfundi, nec grandine verberari, nec nivibus operiri, nec ventis infeſtari, ſed tranquillitate perpetua frui, & lumine puriſsimo, & ſempiterno; ut ſacer eſt, nec ulla perturbatione Æther attingitur ſequioris elementi, ſubiectique ſunt illi cœleſti, altiſsimæque naturæ venti, procellæ, typhones, turbines, imbres, tempeſtates, nubes, & fulmina,

— & humanas motura tonitrua mentes.

Sic Etruria, quæ cœleſti mente Regum Etruſcorum regebatur, ſacra exteris gentibus fuit, nec ulla bellorum tempeſtate concuſſa eſt; nec fuit id fortunæ donum, fuit divinæ prudentiæ, fuit altiſſimi conſilij, quo præditi ſunt Etruſci Principes beneficium, fuit excellentiſſimæ virtutis admiranda fœlicitas. Non illos finium iniuſtè profe-

rendo-

Digitized by Google

rendorum, non inanis gloriæ præceps, & temeraria cupiditas, non invidia livens, & inquies bonis vicinorum, non iuſtitiæ contemptus in præcipitem martis aleam, ancipiteſque fortunæ caſus impulit; ſed certa ratio, ſtabiliſque ſententia rexit, ſemperque moderata eſt; quum omne Chriſtianum nomen in partes diſtraheretur, & duos inter ſe diſſidentes opulentiſſimos reges ferme ſequeretur, non deſcendit in partes Etruſcorum Principum prudentia, & quod difficillimum eſt in ſtudijs tam diſcordibus, quum præcipuè neutrum amplecteretur, & foveret, neutrum offendit, & utrique fuit gratioſa, & in primis veneranda; & inter Scyllam, & Carybdim quum reipublicæ gubernacula rexerit, tutiſſima medium tenuit curſum, & ad portum pacis, & tranquillitatis enavigavit. Itaque, quod mirari numquam deſinent ſapientes, illa ipſa provincia, quæ tam levibus momentis in partes trahebatur, cuius non modò urbes inter ſe collidebantur, ſed a ſe urbes, & parva oppida hoſtili odio diſſidebant; nunc rectorum prudentia ſingulari egregiè concors, & tranquilla tamdiu manſit, & in totius orbis terrarum motu ſemper immota conquievit. Iam verò pacem cum omni Chriſtiano nomine perſanctè colere, eiuſque proceres miro ſtudio, & fraterno amore complecti, nec deponere conſilia belli adversùs barbaros quantæ pietatis fuit, quantæque religionis, & quàm ea laus propria Principum Etruſcorum? Quid hic ego dicam, quum Summus Pontifex, & Rex Hiſpaniarum, Venetique contra barbaros victorijs iam inſoleſcentes, & Europæ extrema minitantes conſpiraſſent, Coſmum illum magnum ornatiſſimam, inſtructiſsimamque miſiſſe claſſem, quæ ad victoriam de hoſte pariendam magno Chriſtianis

***** fuerit

Digitized by Google

fuerit adiumento ; quid in Cretam auxilia toties miſſa Venetis ; quid nunc a maximo , & religioſiſſimo Principe tantis opibus adiutum nomen Chriſtianum prædicem , quid invictas triremes , claſſemque , & non contemnendam militum fortiſſimorum manum in viſceribus imperij barbarorum cum tanto ſucceſſu , & tanta hoſtium clade verſari ; quid nullam prætermiſſam occaſionem , quoties Chriſtiani principes a barbaris bello peterentur , publicam cauſſam tuendi , & communem hoſtem coërcendi ? Perpetuum bellum cum Turcis geſſimus , numquam Etruſca claſsis conquievit , tot urbes eorum quoque florente fortuna occupatæ , tot captæ , depreſſæque naves , tantum prædarum abactum , tantum congeſtum ſpoliorum eſt , tantum Græciæ , Lybiæque terroris allatum. Quod beatiſſimum eſt , pacis fructus percepimus , & iuſtiſsimi belli gloriam ſumus conſequuti. Nec interea pacis artes , quum altiſsimo otio frueremur , non præcipuè floruerunt : non oblita eſt Medicum virtus in tanta rerum mole, tantaque altitudine, & ſplendore fortunæ , tantaque gloria, veteris inſtituti ; patuit ſemper Etruſca aula doctis hominibus, & ingenijs artificum præclarorum, & in ea, tamquam in ſua regia, ſedem Muſæ collocarunt. Et quidni ex univerſo orbe terrarum bellis , quæ ex alijs alia oriebantur, expulſæ, eò confugerent mitiſſimæ diſciplinæ, ubi nullum atrox , ac violentum factum virorum principum , nullæ cædes innocentium cernebantur , ubi iuſtitia , & fides , & manſuetudo , & pax alta regnabant , ubi regium patrocinium , & liberalitas nobiles diſciplinas ab invidia , & inopia teterrimis peſtibus literarum tuebatur, ubi tot exempla præclara cernebant propenſæ in doctos homines principum voluntatis ?

Cuius

Cuius rei teſtes erant locupletes officinæ Arabicis auctoribus imprimendis inſtitutæ, hæc gymnaſia regalibus impenſis inſtaurata, doctiſſimi homines magnis præmijs propoſitis ad erudiendos iuvenes accerſiti, ſtudioſæ iuventutis Collegia conſtituta, doctorum virorum conventus, quos Academias vocant, congregati, Bibliotheca vetuſtis codicibus refertiſsima, & ornata luculenter, & ſtudioſorum bono publico dedicata, in ipſa aula philoſophiæ ſtudia culta vehementiùs, & ad ſolertiùs indagandam rerum naturam ingenia excitata. Hinc tot inventa præclarè, patefacta priſcis ignota arcana tam multa ſapientiæ, illuſtratæ vetuſtæ ſapientum ſententiæ, ingenijs inſcitiæ diſcuſsa caligo, & allata ſcientiæ lux orbi terrarum, cœlum ipſum cœleſtibus auſpicijs noſtrorum Principum maximi Philoſophi ingenio admotum oculis mortalium, & illuſtratum eſt. Quæ beneficia quum a Mediceis Heroibus literæ accepiſsent, regali munificentiæ non vulgarem gratiam retulerunt. Nam, præterquam quod Medicum res geſtas rerum conditores certatim memoriæ prodiderunt, Pöetæ carminibus celebrarunt, Rhetores oratione ſoluta numeris ornatiſſimè perſecuti ſunt, Sapientes virtutes eorum monimentis illuſtribus mandaverunt, nec ullum ferè per orbem terrarum doctiſsimorum hominum ſcriptis nomen celebratius; clariſsimus noſtri ævi Philoſophus Mediceam gentem, quantum homini licuit, intulit cœlo, & aſtris inclytum nomen inſcripſit, quum ſidera, quæ circa Iovem feruntur, a ſe primùm animadverſa, & oſtenſa mortalibus, Medicea nuncupavit, & quum orbem terrarum Medicum fama plenum videret, etiam cœlum eorum gloriæ patefecit. O divinum inventum, quo cœleſtibus viris cœlum reſeratum eſt! Hac decuit Iovem am-

ambientium ſiderum corona Mediceum genus coronari, cuius munificentia, & ſplendor naturam Iovis imitatur! Non enim civica, non triumphalis, non regia corona ſatis tantorum Principum digna virtutibus, niſi è ſtellis contextum immortale ſertum acceſsiſset. Quæ corona, Beatrix Auguſta, nuptias tuas illuſtrabit: non tu ſolum gemmis cincta lucidiſsimis effulgebis; verùm etiam ſtellis ardentibus exornaberis; & quemadmodum poetæ ferunt Ariadnæ Cretenſium regis filiæ Bacchum Orientis domitorem coronam è ſtellis clariſsimis conſtantem, coniugale donum, nuptiarum illuſtre monimentum conſecraſse, ſic tibi hoc gentile ſiderum decus, quaſi nuptiale munus, egregia forma iuvenis, egregio ingenio, egregijs maioribus dedicat Ferdinandus. O fortunata in primis virgo, & omnis ævi nuptarum beatiſsima, quæ ab Etruſca domo tantum ſplendorem accipis, tantumq; ipſi es allatura! Tu vetuſtiſsimam generis claritatem, tu maiorum triumphos, tu ſceptra, faſces, coronas, tu nobiliſsimorum ducum gloriam, tu Romanorum imperatorum auguſtiſsimam maieſtatem, tu Heroicarum virtutum decus ad priſtinas Mediceæ gentis laudes es additura; in tuo coniugio duas domos coniunctas videmus, in quarum altera Pontificum ſanctitatem, in altera Cæſarum maieſtatem veneramur; nec tu ſolùm vetuſta maiorum gloria, verùm etiam Maximiliani Fratris tui Ducis invicti recentibus factis, eximijs, & immortalitate digniſſimis multò præclarius Etruriæ affers ornamentum. Hic enim eſt Adoleſcens ille fortiſsimus cuilibet veteri duci rebus geſtis conferendus, pietate anteponendus, qui ſextum iam annum bellum cum barbaris gerit, & tanta cum gloria gerit, ut illius virtuti magnam partem victoriarum, quas Chriſtiani pepererunt, acceptam referre de-

debeamus. Non ille ſui regni fines proferendi, non augendæ potentiæ, non ſuos hoſtes ulciſcendi, ſed imperij Chriſtianorum defendendi, religionis propagandæ, pietatis in libertatem aſſerendæ cauſſa militavit. Induit penè puero arma divini Numinis reverentia, ſtudium virtutis, iuſtitia, ſanctitas, deſiderium triumphi, non caduci, ſed illius immortalis, quo pij duces in cœlum victores invehuntur. At quo ardore, qua prudentia, quo ſucceſsu pro Chriſtiani nominis gloria, pro libertate Germaniæ, pro omnium ſecuritate ſumpta arma tractavit? Imperij clariſsimum caput innumeris cinctum barbarorum copijs arcta obſidione liberatum, toties hoſtes profligati, contecti cædibus campi, barbarorum ſanguine Pannoniæ redundantes, tot urbes captæ, tot arces expugnatæ monimenta tantæ virtutis erunt ſempiterna. In obſidenda verò, expugnandaque urbe Pannoniæ Principe quis illo acrior, quis terribilior barbaris, quis noſtris admirabilior? Eius exemplo caput objicientis quotidie periculis accenſæ legiones eius invictæ ſuſtineri non potuerunt, ſcandentem ruinas murorum, per altam cæſorum ſtragem ruentem, ſuos hortantem, hoſtes deijcientem ſequutæ noſtris urbem patefecerunt, quæ nulla vi poſſe capi videbatur. Nuper autem tanti imperatoris ductu urbem Taurunum expugnavimus, revulſa Pannoniæ ſunt clauſtra, imò imperij barbarorum, quibus occupatis tot urbes, tot provinciæ in noſtrorum ditionem, poteſtatemque venerunt, hoſtes iugum accepere, Byzantio iam imminemus, nec alia res ulla ruinam formidabilis olim imperij, quàm locorum intervalla remorantur. Hanc verò tantam victoriam non ſolum conſilio, ductuque invicti Iuvenis, verum etiam virtute, fortique ope-

opera adepti ſumus, quem haud minùs acerrimi bellatoris, quàm egregij ducis munia obeuntem, neque obiecta foſſæ altitudo, neque conferti hoſtes murorum ſtragem inſidentes, neque ulla pericula terruerunt, per æqua, per iniqua vadentem ſecutus ardor militum intravit, & cepit urbem, qua barbarorum duces antequam potirentur, penè cum ſui nominis exitio toties pugnarunt, toties ingenti cum clade repulſi fuerunt, ut Duci non modò triumphalis, ſed muralis quoque corona debeatur. Sed, ut Maximilianus viris omnibus, ita tu Beatrix Auguſta feminis antecellis, cuius eximia corporis pulchritudo animi pulchritudinem oſtendit, non æquat; cuius acerbam ætatem matura virtus adornat; qua dote Felix, & Ferdinandum virum pari præſtantia, & tuis moribus conſentanea virtute præditum, & Etruriam univerſam beabis; quæ te quum adveneris, colet, quaſi præſentem Deam, & nunc expectatione tui tota commota eſt, &, ut obviam tibi prodeat, ſuis è ſedibus exilire geſtit, nec ferre poteſt adventus tui dilationem. Ex te enim prolem ſperat in lucem prodituram, quæ referat paternum, referat maternum genus, & virtute præſtantiſſima, & immortali maiorum claritatem, vel æquet, vel ſi fieri poteſt, vincat; nec fruſtra ſperat: quum enim utrique genti, tam propria, tam inſita, perpetuaq; fuerit virtus eximia, & ſingularis, cur futuram in poſteris non arbitretur? Sed cuum omnes incredibili gaudio propter nuptias tuas afficiuntur, tum qui literis dediti ſumus penitus triumphamus. Nam Medicum genti prorsùs inſitum in bonas artes amorem tuam prolem relaturam confidimus, nec qua arte maiores tantam ſunt apud omnes gentes gloriam conſequuti, ea ſe carere poſteros æquo animo laturos eſſe cenſemus.

LECTORI.

SUperior Oratio, quæ de Nuptijs inſcribitur, licèt poſteriùs condita fuerit, non immeritò tamen principem locum obtinet, quum auguſtum Medicum nomen præſeferat; oportet enim omnis Operis frontem ſplendidam eſſe ex Pindari ſententia; reliquæ verò deinceps Orationes ad rationem temporum, quibus habitæ ſunt, accomodantur.

Digitized by Google

Digitized by Google

ORATIO
HABITA PISIS
ANNO MDCLXXVI.

BIBLIOTECA N. ROMA VITTORIO EMANUELE

De Græcæ Linguæ Præſtantia.

QVum mihi in mentem venit, Auditores ornatiſſimi, & qua de re, & quibus audientibus, hodierno die ſim verba facturus, magna cum ſpe aggredior ad dicendum, planèque confido non iniucundam vobis omninò futuram Orationem meam. Non enim apud Barbaros, quibus æternum cum Græcis literis bellum, ſed in cœtu doctiſſimorum hominum, humaniſſimorum adoleſcentium, de Græcæ Linguæ ſtudio mihi ſermo habendus eſt; quorum alteri omnem penè doctrinæ copiam, qua mirabiliter abundant, è Græcis fontibus hauſtam a ſe meminerint; alteri ſibi hauriendam eſſe planè intelligant, &

Digitized by Google

ingenuè fateantur. Quare, non vereor, ne, ſi quid ſplendidius de Græcæ Linguæ laudibus, magnificentiuſque dixero, a vobis improbetur, aut minus æquis animis accipiatur Oratio mea; illud vereor, Auditores, ne propter ingenij tenuitatem, inſolentiamque dicendi materiæ parem Orationem invenire non poſſim; & veſtras, Adoleſcentes optimi, mentes ad Græcarum ſtudium literarum ſuſcipiendum quantum cupio, quantumque res poſtulat, commovere. Neque enim, quod nonnulli opinantur, linguarum ſtudium leve quiddam, & puerile eſt exiſtimandum; quum verbis animi ſententiam declaremus, qua re præcipuè mutis animantibus præſtamus, & inter homines humanæ vitæ ſocietatem tuemur. Nec verò clariſſimi viri, & omnium ſeculorum incredibili rerum ſcientia Principes, in primiſque Romanorum facilè doctiſſimus Marcus Varro, & tota propemodum Stoicorum manus, & apex ille humanæ ſapientiæ Plato, de vocabulorum origine, deque recta nominum ratione tam multa ſcripſiſſent; ſi linguarum cognitionem, loquendique peritiam humile quiddam, & non ſatis dignum ingenio ſuo maximo, & præſtantiſſimo judicaſſent. Quòd ſi ita eſſet, quid cauſæ tandem poſſet afferri, cur veteres Romani Hermodoro Epheſio ob leges duodecim tabularum latina lingua donatas, raro per ea tempora honoris genere, ſtatuam in Comitio poſuerint; aut cur Amphictiones, hoc eſt ampliſſimus, & graviſſimus Græciæ Magiſtratus, Apollodorum ob artis grammaticæ præſtantiam ampliſſimis honoribus affecerint; aut cur denique apud antiquos, quemadmodum quodam loco teſtatur Galenus, magnæ admirationi fuerint homines, qui duabus linguis non inſcienter prorſus, abſurdèque loque-

rentur?

rentur? Quocirca non ſine cauſa Ennius graviſſimus poëtarum gloriari frequenter, & præſeferre magnificè ſolebat, tria ſe habere corda, quòd Oſcam, Græcam, Latinam linguam teneret. Eſt enim profectò, eſt omnium linguarum non indigna ſapiente cognitio, quæ iure magno in pretio ſemper fuit, nec verò laudari ſatis unquam potuit; Græci verò ſermonis tanta eſt utilitas, tanta ubertas, lepor, gloria, dignitas, amplitudo, ut cœteræ linguæ cum eo, neque copia, & proprietate verborum, neque lepore quodam, & pulchritudine orationis; neque authorum nobilitate, & præſtantia poſſint ullo modo comparari. Quæ quum ita ſint, Auditores, non ſine cauſa initio dicendi vehementiſſimè commoveor, maximèque perturbor, quòd me neutiquam poſſe video propter magnitudinem rei, Græcæ Linguæ laudes æquare dicendo, & ſatisfacere muneri meo; Adoleſcentes ornatiſſimos, qui ad me audiendum humaniſſimè convenerunt, ad Græcarum ſtudium literarum ſatis eloquenter, copioſèque adhortando. Sed in his tamen difficultatibus, illa me res maximè conſolatur, imprimiſque confirmat, quòd video vos, Adoleſcentes, veſtra ſponte inflammatos amore quodam, ſtudioque incredibili ſapientiæ: quocirca ſi breviter vobis oſtendero id, quod difficile factu non eſt, Græcas literas magno eſſe ad omnem ſapientiam comparandam adiumento, res ipſa vos adhortabitur, ut ad earum ſtudium toto pectore incumbatis. Quapropter adeſte animis, Adoleſcentes: utiliſſimum, iucundiſſimum, pulcherrimum Græcæ Linguæ ſtudium vobis ego ſuadeo; ad Græcos Authores legendos, a quibus omnis humanitas dimanavit, invito: non erit inutilis profectò vobis Oratio mea: non enim hodierno die ri-

vulos conſectari vos iubeo ; ſed ad ipſos omnium diſciplinarum fontes digitum quodammodo intendo ; & unde aureum eloquentiæ flumen ; unde incredibilem rerum varietatem, & copiam ; unde ingenuam etiam animi voluptatem haurire poſſitis, oſtendo, & explere tandem ſitim diuturnam ſapientiæ.

Atque, ut ab eo primùm, quod maximè rem, cauſamq; continet, proficiſcatur oratio ; quum duæ ſint omnino viæ, rationeſque dicendi, quibus utuntur omnes neceſſariò, qui ad aliquam ſapientiæ laudem pervenire contendunt ; altera, quam ingredimur, quum ad alterius præſtantis doctrina viri conſuetudinem nos applicamus, & ipſum de facultate, quam profitetur, diſſerentem quotidie diligenter audimus ; altera, quam inſiſtimus, quum auctorum libros, qui principes habentur eius doctrinæ, quam aſſequi concupiſcimus, aſſidue, ſtudioſeque verſamus ; vos etiam, Adoleſcentes induſtrij, ſi dignos ingenio veſtro progreſſus in literarum ſtudijs eſtis habituri, utramque viam inſiſtatis, & ea, quæ accepiſtis a præceptoribus veſtris recolatis, & optimorum autorum frequenti, & aſſidua lectione augeatis neceſſe eſt : neque enim id oneris, credo, imponitis doctiſſimis viris, in quorum vos diſciplinam tradidiſtis, ut ea, quæ diſcenda ſunt a libris, vobis explicent univerſa. Sunt illi quidem tanta rerum ſcientia, nihil ut omnino ſit, quod non ingenio penitus perſpexerint ; humanitate verò tanta, ut deeſſe vobis numquam velint : ſed neque occupationes, quibus diſtinentur, ſinunt ; nec pudor fortaſſe veſter permittit ; nec rerum natura ipſa patitur ; ut omnia, quæ percipi debent (ſunt autem innumerabilia) ab ipſis quærere ſingillatim, & audire diligenter

Digitized by Google

poſſitis. Satis illi vobis præſtabunt, ſi pulcherrimarum artium ſemina tradent, ſi prophanorum vulgo, ut ita dicam, exemptos Muſarum ſacris initiabunt, ſi denique ad illum ſapientum chorum, ſapientiamque ipſam quaſi manuducent: accipiet illa vos, accipiet aliquando, in alto, & pleno lucis, & tranquillitatis iucundiſsimæ loco, & ab amiciſſimis viris commendatos ſuis cultoribus tradet excolendos. Illic ſapientiſſimus Plato, doctiſſimus Ariſtoteles, divina facundia Theophraſtus; illic magnus Hippocrates; eloquentia, & arte clariſsimus Galenus; illic Mathematicorum Principes Euclides, Archimedes, Apollonius, Ptolemæus; Oratorum lumina Cicero, Demoſthenes, Andocides, Hyperides, Iſæus, Iſocrates; illic denique poetarum chorus, Theologorum conſeſſus, Iuriſconſultorum quaſi quidam Senatus. O præclarum cœtum! o vos beatiſſimos! Si virorum in omni doctrinæ genere admirabilium voces audire, præcepta condiſcere, frui ſapientia vobis licuerit. Etenim ſi vir ſapientiſſimus omnium Socrates mortem beatiſſimam arbitrabatur, ut eſt in Apologia ſcriptum a Platone, quòd quum exceſſiſſet è vita, ſe ad illum felicium animarum cœtum migraturum, & cum Orpheo, cum Muſæo, cum Homero, cum Heſiodo collocuturum ſuſpicaretur; vos vitam beatam non putabitis, in qua non ſapientis alicuius dictum excipere, aut quotidianam orationem audire poſſitis; ſed quicquid tot ſeculis homines omnium doctiſſimi, aut excogitarunt acutè, aut eleganter locuti ſunt, contemplari? Vos verò, ſi ſapitis, nullam huic felicitatem anteponetis, & quamprimum ſapientiæ vos excolendos tradetis, & cœtum ſequemini, quem modò Oratione mea deſcribebam, ſapientium virorum; cum illis aſſiduè

loquemini, cum illis vivetis, cum illis philoſophabimini. Veruntamen; quid agitis, quæ mens veſtra eſt, quod conſilium, Adoleſcentes? Cum his aſſiduè loqui, horum fieri ſapientia doctiores, hos vobis eſſe vultis quam familiariſsimos, quorum ſermonem penitus non intelligitis? Illi, quos modo nominavi, ſapientiæ Principes, omnes propemodum Græcè loquuntur, Latinè neſciunt; ſi veras audire vultis Platonis, cœterorumque ſapientium voces, Grçcam Linguam condiſcatis neceſſe eſt. Num piget aliquantum laboris impendere, & in eo ſermone diſcendo nonnullam operam, ſtudiumque conſumere, quo cognitò omnium ſapientiæ principum dicta intelligatis? Themiſtoclem ferunt, ut ſemel cum magno Perſarum Rege loqueretur, Perſicam linguam ſibi diſcendam exiſtimaſſe. Quod ille fecit, ut barbarum hominem barbara lingua appellaret, vobis non faciendum putabitis, ut viros omni humanitate, politiſsimaque doctrina præditos eo ſermone loquentes, qui eſt omnium iucundiſsimus, audiatis? Sed quid Themiſtoclem loquor virum penè divinum, & totius Græciæ, meo quidem iudicio, Principem? Imperiti homines, & a literis alieni, quum ad aliquam regionem longinquam profecturi ſunt, nihil antiquius habent, quàm ut linguam condiſcant illius, ad quam proficiſci cogitant, nationis: intelligunt nimirum etiam indoctiſsimi, ſe cum hominibus, quorum linguam ignorent, commodè non poſſe verſari. Nam hominem eſſe homini vident animantis mutæ loco, quicum linguæ commercio non coniungitur; quapropter, etſi abhorrent a ſtudio, nec ferre conſueverunt diſcendi laborem, tamen utilitatis gratia, ne quotieſcumque cum alienigenis loquendum eſt, interpretem ſemper deſiderent,

rent,

Digitized by Google

rent, peregrini ſermonis, & ſæpè barbari ſcientiam ſibi putant aſſumendam. Nolite exiſtimare, Iuvenes ornatiſsimi, quemquam negotiationis, & commutandarum mercium cauſa tam longinquam peregrinationem ſuſcepiſſe, quàm eſt ſuſcepta a vobis, quum ſordidis curis relictis, ad ſapientiæ ſtudia animum appuliſtis; neque enim tantùm a Gadibus Ganges, quantùm a ſapientia diſtat inſcitia; præclara peregrinatio, & laudabilior illa, quam Pythagoras, Democritus, Plato, & Apollonius ſuſceperunt: illi enim, ut Ægyprios tantummodo Sacerdotes, vel Italicos Philoſophos, vel Perſarum Magos, Indorumq; ſapientes audirent; vos, ut ad ſapientiam ipſam perveniretis, vobis laborandum putaviſtis. Verumtamen, quod faceretis omnino, ſi ad aliquam regionem longinquam veniſſetis, in qua vobis eſſet neceſſe diutius commorari, ut, ſi non antea licuiſſet, in eo ipſo loco ſaltem gentis illius linguam diſceretis; idem vobis cenſeo faciendum hoc tempore, quo ad hoc ſapientiæ regnum veniſtis; ut Græcas literas condiſcatis. Hic enim patrius eſt ſapientum, ſapientiæque ſermo; niſi verò in eruditione Græca, hoc eſt in maxima præſtantiſsimaque literarum parte ſemper hoſpites eſſe vultis, & peregrini. Nam animadvertite, quæſo, quanta cum ſtudiorum iactura Græcæ literæ ignorentur. Latinam linguam ſiquis neſciat, habetur indoctus; & meritò: Si quidem eum multis in rebus eſſe rudem, & magnæ ſuavitatis expertem neceſſe eſt, quæ ex lectione percipitur Latinorum. Equidem latinas literas, pro eo ac debeo, ſemper plurimi feci; ſed tamen dicam quod ſentio, & quod mecum ſentiunt eruditi: Græcæ literæ plus ad doctrinam conferunt, quàm Latinæ, quum omnia a Græcis auctoribus,

Digitized by Google

ribus, & explicata ſint diligentiùs, & diſputata ſubtiliùs.

Quis enim medendi vias, plantarum, animalium lapidum medicas poteſtates tradidit accuratiùs? Quis terrarum ſitum deſcripſit elegantiùs; Aſtrorum motum tam varium, tamque mirabilem ſolertius explicavit, Geometricas rationes excogitavit acutiùs, quàm Græci ſapientes? Quis denique de rerum natura doctiùs, de moribus graviùs, de diſſerendi ratione ſubtiliùs, de Deo ipſo, rebuſque divinis diviniùs diſputavit? Adde infinitum hiſtoricorum numerum, oratorum, poetarum: adde grammaticos; adde philologos; adde auctores ambigui tituli; adde iuriſconſultos, & Græcorum principum ſanctiones; iam Grecam Linguam bonis auctoribus longè ditiorem, quàm Latinam, & diſcentibus utiliorem fateberis. Atque hoc non ſolùm docti, verùm etiam indocti vident; ſed neſcio quonam fato literis pernicioſo, atque infeſto inolevit animis hominum, atque inveteravit opinio quædam, quæ niſi è ſtudioſorum mentibus evellitur, actum eſt de literis, non ſolùm Grecis, verùm etiam Latinis, atque adeo de omni humanitate, atque elegantiore doctrina, & ad antiquam barbariem, & inſcitiam brevi revolvamur neceſſe eſt. Putant homines imperiti, nihil eſſe cauſæ, cur tantum operæ, tantum temporis in Græcis literis conſumamus, quum omnes fere Græcos Auctores, non in latinum modò ſermonem: ſed in hunc noſtrum vernaculum ab eruditis viris converſos eſſe videamus: quod quum diſputant homines, nequid gravius in eos dicam, veritatis ignari, non animadvertunt, ne Latinam quidem linguam magnopere neceſſariam futuram, ſi interpretum laboribus contenti eſſe poſſe-

poſſemus. Sed mihi credite, Auditores; ſi veram, ſolidamque, non fucatam ſapientiam affectamus, nullo modo poſſumus. Interpretibus ego credam; interpretum ſcriptis ego contentus eſſe poſſim? Scilicet numquam fallunt, numquam allucinantur, ſemper accuratiſſimè, & ſumma cum fide bonorum auctorum ſcripta convertunt: crederem; ſed interpretum doctiſſimos animadverto ſæpenumero auctorum non eſſe mentem aſſecutos. Quem enim Angelo Politiano, Græcæ Linguæ peritiorem, omni eloquentiæ genere clariorem, eminentioremque in ſtudijs literarum poſſumus nominare? Atque is tamen vir tantus, in Herodiani verſione pulcherrima, multa non ſatis diligenter expreſſit, & ab auctoris mente nonnumquam aberravit. Quid Eraſmo Rotherodamo quemquam ad Græcos interpretandos putamus, vel ingenio maiore, vel Græcarum ſcientia literarum, vel multiplici rerum cognitione inſtructiorem acceſsiſſe? Quantum autem eius interpretationibus tribuendum ſit, illi viderint, qui tamquam Sybillæ folijs, aut Ammonis oraculo, fidem adhibent interpretum auctoritati; mihi certè videtur interdum imperitos Græcæ literaturæ neglexiſſe; neque magnopere cavendum ſibi, ne ipſos in errorem induceret, cenſuiſſe; qui, ut uno ſim interea contentus exemplo, ad id, quod mihi propoſui, oſtendendum, maximè accommodato; in verſione libelli, quem de tuenda valetudine Plutarchus conſcripſit, tradere non dubitaverit, phœnicis avis unicæ, & fabuloſæ cerebrum, ſuave quidem eſſe guſtatu, ſed capitis dolores ciere; quum Plutarchus hæc de Palmæ ſcripſerit medulla, quæ cerebrum tam a Græcis, quàm a Latinis appellatur. Atque eodem in loco Plutarchi, eodem errore labitur Xi-

B lander.

Digitized by Google

lander. Ita unius voculæ ambigua ſignificatio duobus eruditiſſimis viris tenebras offudit: quibus tamen concedendum eſt minus accuratè Græca vertentibus; quum Ciceronem ipſum, cuius eruditione, & eloquentia inſolentis Græciæ faſtum retundimus, animadverterint eruditi in Græcorum ſententijs interpretandis non ſemper diligenter, & ſincera fide eſſe verſatum. Invitus in hac Orationis parte verſor, Auditores, qua mihi de clariſsimorum, doctiſsimorumque hominum negligentia video eſſe dicendum, ſed veniam dabitis Orationi meæ; non enim ad hanc ſtudio, atque libidine de cuiuſquam laude quicquam detrahendi, ſed neceſsitate delati ſumus, quum vellemus intelligi ſæpenumero interpretum vulgus falli; quum eorum principes nonnunquam decipiantur. Quid enim, inquit Horatius,

Cæcilio, Plautoque dabit Romanus ademptum
Virgilio, Varoque?

At ego non dico, quid Cæcilio, Plautoque doctiſſimis viris, elegantiſsimiſque poetis; ſed quid mediocriter eruditis hominibus tribuemus, quod Angelus Politianus, Eraſmus Rotherodamus, Cicero ipſe non ſit conſequutus? Nam utinam Politiano, aut Eraſmo ſimiles interpretes haberemus! præclarè nobiſcum, præclarè cum Græcis auctoribus ageretur. Nunc autem illud etiam perincommodè cecidit, ut interpretandi munus, provinciamque difficillimam ſuſcipiant interdum homines, qui, quum nominis celebritatem alia ratione conſequi non poſſint, ſeſe ad illud ſtudiorum genus potiſſimum conferunt, quo vertendis illuſtrium auctorum ſcriptis ex alieno ſplendore nonnihil obſcuriſsimo nomini ſuo claritatis aſpergant; & quemadmodum arbores illæ

Digitized by Google

illæ, quæ ſatis validis radicibus, & trunci firmitate nituntur, non ipſæ modo ſe, &, ut Poeta Latinus ait, ingentem ſuſtinent umbram, verum etiam, ſi quid oneris accedat, ſi qua vis maior incumbat extrinſecus, ferunt; neque umquam ponderis magnitudine opprimuntur: at illæ plantæ, quæ radicibus hærent invalidis; neque ſatis firmæ ſuapte natura ſunt, ſeſe ad alias applicant robuſtiores, quibus adhęreſcant, & adverſus iniuriam tempeſtatum, & ventorum impetum defendantur: ita ſæpenumero uſuvenit, ut qui ingenio maximè valent, & altiores, ut ita dicam, radices egerunt eruditionis, atque doctrinæ, ſuis inventis, ſua gloria nitantur; qui vero, & ingenio, & rerum ſcientia deſtituuntur, aliorum ſcriptis, tamquam hederæ parietibus, adhæreſcant, & his emendandis, an depravandis? vertendis, an pervertendis? eruditi nomen tueri, exiſtimationemque quoquo modo ſuſtinere conentur. Magno mehercule, vel potius maximo cum ſtudioſorum detrimento; non enim ſolùm bonos Auctores plurimis, atque pudendis erroribus referſerunt, ſed etiam, quum eloquentia parum valerent, adeo inſcienter, atque illepidè tranſtulerunt, ut propter obſcuritatem, abſurditatemque ſermonis, eorum lectio ab omnibus propemodum negligatur. Nam ita natura comparatum eſt, ut omnis verſionum pulchritudo, ex interpretum oriatur facultate, non auctorum: quam profecto ob cauſam, ſicut animadverti facile poteſt, ea, quæ ex alia lingua converſa leguntur, Auctorum ſuorum gloriæ ſæpenumero non reſpondent; plurimùmque ab eorum virtutibus, elegantia, nitore, copia, gravitate deſciſcunt; & quemadmodum plantæ, quæ propriæ ſunt alicuius regionis, in alienum ſolum

Digitized by Google

translatæ degenerant, ita Auctorum ſcripta in peregrinum converſa ſermonem, quidquid elegantiæ, virium, nativi ſplendoris habuerunt, amittunt. Quamobrem, niſi illa interpretis divina quædam, admirabiliſque facultas illuminet, & exornet, iaceant Auctores boni, & contemnantur neceſſe eſt, nec ſanè multum a malis diſcrepare videantur: vidit hoc prudentiſsimè Indus ille Mandanes gymnoſophiſtarum ſui temporis clariſsimus; quapropter quum Alexandri Magni rogatu de bene, beatèque vivendi ratione ſermonem eſſet habiturus, orationis initio permoleſtè ſe, graviterque ferre dixit; quòd, quum interprete uti, propter ignorantiam Græcæ linguæ, cogeretur, provideret futurum, ut ipſius oratio non multum prodeſſe audientibus poſſet, & ab imperitorum ſermone nihil propemodum diſcreparet. Præclara verò, & digna Indorum ſapientium principe vox! Nam quum, ut doctiſsimis viris placuiſſe video, verba ſint notæ, & ſimulacra quædam eorum, quæ cogitantur: indiſertus interpres cogitata ſapientum, non meliùs expreſſerit, quàm pulchram faciem imperitus pingendi; & quemadmodum Coæ Veneris, & Olympici Iovis pulchritudinem, maieſtatemque nemo ſatis commodè poſsit imitari, niſi qui par Apelli, Phidiæque fuerit, aut ad eorum artificium, atque ingenium immortale, ac penè divinum proximè acceſſerit; ſic præcellentiſsimorum hominum ſententias nemo, niſi, qui eorum doctrinam ſingularem fuerit, & eloquentiam conſecutus, dignè reddiderit, atque expreſſerit interpretando. Quod nemini, vel paucis contigiſſe, quid attinet dicere? Non enim tam eſſent admirabiles illi, qui doctrinæ, & eloquentiæ principes habentur, ſi multi pares, aut ſimiles

eorum

Digitized by Google

eorum paſsim invenirentur. Sed ſi qui tamen præter Græcos huius excellentiſsimæ laudis, & ſummæ gloriæ compotes fuerunt; illi certè non fuerunt, qui laboris, & induſtrię laude contenti, omne ſuum ſtudium ad auctores interpretandos contulerunt. Quis enim, quum Auctor, inventorque rerum pręclarus imprimis eſſe poſſit, alieni operis interpres eſſe dumtaxat non contemnendus velit; & quum ei liceat principem locum obtinere, & ad ſummam ingenij laudem pervenire, extremam, & tenuiſsimam concupiſcat? Interpretes ergo hi ſunt habendi vobis, Adoleſcentes ornatiſsimi (ad vos enim omnis mea pertinet, & ſpectat Oratio) qui illuſtrium Auctorum, & ſapientię principum, vim, gravitatem, elegantiam nullo modo conſequantur; qui ſępenumerò vos in errorem inducant; qui clariſsimis auctorum locis, multum caliginis afferant, & obſcuritatis; qui ſuę orationis ineleganti ſtructura ſcriptoribus longe ſuaviſsimis multum inſuavitatis aſpergant; qui vos denique ſic accipiant, ut, quum omnia ſumma feceritis, tantùm tamen ab eorum, qui ſapientię ſtudium cum Gręcis literis coniunxerunt, induſtria vincamini, quantùm interpretes a pręſtantiſsimorum auctorum doctrina, & eloquentia abfuerunt? Quę ſi gravia ſunt, & ingenioſis adoleſcentibus haudquaquam ferenda; expergiſcimini aliquando, & dum otio abundatis, negotium Gręcæ literaturæ, ne quæſo inſuper habetote; ne vos olim ſerò neglexiſſe pœniteat, quod fuerat didiciſſe pulcherrimum. Quò enim longiùs in ſapientię ſtudio proceſſeritis, clariùs, & apertiùs vobis apparebit, eam viam, qua plerique ſine Græcæ linguæ cognitione ſapientiam petunt, faciliorem quidem, promtioremque principio videri, progredienti-

dientibus autem, aſperiòrem, & multis laboribus, & difficultatibus obſitam, & refertam: eam autem, quam admodum pauci ingrediuntur, ſubſidio ſibi Græcam literaturam comparantes, perſimilem eſſe Virtutis viæ, quam Prodicus ille ſapiens, Heſioduſque deſcripſit; nam habet quidem primò nonnihil aſperitatis, ſed qui modicum laborem conſtanter pertulerit, facilem, pronam, & amœniſsimam experitur. Nam præterquam quòd omnia iucundiùs è puriſsimis Græcorum fontibus hauriuntur, & ſive fructus doctrinæ, ſive flores eloquentiæ deſideres, magis iuvat intactos, illibatoſque decerpere; ſic omnes diſciplinæ ex Græcis literis aptæ ſunt, cumijſque coniunctæ, atque connexæ, ut ne nominari quidem niſi Græcè poſſint: nec ſolùm nomina diſciplinarum, ſed etiam res, quæ diſciplinis continentur, Græcis nominibus appellentur. Nihil enim propemodum eſt in mathematicis; nihil in plantarum hiſtoria; nihil, in ea, quam anatomen Græci dicunt; nihil in medendi arte; Muſica; Architectura; quod, etiamſi alia lingua loqui velis, Græcis vocabulis non ſit neceſſariò nominandum. Ipſa iuriſprudentia, ipſa liberaliſſimarum artium regina philoſophia, humanæque literæ, & divinæ Gręcis vocibus imprimis abundant, adeo ut, quod nuper ſignificavi, ſapientia alio ſermone loqui neſcire, quàm Græco, & cæteræ Linguæ, quum ab hac una diſceſſeris, in ſtudijs literarum mutæ propemodum &, ut ita dicam, elingues eſſe videantur. O præclaram igitur Græcę Linguæ cognitionem! o beatam Graiorum copiam! o Græcas literas omnibus literarum ſtudioſis addiſcendas! quid enim aliud agemus? an innumerabilium, quæ in omnibus reperiuntur facultatibus, vocabulorum vim, proprieta-

tem-

Digitized by Google

remque penitùs ignorabimus? at his non intellectis, ne res ipſæ quidem intelligi poſſunt. An eorum ſignificatum, quum res erunt addiſcendæ, quæremus? At eſt hoc incommodum, & laborioſum. Deinde ſine Grçcæ linguæ ſcientia ne fieri quidem ſatis exactè poteſt. Quamobrem ſçpiùs propemodum accidit, ut imperitus rerum, linguæ peritus; ex vi, & proprietate vocis, rei naturam cognoſcat, quàm ut ignarus linguæ ex cognitione rerum, quæ ſit vocabulorum vis, proprietas, origo, perfectè, planèque intelligat. Quàm autem cavendum nobis, ne quum artem profiteamur, quid eius nomen propriè ſignificet, ignoremus? Innumerabilium præterea vocum, quæ ad eandem pertinent, ſignificatum neſciamus. Niſi verò, quemadmodum Demoſthenem accepimus, quum primùm animum appulit ad ſtudium dicendi, Rhetoricæ nomen rectè pronunciare non potuiſſe, ita nos facultatis nomen, cui ſtudemus, innumeraque præterea, quæ in ea ſunt, vocabula haudquaquam pudebit exponere non poſſe, & enarrare; & quum ille exercitatione aſsidua, labore improbo, linguæ vitium correxerit, nos mentis inſcitiæ medendum non putabimus. Præſertim quum hic labor a nobis in Græca lingua diſcenda ſuſceptus, non ad hanc rem modò ſit nobis, ſed ad alias res plurimas profuturus: incredibile eſt enim quantùm vel hoc nomine, quòd rerum cognitione digniſsimarum nomina, Græcarum ſcientia literarum, intelliguntur; earum ſtudium, & varietatis habeat, & eruditionis. Sed ut de alijs interim ſileamus, Latinæ certè literæ ſine Græcis videntur quodammodo claudicare. Iam omnis hiſtoriæ, omnis rerum humanarum cognitio, quantùm Græcarum beneficio literarum, & ornetur, & augeatur, ſi perſequi diligenter velimus, & pruden-
tiæ

Digitized by Google

tiæ veſtræ, Auditores, & eruditionis obliti eſſe videamur. Quòd ſi voluptatem ſpectemus, quæ cum honeſtate coniuncta plurimi certè facienda eſt; quanto amore, & ſtudio Græcarum literarum tandem inflammari debemus? Nihil enim ſuavius, amœnius, dulcius, iucundius omnino poteſt inveniri. Nam ut omittam illam, quæ propriè ex linguæ ſono percipitur, ſuavitatem, quam ipſi Latini, & Quinctilianus gravis imprimis auctor, longè maiorem in Græca, quàm in Latina eſſe lingua tradiderunt; ut nihil dicam de ornamentis, quibus longè Græcam, quàm Latinam orationem ditiorem eſſe Cicero iudicavit, ob eamque cauſam, quum in dicendi arte ſeſe exerceret, ferè ſemper Græcè dicitur declamaſse; ut ſileam de multitudine auctorum, & varietate; præteream mirificam quandam animi delectationem, quæ ex multiplici rerum cognitione percipitur: quid Græcorum carminum teneritudine mollius, iucunditate dulcius, maieſtate ſublimius? quid pedeſtris orationis numeris abſolutius, gravitate præſtantius, omni elegantia, & lepore conditius? Iam illa quanta cum delectatione cognoſcimus, & admiramur, ſublimitatem, latitudinemque Platonis, Xenophontis inaffectatam iucunditatem, magniloquentiam Pindari, maieſtatem, & affectus Homeri, Demoſthenis nervos, Lyſiæ ſubtilitatem, Iſocratis ornamenta, Herodoti ſuavitatem, Thucydidis prudentiam, & verborum, ſententiarumque gravitatem? Quid, quum Græcæ principes eloquentiæ cum Latinis, qui ſunt eorum ſimillimi, cœpimus comparare, & Latium cum Græcia non de imperij gloria, ſed de ingenij principatu cogimus decertare; quanta cum animi voluptate Homerum, & Virgilium; Demoſthenem, & Ciceronem;

nem;

Digitized by Google

nem ; Thucydidem, & Salluſtium ; Herodotum, & Livium ; Xenophontem, & Cęſarem, duos clariſsimos duces, præſtantiſſimoſque ſcriptores committimus ? Verumtamen, quantam ex Græcis literis percipiamus voluptatem, faciliùs intelligitur experiendo, quàm exprimitur eloquendo ; maximam verò percipi non uno, ſed innumerabilibus teſtimonijs poſſumus confirmare ; teſtis eſt enim omnis antiquitas, omnes propemodum eruditi, teſtes innumeræ nationes, teſtes locupletiſſimi, graviſſimique maiores noſtri, qui numquam tam cupidè Græcas literas appetiviſſent ; neque in Græcis exemplaribus verſandis tam inſatiabili ſtudio eſſent, & tanta aſſiduitate verſati, niſi incredibili animi voluptate ducerentur. Fuit enim, fuit tempus illud, quum Italia univerſa, & imprimis Etruria ingenti Græcarum ſtudio literarum accenſa, exteras etiam nationes eadem cupiditate ſapientiæ inflammavit. Nimirum ſapientiſſimi homines maiores noſtri, quò propriùs aberant ab illo calamitosiſſimo tempore, quo ab extremis, atque incognitis terrarum oris effuſa barbaries, & Italiæ alijſque provincijs torrentis modo ſuperfuſa, omnem Græcarum ſplendorem literarum, omne humanitatis lumen extinxerat ; eo maiore ſtudio, & vehementiore animi contentione ad Græcas literas incumbendum arbitrabantur. Nam quum ipſi viderent, & a patribus accepiſſent, quantas ignoratio Gręcæ literaturæ ingenijs tenebras attuliſſet, committendum ſibi non putabant, ut ſeculum ſuum, cuius erant ipſi, præcipua ornamenta, & lumina, in tanta verſari ignorantiæ caligine paterentur. Quapropter Italia ea tempeſtate, cum cęteris artibus liberaliſſimis, atque doctrinis, tum maximè Græca eruditione florebat. Nunc

autem, quamquam hæc magnorum virorum, atque clarorum mater excellentiſſimis ingenijs abundat, & otio, & diuturna pace floret, in hac quidem Græcæ literaturæ laude non ſatis antiquorum gloriæ reſpondet, & quaſi ſimus obliti, id quod millies legimus, & a doctiſſimis viris dictum accepimus, omnem liberalem doctrinam, omnem elegantiam, humanitatemq; Græcis literis contineri; neque alia de cauſa tum, quum illa barbaries in Italiæ viſceribus verſaretur, tantopere ingenia, arteſq; præclaras iacuiſſe, quàm quòd Græcarum ſtudia literarum negligerentur; nullum omnino laborem ſuſcipiendum putamus, ut earum ſcientiam maximè neceſſariam comparemus; tantumque a maiorum noſtrorum induſtria abſumus, ut illi iacentes nimium diu bonas literas erexerint, & afflictas excitarint; nos ad ſummum gloriæ faſtigium evectas propemodum afflixerimus; illi pulcherrimam nobis laudem pepererint, nos partam tueri non poſſimus; illi exemplo fuerint exteris nationibus, nos earumdem exemplo ad præclara ſtudia capeſſenda non incitemur? nam hoc etiam uſuvenire videmus; quòd, niſi iaceret induſtria, & vetus Italorum gloria propemodum obſoleviſſet, ſtimulos nobis quam acerrimos addere, & ingenijs quaſdam quaſi faces admovere deberet; ceteræ nationes, in quibus eſt aliquid humanitatis, in Græcarum ſtudijs literarum magno cum labore, maiore cum doctrinæ, & induſtriæ laude verſantur, & quæ olim barbaræ habebantur, nobis, nobis, inquam, in Principe terrarum provincia natis, doctrinæ gloria comparantur, & quantùm naturalibus bonis Italorum, ingenio, prudentiaque vincuntur, tantùm induſtria, labore, ſtudio, & hac præcipuè Græcæ literaturæ laude ſeſe nobis

ante-

Digitized by Google

anteponunt; ut iam verendum nobis eſſe videatur, ne illæ omni humanitate politiſſimæ, nos contra barbari habeamur, qui genus illud literarum, a quo omnis eloquentia, omniſque doctrina profluxit, repudiemus. Quod omnibus quidem, qui gloriæ ſtudent Italorum, ne meritò dici poſſit, optandum; ſed vobis, Adoleſcentes, ne accidat magnopere providendum eſt. Vos, qui non ſolùm ingenio, ſed otio quoque abundatis, reſtituere Italiæ priſcum literarum decus, imitari maiorum induſtriam, nec obſoleſcere pati debetis, quam illi ſibi, & vobis gloriam ſummo cum labore pepererunt. Equidem, quum ad veſtrum, Iuvenes ornatiſſimi, cœtum mihi multò iucundiſſimum oculos, cogitationemque converti, certiſſimam ſpem concipio futurum brevi, ut hanc Italiæ laudem prope iam ſeneſcentem, ac penè intermortuam ab interitu vindicetis. Hic enim video collectum Etruſcæ iuventutis florem, ex alijs præterea Italiæ populis lectiſſimos iuvenes, ingenioſsimoſque video; ſi bene veſtram indolem præſtantem, atque præclaram, ſi laudabiles impetus animorum novi, non eritis profectò in ſtudijs literarum vulgari via contenti, ſed aliam magis reconditam, altioremque quæretis, & omnem doctrinam, elegantiamque è puriſſimis, & liquidiſſimis Græciæ fontibus hauriendam vobis putabitis. Quid enim timeam, ne quod inter omnes conſtare video, id vos, Iuvenes ingenioſiſſimi, non videatis? Quare non debeo, Auditores ornatiſſimi, quod cęteros Oratores in orationis extremo facere animadverti, argumenta breviter enumerare, quæ ad id oſtendendum, quod propoſueram, aptiſſima iudicavi. Occurrunt illa per ſe, nec Oratoris operam, nec magnopere Auditorum diligentiam deſide-

ſiderant: tot enim ſunt, quot auctores omni laude digniſſimi Græco ſermone ſcripſerunt; tam autem perſpicua, quàm perſpicuum eſt Græcos omnium artium liberalium vias, nobiliſſimarumque diſciplinarum tradidiſſe. Hebraicam linguam nonnulli diſcunt propter ſacras literas; Arabicam non pauci propter nonnullos auctores, qui eo ſermone medicinæ præcepta literis mandaverunt; Grçcorum lingua dumtaxat a ſtudioſis omnibus addiſcenda eſt, quum non modò ſacræ, ſed aliæ literæ omnes è Grçcis fontibus hauriantur. An illud poteſt eſſe dubium, quin interpretum ſubſidio uti qui cogitur, non ſua culpa, ſed aliena, frequenter errare cogatur, & illa voluptate, fructuque maximo, quæ ex Græcorum lectione percipiuntur, carere; quum interpretes obſcurè non pauca, perperam multa, plurima non ſatis diligenter, omnia ferè multò deteriùs, inelegantiùſque, & vertiſſe conſtet, & expreſsiſſe? An illud ignoramus, in omnibus diſciplinis innumerabiles eſſe voces, quæ ab imperitis Grçcæ linguæ intelligi ſine magno labore non poſſint? An illud, quod, quia notiſſimum videbatur, breviter, & quaſi aliud agentes attigimus; ad plenam videlicet, perfectiſsimamque Latinæ linguæ cognitionem non utilem modò, ſed etiam neceſſariam eſſe Græcarum ſcientiam literarum; antiquitatis autem memoriam, rerum humanarum ſtudia, iiſdem magna ex parte contineri? Accedit eodem eximia quædam gloria, & laus haudquaquam vulgaris, quæ ſequitur eius linguæ ſtudioſos, quæ quo rarior eſt in hoc quidem tempore, eo maior præclariorque cenſenda eſt? Accedit incredibilis delectatio cum ſumma utilitate coniuncta, quæ ex Grçcæ literaturæ cognitione, ſtudioque percipitur. Accedunt

denique

Digitized by Google

denique exempla omnium propemodum nationum; nam & quum Græcia rerum geſtarum gloria florebat, Grçcæ linguæ fines latiſſimè patuerunt; & poſteaquam vetus belli virtus Græcorum penitùs obſolevit, & Romani omnium gentium domitores victricia arma per orbem terrarum circumtulerunt, nulla fuit, neque tam barbara, neque tam inconditis moribus, neque tam a literis aliena natio, quæ Græcarum ſtudia literarum non celebrarit; ut Romani viderentur, non tam imperij ſui, quàm Grçcæ linguæ terminos protuliſſe. Ipſi verò ſic eadem ſtudia coluerunt, ut eorum non pauci ſuaviſſimè loquerentur, & Græco ſermone elegantiſſimè ſcriberent; & poſt illam caliginem temporum, quibus incondita, & efferata barbaries colluvione fœdiſſima omnem literarum ſplendorem penitùs inquinarat, ubi primùm bonarum artium ſtudia poſt longum poſtliminium ſunt revocata, Grçcæ literæ ab univerſis gentibus, quæ ab humanitate, & doctrina non abhorrerent, coli ſtudiosiſſimè cçperunt, & hoc tempore ſatis coluntur. Quæ quidem univerſa non mediocriter commovere nos debent; ſed omnium maximè apud nos maiorum noſtrorum valere debet auctoritas. Non enim in barbara Scythia; ſed in Etruria ſumus; ubi doctiſſimi homines penè innumerabiles Grçcæ literaturæ gloria floruerunt, ubi primùm Grçcæ literæ a ſquallore, & ſenio, & turpi barbarorum ſervitio virorum principum beneficio vindicatæ, antiquum decus, & priſtinam dignitatem recuperarunt. Hìc Laurentes illi magni, hìc Coſmi, hìc alij Auguſtæ Mediceorum domus proceres cum alia, tum hoc ſtudiorum genus benigniſſimè, liberaliſſimèque foverunt: illi adoleſcentium ingenia ad laudem excitarunt: illi doctiſſimos

viros

viros præmijs, & honoribus affecerunt: illi Græcos codices in ſitu, & tenebris deliteſcentes regijs impenſis undique compararunt: illi rem literariam afflictam, & graviſſimo caſu proſtratam erexerunt: illi Græcorum eruditiſsimis immanem illam fugientibus tempeſtatem, quæ barbarorum armis concitata imperij Græci ſedem perculerat, atque everterat, ipſumque imperium proſtraverat, portus, & perfugium tutiſsimum extiterunt; & quum auctoritate, conſilio, rebuſque geſtis ſuæ principes ætatis eſſent, hac Grecæ linguæ promovendi ſtudia, omnium ſeculorum eſse voluerunt; nec mirum, ſi quum heroica animi magnitudine, excellentiaque præſtarent, eam linguam ornandam ſibi maximè putaverunt, qua Heroum virtutes digniſsimè ornari laudibus, & illuſtrari videbant. Quorum veſtigijs inſiſtens ex illorum familia ortus, illorum virtutis æmulus, pietatis, religionis, clementiæ laudibus clariſsimus Princeps Coſmus III. Magnus Etruriæ Dux, ut omnia egregia, & præclara, ſic literas amat, & literatos benigniſsimè fovet, & Græcarum literarum ſtudia precipuè cupit inſtaurari: quod cum ex multis, de quibus mihi dicere non eſt neceſse, tum ex hoc, quod in me contulit beneficio, videor animadvertere; neque enim hanc exoptatiſsimam provinciam mihi demandaſſet, & hunc locum longo tempore vacuum ab his, qui Grecam linguam profiterentur, implere voluiſſet, niſi maiorum ſuorum exempla ſequutus, & hæc ſtudia probaſſet imprimis, & ad ea incumbendi ſtudioſis omnibus occaſionem præbendam cenſuiſset. Quæ quum tanta maximi, preſtantiſsimique Principis extiterit ſignificatio voluntatis, iam iam mihi, quibus argumentis, Iuvenes ornatiſsimi,

tiſsimi, vobis hæc ſtudia perſuadeam, haudquaquam video laborandum, & dicendi finem cenſeo faciendum. Nam quod argumentum efficacius, aut cuius auctoritatem graviorem reperturum me eſſe confidam, quàm Coſmi Magni Etruriæ Ducis voluntatem?

ORATIO
HABITA PISIS
KALEND. NOVEMB.
ANNO MDCLXXVIII.
In ſolemni inſtauratione Studiorum.

De Gloria Literarum.

MAgnum mihi dicendi munus iniunctum eſt, magna, ac perdifficilis omnino provincia demandata, excellentiſsimi Patres, Auditores ornatiſsimi, quum eorum auctoritate, quibus obſequi nobis neceſſe eſt, ſum coactus hodierno die verba facere de ſtudijs omnium doctrinarum, quibus hoc Sapientiæ theatrum celebratur; & literarios huius anni labores, quamvis & ſcientia rerum poſtremus, & eloquentia, princeps auſpicari: tanta eſt enim earum facultatum, quas ex hoc loco laudare veteri inſtituto iubeor, gloria, dignitas, amplitudo, maieſtas, ut ſingulas exornare magni ſit ingenij, magnæque doctrinæ, univerſas autem oratione

Digitized by Google

oratione complecti, & ſapientiæ laudes amplificare dicendo, eximiæ cuiuſdam, & divinæ, atque inuſitatæ eloquentiæ. Quo magis ego, Auditores, qui & ingenio utor infirmo, & uſu, & exercitatione dicendi parum valeo, & naturali quodam pudore impedior, vehementer perturbor, & quid agam, & quo me vertam, aut quam omninò viam inſiſtam, neſcio; ita ſe multæ nobis in omnes partes oſtendunt; afferuntque ancipitem curam deliberandi. Omnes ego literarum laudes coner amplecti, & commoda, quibus augent vitam; & ſplendorem, & gloriam, quam afferunt; & voluptatem, quà nos afficiunt; & alias earum dotes innumerabiles, ac penè divinas recenſere contendam? Infinita omninò oratio. Aliquam ex his pręcellentem, eximiamque celebrandam mihi, exornandamque proponam? difficilis planè electio. Quam enim, quęſo, ſapientiæ laudem, tamquam leviorem præterire; aut quam eligere tamquam graviorem, & præſtantiorem poſſumus; quum omnes inter ſe quaſi certent de principatu, & oratoris animum eximio quodam ſplendore perſtringant, & certatim ad ſe rapiant? Commemorem utilitates, quibus literarum beneficio privatæ res augentur? Vocant ad ſe, nec ſe relinqui patiuntur publicæ. Publicas utilitates, ut ęquum eſt, anteponam? Sed utilitati gloria, & dignitas antecellit. Gloriæ, laudum, dignitatis habeam rationem? Sed honeſtas, & virtus, quibus literæ animos exornant ſtudioſorum, quomodo prætermitti ſine piaculo poſſunt? Honeſtatem prædicem? Eſt illa quidem auguſta, glorioſa, ac maximè prædicanda; ſed amara per ſe, atque aſpera, fit neſcio quo pacto ſtudiorum voluptate iucundior. Quæ mihi deliberatio longe

 eſſet.

Digitized by Google

eſſet difficilior, Auditores, niſi, quos adhortandos ad ſtudia literarum ſuſcepiſſem, cogitarem. Sed quum veſtram, Iuvenes, indolem, veſtra præclara ſtudia intueor, veſtrum animum ad altiſſima quæque concupiſcenda erectum, & incitatum contemplor, intelligo vos omnia egregia, & præclara ſpectantes nulla alia re magis, quàm gloriæ, & dignitatis cupiditate, qua optimus quiſque incenditur, commoveri. Quamobrem nihil alienum ſtudijs veſtris, nihil indignum gravitate doctiſſimorum Patrum, nihil abhorrens ab huius loci amplitudine, ac dignitate me facturum eſſe confido, ſi quantæ laudes excitentur, quanta his præclaris artibus, liberaliſſimiſque doctrinis ornamenta dignitatis, & gloriæ comparentur, oſtendam. Quæ mea Oratio vobis erit, niſi fallor, non iniucunda: nam & vos, Adoleſcentes ornatiſſimi, ſpes veſtras mecum recognoſceris; & vos, Patres ampliſſimi, taciti reputabitis, in quanto vos faſtigio veſtri labores collocarint: neque enim vos eius gloriæ compotes demonſtrabo, quam vulgi plauſibus inhiantem, omneſque popularis auras levitatis captantem, & ex leviſſimorum hominum opinione pendentem graviſſimus quiſque contemnit, & pro nihilo putat; ſed eius, quæ iudicio nixa prudentium, & in clariſſima luce collocata ſplendet ipſa per ſe, neque ullis umquam vulgi ſordibus obſoleſcit, quam a virtute profectam, & cum virtute coniunctam, etiam ſapientes diligunt, admirantur, appetunt: eſt enim verè lumen vitæ, calcar virtutis, magiſtra officiorum, comes honeſtatis, præmium rectè factorum. Hanc ergo gloriam, & dignitatem a literis, tamquam a puriſsimis fontibus duci, & derivari dum oſtendo, vos oro, obteſtorque, ut me, ſicuti facitis, benignè, attentèque audiatis. Age

Digitized by Google

Age verò, quanta dignitas, quantuſque ſplendor eſt ſapientiæ! quàm illa excelſo in oco poſita eſt, & quàm præclara in luce verſatur! Non ego hic dicam, quod verè dici poſſit, omnia parere ſapienti, illum ſolum verè divitem, verè liberum, verè honoratum, verè felicem; verè etiam eſſe regem; illum humanis affectibus imperare, non iracundia vinci, non invidia tangi, non libidine ferri, non avaritia corrumpi, non timori cedere, non animi anxietate cruciari, non triſtitia, non mœrore, non luctu contabeſcere; omnia humana infra ſe poſita putare; fortunæ numquam ſuccumbere; ſideribus ipſis, cœloque dominari; quæ quum a doctiſſimis hominibus diſputantur, momenta rationum perpendenti, magis admirabiliter dici, quàm non verè videntur: ſed illud dicam, quod eſt proprium magis literarum, quodque a Platone in Lyſide firmiſſimis argumentis confirmatur, eam eſſe vim ſapientiæ, ut ceteris homines inviti ſerviant, huic autem dumtaxat faſces ultro ſubmittant, & parere libentiùs velint, quàm ipſi alijs imperare. Quid enim eſt, cur Imperatores, exercitu, copijs, igni, ferro, fame, vi gentes in ſuam redigant poteſtatem, & ſervitutem perferre cogant; nemo autem invitus pareat, vel navis gubernatori in tempeſtate ſęva, vel medico in affecta valetudine, vel architecto in domo extruenda; vel agricolæ in ſeminibus terræ committendis, niſi quòd hos, quum plus ſciant, iuſtè, & legitimè imperare homines arbitrantur; illos verò libidinis cauſa velle alijs importare ſervitutem, ut ipſi magni, & clari habeantur? Eſt igitur Sapientia regale quiddam natura, quæ non admoto exercitu, non caſtris poſitis, non terrore belli circumlato homines dicto audientes eſſe cogit;

 ſed

Digitized by Google

ſed quod eſt multo firmiſſimum imperium obtinet, quo ſubiecti lętantur, & ſervitutem, quam ſapientiæ præſtant, inconſultæ libertati anteponunt: contra verò ſtultitia ſervile quiddam, & abiectum, & ſordidum, quæ non modo non alijs facienda præſcribere; ſed ne rebus quidem ſuis præeſſe, aut ſibi ipſi poſſit imperare. Quapropter & furioſos propinquis conſtringendos tradimus, & quos propter ætatem non ſatis mente valere arbitramur, eos, eorumve rem alicuius prudentis viri tutelæ, curæve committimus; & quos natura ſtultos iudicamus, eorum bona alijs adminiſtranda mandamus. Atque hoc initium fuiſſe regnorum, hinc originem duxiſſe ſanctiſſimum Regum nomen, & poteſtatem accepimus: nam quum ſemper exiſteret aliquis in civitatibus, qui ſapientia cęteris antecelleret, alia multitudo eum, quem admirabatur, tàm de pace, quàm de bello conſulebat, & eius conſilio non vi, ſed voluntate regebatur. Sic Evander in Latio imperium tenuit auctoritate, quam ſibi apud rudes populos conciliaverat miraculo literarum. Sic ille Neſtor, cuius ex ore melle dulcior fluebat oratio, Pylijs imperavit, quem, ut, quibus artibus regnum fuerit conſequutus, Homerus oſtendat, frequentiſſimè non Regem, ſed oratorem vocat Pyliorum: nec verò Vlyſſem, cuius oratio nimbis, & nivibus hibernis comparatur; nec Zoroaſtrem, qui iura Bactrianis dedit; nec Minoëm, qui Cretenſibus, nec Numam, qui Romanis leges condidit, alia ratione, quam ſapientia crediderim potitos eſſe regno: nam quid de Ægyptijs Regibus dicam, quos omnes è numero ſapientum ſapientiſſima illa natio eligebat? O præclaram igitur, o eximiam, o ſingularem ſapientiæ dignitatem! Abeant, ac faceſſant vulgares literarum laudes; nihil

Digitized by Google

nihil humile, nihil abiectum cogito; regnum ac diademata molior, & doctorum hominum capiti circumdo: non enim alia vis eſt ſapientiæ, alia literarum; nam quæ ſapientiæ pars non literis continetur? Literæ docent, quo pacto leges condendæ, adminiſtrandæ reſpublicæ, reſque privatæ; quid æquum, quid iniquum, quid utile, quid honeſtum definiunt; de re militari, de nautica multa præcipiunt; medendi vias, rationemque monſtrant; de ſiderum motu, de rerum natura, de omnium auctore Deo ſubtiliſſimè diſputant; dicendi leges tradunt, & oratoris linguam expoliunt, pectus explent rerum ſcientia maximarum; agriculturam, & omnes artes, quæ minus liberales habentur, inſtruunt, & ornant; &, ut brevi omnia comprehendam, omnem ſapientiam complectuntur. Quare ſi ineſt in ſapientia auguſtum quiddam, quod emineat, quod excellat, quod animum ad parendum ſibi ſponte invitet, quid dubitamus hanc omnem literis dignitatem attribuere? Hinc illa nimirum doctorum hominum admiratio, & fama, quę ijſdem, quibus orbis terrarum, finibus continetur: hinc omnium, in quibus modò eſt aliquid humanitatis, adeò propenſa in literatos voluntas, ut eos non modo præſentes amicitia complecti præclarum putent; verum etiam abſentium nomina venerentur, ijsque ſe notos eſſe, quamvis nulla ſpe utilitatis propoſita, cupiant, & in beneficij loco ponant, ſi ab ijs non indigni mutua benevolentia exiſtimentur; quidam verò ſic fuerint incenſi cupiditate doctorum hominum, ut eorum videndorum cauſa quam maximè longinquas peregrinationes ſuſcipere non dubitarint; quod nulli præterea hominum generi arbitror contigiſſe. Quis enim ut nobilem virum, quamvis genus

nus ab Inacho duceret ; quis ut divitem , quamvis divitijs Cręſum, Craſſumque ſuperaret, quis ut fortunatum, quamvis Sylla feliciorem videret , iter ſuſcipiendum ſibi eſſe duxit ? Ne ad Reges quidem proficiſcimur , niſi ut magnificum aulæ apparatum , ſplendidum comitatum , magnificentiam , ſplendoremque regiæ , fortunæ magnitudinem , opes , copias , potentiam contemplemur ; ut ipſum autem videret , nemo ad Regem profectus eſt , niſi ſapientem : ſed quam multi , ut doctos homines aſpicerent , & alloquerentur , patriam , larem familiarem , æqualium cœtum reliquerunt ? Anacharſis è Scythia in Græciam venit ; è Græcia , ubi ſumma gloria florebat , Plato in Ægyptum ad Ægyptios Sacerdotes , & in Italiam ad Pythagoricos philoſophos navigavit. Quæ autem regio fuit , aut tam remota , aut tam barbara , aut tam inhoſpitalis , quam non Pythagoras , Democritus , Apollonius peragrarint , ut , quorum ſapientiam admirabantur , eorum aſpectu , & alloquio fruerentur ? Mitto alia exempla , ſunt enim innumerabilia ; quum ſemper id factum ſit , & quotidie fieri videamus : unum prætermittendum non arbitror ; eſt enim maximè illuſtre , atque præclarum , & quo haud ſcio an ullum maius commemorare poſſit antiquitas . Gaditanum hominem ſciunt Titi Livij rerum conditoris celeberrimi fama excitatum , Gadibus profectum veniſſe Romam , ut rerum Romanarum ſcriptorem videret , quo viſo , nihil alia curantem , voti compotem , & lętum in patriam revertiſſe . O Sapientia , o literæ , quàm magnum eſt veſtrum numen , & quantam in hominum animis admirationem veſtri , & quàm incredibilem amorem excitatis ! Peregrinus homo , atque alienigena , & barbarus

non

Digitized by Google

non è propinqua Italiæ regione, ſed ex ultimis terrarum oris, ex inſula a noſtro orbe diviſa Romam venit, non ut aureum Capitolium, non ut magnificentiſſima theatra, Porticus, Thermas, Amphitheatra, Deorum templa auguſta, non ut civium domos in urbium modum extructas, non ut urbem videret, in qua collectum terrarum orbem videre poterat, non ut populum cognoſceret omnium populorum victorem, non ut Senatum illum ſpectaret, quem qui è Regibus conſtare dixit, unus veram cæpit ſpeciem Romani Senatus, non denique, ut Principem ipſum intueretur, cuius nomen horrebant Indorum Reges, & Bactrianorum, cui Rubrum mare, atque Atlanticum, cui Nilus, Danubiuſque parebant; hæc omnia ille deſpexit, vel certè neglexit; lacteam Titi Livij ubertatem duntaxat admiratus eſt, non temerè mea quidem ſententia, neque ſtultè: intelligebat enim illa, quamvis magna, eſſe mortalia; ingenij autem opera ſempiterna: & Romanum quidem Principem exiguum tempus imperaturum, Romanum autem Scriptorem ſemper in doctorum animis regnaturum; & illius interitum potentię finem, huius autem glorię mortem incrementum allaturam. Num autem à veritate aberravit; num deceptus eſt vir prudentiſſimus? Non ſolum Cæſar ille, qui tum imperabat, extinctus eſt, ſed etiam illa urbs, quæ æterna vocabatur, everſa; Livij ſcripta tot ſeculis poſt Imperij Romani interitum immortali gloria effloreſcunt: iacent dirutę moles, & conſepultæ, quæ propter ſtabilitatem ſuam æternitati ſacræ videbantur; Livij ſcripta nunc maximè vigent, atque omnium laudibus in cœlum extolluntur: & Romanum quidem nomen etiam, non modò imperium, quum vigeret;

geret; quemadmodum Macrobius teſtatur; Caucaſum, Gangemque non tranſcendit; Livij ſcripta etiam Oceanum transfretarunt, & apud innumerabiles nationes, quibus ignotum nomen Romanum fuit, habentur in pretio, & in dies magis, ac magis celebrantur: eſt enim hoc etiam non in ultimis laudibus literarum. Cæteris affert oblivionem vetuſtas, doctorum hominum fama creſcit ævo, & vetuſtate corroboratur. Homeri nomen, dum viveret, etiam Græcia penè ignorabat; extincti pöemata poſt multas ætates ab Indis quoque canebantur, & gentes illæ, apud quas latent quædam ſidera nobis illuſtria, Homeri carmen, tamquam ſideribus clarius, & noverant, & celebrabant; cuius in pöematis explicandis, recitandis, canendis tantus grammaticorum numerus, & rhapſodorum cum tanto ſucceſſu artis, & quęſtu elaborabat; ut, quod Regibus eſt magnificum, atque præclarum poſſe facere, dum vivunt, Homerus poſt mortem permulta hominum millia alere diceretur. Quid Ariſtoteles? quanta gloria, quum viveret, floruit? quàm autem ea nulla eſt, ſi cum gloria comparetur, quam eſt poſt interitum conſequutus? qui vel unus mihi videtur, quantum ſit literarum decus, & quàm longè ſapientia humanis omnibus præſtet, oſtendere. Non enim Perſarum magni Reges, non Alexander ipſe Macedo, non Romani Principes tot hominum millibus imperarunt, quot Ariſtotelem, tanquam eximium ſapientiæ numen, venerati ſunt; neque verò ullus rex, aut ullus tyrannus tam ſubiectos habuit ſuos populares, quàm animos Ariſtoteles omnium ſtudioſorum: nam tyrannos, quorum imperium violentiſſimum eſt, etſi palam veneramur, de ipſis tamen, tamquam de bellvis, de feris, de mon-

de monſtris quibuſdam immanibus cogitamus, & clam ab ipſis acerbiſſimo odio diſſidemus; at Ariſtoteli non modò nefas arbitrabantur apertè repugnare; verùm etiam ab eo tacitis cogitationibus diſſentire. Quam ego conſuetudinem, & inſtitutum (quamquam Ariſtotelem admiror propter incredibilem quamdam, excellentemque doctrinam, & multiplicem rerum varietatem, & copiam) etſi non probo; neque enim in ſtudio præſertim indagandæ veritatis cuiuſquam tanta eſſe debet auctoritas, ut luminibus, ut ita dicam, obſtruat rationis; tamen, quoniam Ariſtoteli, tamquam perfectè docto, plenèque ſapienti, eum honorem deferebant, id oſtendit, quod initio dicebamus, regnum eſſe quoddam ſapientum; & literarum, atque doctrinæ maieſtatem omnibus rebus anteponendam: atque hoc non ſolùm intelligunt eruditi, quibus notus eſt literarum ſplendor, atque amplitudo, ſed etiam vulgus hominum, & magni ſæpè Duces, Regeſque viderunt. Vidit Siciliæ tyrannus Dionyſius, qui, quum Plato curru veheretur, aurigæ miniſterio fungi ſibi glorioſum putavit; vidit Magnus ille Pompeius, qui trium terræ partium victores faſces Poſſidonio clariſſimo ſapientiæ auctori ſubmiſit; vidit eius æmulus Cæſar, qui, quum Ciceronem miraretur, dixit maius eſſe ingenij, & linguæ Romanæ terminos, quàm imperij fines protuliſſe; vidit denique populus Romanus, qui Virgilij carminibus in theatro recitatis, abſenti Virgilio tamquam præſenti Auguſto, univerſus aſſurrexit. Ceſſerunt igitur iudicio maximæ civitatis, ac maximorum Ducum imperij maieſtas, reſque bello præclarè geſtæ gloriæ, & dignitati literarum. Et quidni cederent; quum bellicæ laudes, præclariſſimi triumphi,

omne regnorum decus, omniſque maieſtas, & præſentis ævi claritatem, & poſteritatis memoriam ſe literis debere profiteantur. Sunt enim literæ fontes quidam inexhauſti dignitatis, & gloriæ ſempiternæ: hinc ſplendorem ſuum hauriunt clariſſimi Duces; hinc fortiſſimi bellatores; hinc prudentiſſimi rerum publicarum moderatores; hinc artifices præſtantiſſimi; hinc denique omnes, qui vel corporis, vel ingenij dotibus floruerunt; & quemadmodum a ſole mundus univerſus, & ſidera lumen accipiunt, ipſe verò ſol a nullo ſidere illuſtratur; & ſicut ab Oceano omnes amnes, omneſque fontes, maria, lacus, paludes oriuntur, ipſe verò Oceanus, quum tot flumina, quum tanta vis aquarum in eum effundatur, non creſcit, neque alienis copijs, ſed ſuis magnus, admiranduſque eſt; ita literæ a nulla vel arte, vel ſtudio gloriam, ſplendoremque mutuantur; ipſæ omnibus impertiuntur. Nam quæ facultas magna in rempublicam merita obliterari non ſinit? Literæ: quæ laudabiles actiones memoriæ commendat poſterorum? Literæ: quæ civitates illuſtres fortunæ iniuria deletas ex hominum memoria deleri funditùs prohibet? Literæ: quæ conſilia prudentium, dicta clarorum virorum, leges civitatum, mores populorum ſilentio involvi non permittit? Eædem ſanè literæ. Literarum eſt beneficium, quòd Cyri potentia, quòd Alexandri magnitudo, quòd Romanorum virtus celebratur: literis Nirei pulchritudinem, Achillis robur, Vlyſſis calliditatem, ſapientiam Palamedis cognoſcimus: literis debemus, quòd etiam minores artifices non ignoramus. Quis enim Apellem pictorem, Dinocratem architectum, muſicum Lamprum, Thimotheum, Terpandrum, Eunomum noſſet,

Digitized by Google

noſſet, niſi literæ eorum nomina ab interitu vindicaſſent? Phidias ipſe, ipſe Praxiteles, tota illa ſculptorum manus, quæ materiæ firmitate immortalitati commendata videtur, ſilerentur, niſi eos doctorum hominum vigiliæ è tenebris eruiſſent: nam Phidiæ, cęterorumque artificum præclarorum ſigna, ſi qua extant, quamquam ſpirant quodammodo, & loquuntur, auctorum certè nomen tacent, quod eloquentium monimentis vivit ſempiternum. Sed quum omnes omnia literis, tum præcipuè viri fortes plurimum debent: iaceant ingenia, iacebunt & fortium virorum facta: tollantur è vita literæ, tolletur & clariſſimorum Ducum memoria; neque illos, aut ſua trophea, aut ſigna, aut arcus triumphales multum adiuvabunt, quæ temporis diuturnitate, & fortunæ iniuria evertuntur, & uno in loco manent, &, ut memoriam præclarè factorum quoquo modo repræſentent, conſilia facientium, animi virtutem, rationem, celeritatemque faciendi explicare non poſſunt. Neque verò illud iure dici poteſt viciſſim clarorum ducum virtutem ſegetem eſſe, ac materiem gloriæ literatorum; neque illa reponi commodè poſſunt; quieſcant bella, quieſcet & doctorum labor: conticeſcant tubæ, conticeſcent & doctorum voces; immo verò clariùs loquentur, frequentiùs celebrabuntur, belliſque ſublatis omnes ad ſtudia literarum convertentur. An verò, niſi docti viri Philippi, aut Alexandri latrocinia enarrare poterunt, obmuteſcent; non erit in quo elaborent; in quo eloquentiam, & ingenij vires exerceant? Non opera Dei, quàm facta hominum, naturæ vis univerſæ, quàm viri unius virtus, divini Numinis potentia, quàm Regis alicuius opes pulchriorem, benigniorem que dicendi materiam

 ſuppe-

Digitized by Google

ſuppeditabunt? Non hic admirabilis ornatus univerſi, concentuſque naturæ, tanta ſiderum magnitudo, tantus ordo, tanta pulchritudo, tam incredibilis celeritas, tam innumerabilis multitudo canetur ab ipſis, & ſummis laudibus efferetur? Non denique ſine armorum ſtrepitu philoſophabuntur, non ſiderum motum, numerorumque doctrinam explicabunt, non in illo mathematicorum pulvere deſudabunt? Deerit illis, credo, materies ingenij exercendi, ſi divinis illis omiſsis humana velint pertractare: non leges condent, non conditas interpretabuntur, de moribus diſputabunt, quid ſit faciendum, non faciendumque præſcribent, cauſas agent, innocentes defendent, fraudolentos redarguent, impios accuſabunt? Et ſunt, qui bellicas laudes gloriæ literarum præferant, & cruentam illam, ſordidamque Martis lauream puræ, & innocenti Muſarum anteponant; quum ſine literis iaceat res militaris, ſine re militari literæ pulchriùs efflореſcant? Quorum tamen exemplum vos, Adoleſcentes optimi, ad capeſſenda cupidè ſtudia literarum, vel maximè debet commovere: non unus, aut alter, ſed legiones univerſæ hominum, plerumque ruſticanorum gloriæ cupidine incenſæ, nullum omnino laborem detrectant, nullum periculum ſubterfugiunt; & ſæpè mortem glorioſam ingloriæ vitæ anteponunt; vos hac indole præditi, his maioribus orti, his artibus inſtituti modicum laborem præſertim periculo vacuum, quo longè maiorem conſequamini gloriam, non perferetis? Illi ſub pellibus agunt, hyemem ſæviſſimam tolerant, æſtus intolerabiles perferunt. Vos in umbra, ſub tecto, omnibus abundantes, quibus homines uti commodis poſſunt, incumbere ad laudem recula-

cuſabitis? Illi noctes inquietas, dies exercitos, ævum formidinis, terrorumque pleniſſimum exigunt; vos, ut aliquantulum vigiletis, ut non omnia ſocordiæ, & voluptati concedatis; ut vitam ducatis placidam, & tranquillam, & honeſtiſſimi otij plenam, in animum non inducetis? Videte, quæſo, ne tantus hic gloriæ contemptus animi ſit abiecti, ſordidi, illiberalis, animi virtutem contemnentis, lucem, ſplendoremque fugientis, & in omnem, quandoque turpitudinem, ac flagitia erupturi. Nam quemadmodum gentes illæ, quæ lucem ſolis oderunt, ſolem execrantur, ita, qui gloriam quaſi quoddam lumen virtutis non diligit, virtutem ipſam odit, atque adverſatur: nullus autem excellenti vir ingenio gloriam contempſit rectè factorum, nullus præſtans in republica civis non pro ea, vel mortem ſibi duxit oppetendam. Quam, ſi vos indolis veſtræ, maiorumque veſtrorum memores eſſe vultis, quamvis indotatam, omni ornamento ſpoliatam, incomitatam, ab utilitate deſtitutam, commodis omnibus, & voluptati, & divitijs anteponetis. Quamquam, quid ego tandiu ſic ago, tamquam ſolam gloriam ſitis literarum ſtudio conſequuturi; non dico tantas in rempublicam utilitates a literis proficiſci, ut illi tyranni, qui populis irrogare graviſſimas pœnas voluerunt, ne literas diſcerent, edicto vetuerint? Non dico amicitias, clientelas, potentium familiaritates, firmiſſima præſidia adverſę fortunæ, ornamenta ſecundæ literis comparari? Non dico honeſtis rationibus augeri rem familiarem? Non dico ſic animum componi, atque fingi ſtudioſorum, ut a vitijs abhorreat, virtutem, vel ſolam, vel imprimis conſectetur? Non dico quantum præclararum artium tractatione

tione de cupiditatibus, quæ miſerè animum diſtrahunt, detrahatur? Non dico, quanta ſit fœlicitas, atque tranquillitas animi ſibi vacantis, & Muſis; quanta ſapientiæ pulchritudo, quanta ſtudiorum voluptas, qua nihil omninò dulcius, nihil animo bene à natura informato iucundius reperiri poteſt, nihil, quod propius accedat ad cœleſtem illam fœlicitatem beatarum mentium? Neque enim vos, Adoleſcentes optimi, velim ſuſpicari, aſperam eſſe, & ſentibus obſitam, ſaxis obſtructam, anguſtijs impeditam viam, ad quam ingrediendam ſapientia vos cohortatur; ſed tantas habet illecebras honeſtiſsimæ voluptatis, ut qui eas vel primoribus, ut dicitur, labris deguſtarint, omnes alias contemnant, atque obliviſcantur; quod ego dicere non auderem, niſi in conventu dicerem doctiſsimorum virorum, qui mihi teſtes eſſe poſſunt nullam voluptatem cum ea, quæ ex cognitione veritatis percipitur, eſſe ullo modo comparandam: quod & vos ipſi intelligetis, ſi cogitaveritis omnes alias matura ſatietate finiri, hanc autem dumtaxat ſemper augeri, ſemper in animis hominum maiorem ſui cupiditatem excitare; &, ſi animo repetetis exempla ſapientum, quibus adeò blandita eſt delectatio, quam cognoſcenda veritate capiebant, ut nonnulli rem familiarem abiecerint, omnibus alijs voluptatibus renunciarint, quum literarum ſtudio immorerentur. Memoriæ proditum eſt Chryſippum nobilem philoſophum tanta dulcedine affici ſolitum in verſandis mente, agitandiſque rationibus, ut eum cibi, & potionis caperet oblivio. Archimedes autem, quum lavaret, & quippiam, quod diù quæſiverat, inveniſſet, nudus exiluit è balneo, & mente alienata gaudio per urbem inceſsit clamans; inveni,

veni, inveni. Quæ exempla quid aliud vobis eſſe debent, quàm incitamenta maxima ad virtutis viam capeſſendam? Sapientia cuncta vobis pollicetur, quæ vel ignaviſsimos poſsint excitare, & ad quidlibet perferendum allicere; unus eſt labor, qui vos fortaſse deterreat, & remoretur; hic autem tanta voluptate coniunctus oſtenditur, ut vel ſuaviſsimus eſse videatur. Quid ergo cunctamini, quid dubitatis, quid hæretis? Quin inſiſtitis viam? An expectatis, dum virtus ipſa vos cohortetur? Numquam ea ſe vobis oſtendet, qualis a Xenophonte deſcribitur, matronæ ſpecie, candida veſte indutæ, decore plenæ, & verecundia: neque enim oculorum acie, ſed mentis oculis cernitur, neque auribus à vobis eius percipietur oratio: veſtro in animo ea eſt, & veſtro cum animo ipſa loquitur, & vobis regnum, & diadema tutum pollicetur, & defert ad ſapientiam contento ſtudio properantibus: oſtendit autem contra ſtultitiam miſerrimam ſervitutem vobis allaturam, impoſituramque iugum, quo preſsi in ſumma turpitudine ævum exigatis; quod eſt indignum veſtro genere, indignum ſtudijs, quibus a pueris dediti fuiſtis, indignum ingenio; quod vos, quęſo divinum donum nolite contemnere, neque voluptati, & deſidiæ conſtringendum, obterendumque tradere, atque proſternere: præſertim, quum eadem virtus eum ſtimulum vobis admoveat, quo præſtantibus ingenijs nullus eſt maior: confirmat enim ſe gloriam ſummam vobis parituram, & nomen veſtrum in clariſſima luce collocaturam. Deſtituitur aliquis generis claritate? Hunc adeò nobilitabit ſapientia, ut eos ipſos vincat, qui maiorum imaginibus gloriantur. Eſt alius nobilitate ſanguinis conſpicuus? Non ſolum alie-

no,

Digitized by Google

no, ſed ſuo ſplendore fulgebit, & partum a maioribus decus nova laude cumulabit: erit enim apud viros principes gratioſus, apud exteras gentes glorioſus, utilis amicis, ſuis civibus carus, omnibus admirandus; neque verò nomen eius morte extinguetur, neque vetuſtate gloria obſoleſcet; quæ citiùs mehercule altiſſimas moles, firmiſſimaſque conſumet, urbeſque præclaras evertet funditùs, atque obruet, quàm literatorum nomen obſcurabit: atque hoc tantum decus, quo genus, amicos, patriam, omnes homines ornare poſſitis, non ſolùm vobis parituram ſpondet, & recipit virtus; ſed honeſtas divitias, amicorum copiam, cætera fortunæ bona, animi tranquillitatem, vitiorum vacuitatem, cupiditatum modum, denique honeſtiſsimam quamdam mentis oblectationem: quæ promiſſa virtutis, & ſapientiæ, niſi vos ipſos negligitis, ne quęſo contemnatis; neve committatis ut optimorum parentum, cognatorumq; conſilium, qui vos literis vacare voluerunt, ſtultum videatur; abijcite omnem animi mollitiem, imcumbite ad laudem, ad ſapientiam pleno gradu contendite. Hoc vos amici rogant: hoc poſtulat patria, parentes, & monent, & iubent; doctiſsimi patres exhortantur: locus ipſe invitat, qui tot ſapientum repręſentat memoriam mortuorum, vivorum vocibus perſonat: auctor eſt denique laudis, & ſtudiorum Maximus Princeps, qui regijs impenſis hæc gymnaſia tuetur, ornat, auget, amplificat. Quæ tantæ auctoritates quum vos incitent ad ſtudia literarum, nihil opus eſt verbis meis; aut enim eæ vos movebunt, aut nullius oratio umquam commovebit.

ORA-

ORATIO
HABITA PISIS
KALEND. NOVEMB.
ANNO MDCLXXIX.
In ſolemni inſtauratione Studiorum.

De Dignitate Literarum.

QVamquam mihi nihil iucundius potuit evenire, Patres ampliſſimi, quàm ut in hac doctiſſimorum hominum corona, hac tanta diei celebritate, & loci occaſio daretur de laudibus dicendi earum facultatum, quibus adeò a pueris dediti fuimus, ut ſine his vitam eſſe acerbam putaremus; quòd ita natura comparatum eſt, ut ea quiſque libentiſſimè ornet, quæ flagrantiſſimè diligit. Tamen, quum me reputo anno ſuperiore doctrinæ laudes ex hoc ipſo loco perſequutum; vereor, ut poſſim hodierno die & muneri meo, & expectationi veſtræ ſatisfacere. Nam egregios illos impetus, quos conceperam, con-

ſumptos eſſe video priore conatu ; neque ſanè multum virium mihi nunc ſupereſſe ad tantum onus, ac tantò meis viribus maius ſuſtinendum. Quamobrem, ne quod olim imperitis Athletis uſuvenire ſolebat, id mihi ſit eventurum hodierno die non mediocriter pertimeſco. Nam, quum illi non prudenter ſuas vires diſpenſarent, ſed inconſultè univerſas in primo ſtatim congreſſu effunderent, fracti deinde nimio conatu, ac debilitati, facilem adverſario victoriam relinquebant ; ego autem, quum ingenij viribus anno ſuperiore non pepercerim, ſed quantùm dicendo conſequi poteram, tantùm contenderim, vereor, Auditores, ne primo certamine, tamquam rudis Athleta, defatigatus, deinde ſuccumbam labori, & magnitudine vincar demandatæ mihi provinciæ. Et ſanè, quum immenſum quoddam eloquentiæ flumen ad ſapientiæ decus celebrandum requiratur, quod rem tantam, tàmque ſublimem beata dicendi copia circumfluat, & quaſi ſuperfundatur ; quo pacto ſufficere poſſe confidam ingenij mei venam tenuem, & arentem ; præſertim cum exhauſta ſit ſapientiæ laudibus alio tempore celebrandis ? Quare conciderem mehercule animo, ac deficerem, Auditores ; ſed præterquam, quòd recreor, & reficior aura ſperata veſtræ benignitatis ; ipſe argumenti ſplendor, ipſa laudum multitudo, quibus affici ſtudia literarum poſſunt, animum timidum, atque diffidentem confirmat, ac certiſſimam ſpem oſtendit ; ſapientiæ ornandæ quantumvis ornatam, & uberem Orationem mihi non defuturam. Nam, quum memoria repeto, quiſnam fuerit anno iam elapſo meus de hac ipſa re ſermo, animadverto me tunc ſplendore captum literarum, earumque externo lumine circumfuſum, ſtupentemque

Digitized by Google

temque à propoſito argumento aberraſſe, & non literas ipſas, ſed literarum gloriam ſuſpexiſſe; & quemadmodum illi, qui ſolem aſpiciunt, ob immodicam ſplendidiſſimi luminis copiam, & claritatem non ipſum ferè ſolem, ſed ipſius radios intuentur; ita me nobiliſſimarum facultatum pulchritudinem contemplantem abſtraxit a vera ſpecie earum conſpicienda immortalis quidam gloriæ ſplendor, qui ſeſe clariùs obijciebat animo, quo illæ omnibus meritò commendantur. Quid igitur metuam, ne mihi deſit Oratio de præſtantia literarum verba facienti, quum infinita ſit copia laudum ampliſſimarum, & ego ferè nullam attigerim, & ornamenta quidem ſapientiæ miratus fuerim, ipſam autem ſapientiam neglexerim: cuius auguſtiſſimam ego ſpeciem hodierno die contemplabor, vobiſque contemplandam proponam? Hactenus, Auditores, perinde feci, ac ſiquis ad magnificam, & auguſtam ædem ſpectandam, venerandumque numen invitatus, externam templi faciem, veſtibula, porticus, faſtigium, gradus, poſtes diligentiſſimè contempletur, Dei vero ſimulacrum non adoret, aut aſpiciat, ac ne ipſum quidem templum ingrediatur. Nunc adyta ſapientiæ mihi perluſtranda, recludenda penetralia, ipſius Deæ ſpectanda pulchritudo, ac veſtris etiam animis, ac ſenſibus exponenda. Nam quibus ornamentis, quibuſque virtutibus doctrinæ ſtudia ornent, & forment animos benè a natura informatos, breviter demonſtrabo, ſpeciemque quamdam perfectæ ſapientiæ vobis ponam ob oculos, atque exemplar verè docti hominis, & literati. Quod quum fecero, Auditores, non dubito, quin ſatis magnificè, ſatiſque præclarè a me laudata doctrinę ſtudia videantur; quod enim genus præ-

ſtantiſsimæ laudis cadere in hominem poteſt, quod in deſcribenda humanæ ſapientiæ forma iure non aſſumatur? Equidem animadverto non corporis venuſtatem, non robur, aut celeritatem, non excellentes opes, non potentiam, non generis claritatem a ſapientiſsimis viris in laude poni; ſed duo tantùm virtutum genera, quorum alterum in contemplando, alterum in agendo verſatur; nec affirmare dubitem, utrumque ad ſingularem doctorum hominum gloriam pertinere. Et illud quidem genus, quod ſitum eſt in indaganda natura, & in perſpicientia veri totum eſt literarum. Hic ego quid prædicem, quanta ſit ubertas omnium doctrinarum, quanta varietas, quantæque divitiæ ſapientiæ, quantam meus ille ſapiens operam, ſtudiumque ſit in omnibus rebus cognitione dignis collocaturus; neque enim inveſtiganda veritate umquam defatigabitur, neque ullam diſciplinam prætermittet, cuius fieri ſcientia doctior, aut prudentior poſſit? ſed & diſſerendi vias, rationemque cognoſcet, nec illud nobile dialecticorum acumen deſpiciet, & quid ex quoque efficiatur, quid ſit cuique conſentaneum, quid repugnans, quæ ſit definiendi, dividendi, argumentandi ratio, diligenter tenebit. Eſt enim omninò hæc facultas, quæ veri, falſique iudicium profitetur, non indigna ſtudio ſapientis, miraque eſt in ea, & inveniendi ſolertia, & inventa iudicandi prudentia, & falſa refellendi ſcientia; nec ſine cauſa doctiſſimi viri eam reliquæ ſapientiæ firmamentum eſſe voluerunt; & Poſſidonius præclarus imprimis auctor intelligendi, quum philoſophiam animanti compararet, animæ doctrinam morum; partem, quæ de natura diſputat, ſanguini, & carnibus; dialecticam oſſibus contulit: quam

huius artis præſtantiam admirati ſumma doctrina homines, ac ſummis ingenijs prædìti Euxenus, Pantædes, Eubulides, Briſon, Euthydemus ætatem in eo ſtudio conſumpſerunt, & Chryſippus, qui fulcire dicitur porticum ſtoicorum, tàm multos libros de ea facultate conſcripſit, ut ei dumtaxat operam dediſſe videatur; tanta eſt in omni ſtudiorum parte iucunditas, ut illa ipſa diſciplina, quæ plurimum moleſtiæ, minimum delectationis habere putatur, quorumdam animos tantis illecebris devinxerit, ut ab ea divelli nullo modo potuerint; quid voluptatis afferre dicemus amœniſſimos rhetorum campos, omnibus delicijs affluentes philoſophorum hortos, quum dumeta dialecticorum tantopere delectent? Nec ego, pace dixerim tantorum virorum, huiuſmodi inſtitutum probo, in dialecticæ ſtudijs conſeneſcentium. Quod enim iſtud eſt conſilium, quæ mens, quæ cogitatio? Tu, quum animum tuum ad ſe vocet rerum cura maximarum; quum ad ſe contemplandum invitet aſpectus hic univerſi pulcherrimus, & admirandus; tu, quum tibi vacare debeas; quum animum componere, excindere vitia, reſecare cupiditates, in ſyllogiſmorum laqueis nectendis, & in ceratinis, & cocodrillinis diſſolvendis ætatem conteras? Et huiuſmodi nugas rebus omnium graviſſimis anteponas? Enimuemero, qui ſic agit parum abeſse mihi videtur a dementia Principis Domitiani, cui quum eſset cura commiſſa terrarum, quum tantis negotijs diſtineretur, in capiendis, necandiſque muſcis non parvam diei partem inſumpſiſſe dicitur. Non igitur ſapiens in hiſce ſtudiorum anguſtijs diutiùs, quàm neceſſe eſt, immorabitur; ſed illud Poëtæ maximi uſurpàbit,

Maior rerum mihi naſcitur ordo,
Maius opus moveo; & ad

& ad illa, a quibus animum ſuum profectum eſſe intelliget, verè magna, & divina properabit; ſed aſſumet comitem unam omnium pulcherrimam facultatem cœleſtium indagatricem, mentis humanæ lucem, parentem diſciplinarum, filiam veritatis, geometriam, inquam, aſſumet comitem, vel potius ducem. Ac, ne quis veſtrum forte miretur, quòd eam diſciplinam, quæ terræ metiendæ nata eſt, & a terra nomen accepit, non ad hæc tantùm humilia, & terrena, ſed ad cœlum ipſum, divinamque naturam contemplandam, futuram eſſe confirmem ducem, pauliſper mecum huius excellentiam, ſubtilitatem, magnitudinem, varietatemque conſideret. Quid enim, quæſo, illa ſubtilius excogitari poteſt, cui quum parva quædam dictu conceſseris, nec enim ullo modo negari poſſunt, ea fateri cogit, quæ nulla umquam ingenij acies conſequeretur? Quid autem maius illa, quæ orbis terrarum ambitum, & profunditatem, quæ magnitudinem penè infinitam, & intervalla aſtrorum, cœlique metitur? Nec verò de alia ulla facultate veriùs dici, quàm de geometria poteſt, quod ad exprimendam magnitudinem famæ Virgilius dixit,

Ingrediturque ſolo, & caput inter nubila condit:

illa verò non inter nubila, ſed inter ſidera in clariſſima luce verſatur, quorum incredibiles, admirandoſque curſus numeris explicat, & conſtantiſſimos eſſe docet, quamvis inconſtantiſſimi videantur; quum interea originis haud quaquam immemor omnes terrarum oras, omneſque tractus percurrat, & diligentiſſimè perluſtret. Nam de varietate quid attinet dicere eius diſciplinæ, quæ, quum in numeros, & formas dividatur, omnibus penè artibus, omnibuſque doctrinis plurimùm adiumenti at-

ti attulit, ac multas, nec ignobiles ex ſeſe ipſa procreavit; quæ nec parva deſpicit, nec magna reformidat, nec humilibus obſoleſcit, nec ſublimibus deterretur? Quàm longè verò præſtet alijs diſciplinis, declarat ſermo grçcus, qui geometriam ſolam, a geometriaque profectas facultates proprio diſciplinarum nomine appellavit. Et certè, ſi cæteræ cum hac una comparentur, vix hac appellatione dignæ videantur: hæc enim ſemper verum; illæ nonnumquam imaginem veri conſectantur: hæc dubitandi locum nullum relinquit, illæ ſæpè dubitandi cauſam afferunt: hæc tranquillitate ſumma fruitur; illæ plenæ ſunt doctorum hominum contentionibus: hæc denique veritatem nudam, & in puriſſima luce collocatam videt; illæ involutam, & caligine, & tenebris circumſemptam vix intuentur. Iam verò ſeries illa rationum, ille ordo mirabilis geometriæ, qua, Deus immortalis, prædicatione, qua laude, qua admiratione cenſebitur! Sic enim omnia inter ſe apta, ita connexa, & colligata cohærent, ut ſi quippiam quantumlibet parvum commoveris, tota diſciplina labefactata corruat. Sed neque commoveri geometricæ rationes, neque concuti poſsunt, & firmioribus vinculis, quàm adamantinis vinciuntur. Atque utinam reliquæ facultates hac firmitate rationum, hac perſpicuitate rerum meritò poſſent gloriari, nihil nobis deeſſet ad ſummam fœlicitatem, &, quod Empedocles in carminibus de ſe magnificentiùs, quàm veriùs iactat; ſe in cognoſcenda natura ex homine fieri Deum; id liceret de nobis vera cum gloria prædicare: quàm enim eſſet magnificum, quàm præclarum, quàm beatum, ac penè divinum, perſpicere divini operis formam univerſam, omnium cauſas, progreſſiones,

ortus

Digitized by Google

ortus videre; falli, decipi, labi, errare non poſſet. Quum verò mentis aciem altiùs tolleremus, & in ipſum Auctorem mundi, & rerum Patrem defigeremus, quid cauſæ poſſet afferri, cur intelligendo tàm perſpicuè ſummo bono, quàm illa, quæ geometricis rationibus explicantur, non ipſius amore, quàm flagrantiſsimo incenderemur, & ipſi, quoad eius fieri poteſt, ſimiles evaderemus? Sed quoniam tanta fœlicitate mortales frui rerum natura non patitur, quod proximum eſt, conabitur ſapiens, ut, quantùm homini licet, exactam rerum altiſſimarum ſcientiam conſequatur, ac propterea ad illa verè magna, & divina perſpicienda ſubſidio ſibi geometriam comparabit, ut huius perſpicuis, numquamque fallentibus exercitatus rationibus minus in cæteris erret. Nec illum ſui conſilij, aut laboris pœnitebit; nam ſi tantam percipimus voluptatem, quum oculos paſcimus rerum varietate ſpectanda; ſi delectatione ſatiari non poſſumus, quum ſpeciem excellentis pulchritudinis intuemur; quo gaudio affici ſapientem neceſſe eſt, qui non oculorum, ſed mentis acie infinitam rerum varietatem, ordinem incredibilem, pulchritudinem admirandam videt, & non unius regionis amœnitatem, ſed univerſæ naturæ ſpeciem contemplatur, qua conſpicienda numquam ſatiatur animus, quia reficitur ſemper novarum ſpectaculo rerum, nec extinguitur unquam ardor ille, ſtudiumque ſpectandi; quia excellentibus ingenijs hanc maximè natura cupiditatem ingeneravit, & hoc ſpectaculum nobis Deus, & nos viciſsim huic ſpectaculo procreavit: quapropter in hoc præſtantes animi ſolùm acquieſcunt, nec interit umquam eorum gaudium, quia non eſt mortale, quod contemplantur; ac ſi operibus excel-

excellentium artificum eo diutiùs, atque impenſiùs delectamur, quo ſunt illa abſolutiora; quid mirum philoſophos perpetua voluptate affici, vehementiſſiméque lætari, qui ſumma intelligentia conſiderant opus, quod artifex ille divinus eſt abſolutiſſimum fabricatus, cuius eximia pulchritudo pulchritudini cæterorum operum infinitis partibus antecellit; præſertim quum ex hac naturæ contemplatione non ſolam animi voluptatem petant, ſed alia multo maiora, & diviniora. Incredibile eſt enim dictu, quantùm verè philoſophantibus proſit hoc ſpectandi ſtudium univerſi; ingenerat præſtantem virtutis indolem, ingenerat animi magnitudinem, ingenerat contemptum rerum humanarum, ingenerat mentis placidiſſimam tranquillitatem. Sed cum alijs de cauſis prodeſt, tum vel illa maximè, quòd quemadmodum, quum aliquod opus admiramur artificis ingenio perfectum ſingulari, cupiditate incendimur auctoris cognoſcendi; ita, quum admirabilem univerſi molem divini conditoris ingenio conformatam ſtudiosè contemplamur, ad aſpiciendam ipſius, colendamque naturam animus vehementiſſimè excitatur, eoque magis fertur, quòd omnes duce natura vehimur ad contemplationem divinæ pulchritudinis, & bonitatis; quo ſtudio inflammatus ille ſapiens, quem Oratione iamdudum effingo, faciliùs ad tantam fœlicitatem enitetur; quòd & a naturæ cognitione ad auctorem naturæ cognoſcendum inflammata mente rapiatur, & quòd a geometria didicerit corporeæ concretionis expertes, a materiaque ſecretas formas cogitare: his duabus diſciplinis, tamquam alijs quibuſdam ſubnixus, ad altiſſimam arcem ſapientiæ evolabit. Nec verò conſilium mihi eſt dicendo perſequi, quid ſit in illo

omnium rerum fonte ſpectaturus, qua luce compleri ſit neceſſe, quo gaudio efferri, qua ſapientiæ ubertate ſatiari; nec ſum adeò meæ tenuitatis ignarus, ut me verbis amplificare poſſe confidam laudes præclariſſimæ facultatis, quam interpretem Dei, conſciam divinorum, meritò licet appellare. Nam illæ ingenij culpa deteri poſſunt; ornari, augeri, tolli nullius eloquentia poſſunt. Quare utar nobili Timantis artificio; quæ exprimi non poſſe intelligo, ea ſilentio occultabo; unum tantum dicam, fœlices illos mihi videri, qui in contemplatione beatiſſimæ naturæ ſunt occupati. Nam quomodo propiùs ad immortale beatarum mentium gaudium poſſunt accedere, quàm in eodem principe rerum cognoſcendo? aut qua alia re contenti eſſe poterunt, ſi in ſummo bono non acquieſcunt? quàm verò neceſse eſt eos humiles curas, & humana contemnere, qui ſemper in divinis perſpiciendis immorantur, & ex tàm alto ſapientiæ faſtigio ridere ſtultitiam hominum, qui leviſſimarum ſtudio rerum miſerrimè inter ſe colliduntur! quàm autem lætari, quum fluctus humanæ vitæ, procellaſque deſpiciant, & ſumma ipſi tranquillitate potiantur! Nec verò hæc eo dico, quòd putem ſapientem virum Dei contemplatorem mortalium cura ſe penitùs abdicaturum, nec humano generi, & reipublicæ proſpecturum: ille verò habebit exemplum, eumdem, quem contemplatur, Deum; qui, quum ſui ſpectaculo beatus, & plenus fruatur immenſo gaudio, & fœlicitate ſempiterna, tamen & ab initio omnia condidit, & ſemper omnia tuetur, & conſulit univerſis; nec dedignabitur aliquandò è cœlo in terras devocari: non enim, quia divina quandoquè perſpexit, humanitatem exuit; nec ideò, quia

cœlum

cœlum eſt ingenio perſcrutatus, in terra natum ſe, & inter homines oblitus eſt. Atque hic ad alteram orationis partem delatum me eſſe video, qua mihi oſtendendum eſt etiam earum virtutum laudibus, quæ in actione cernuntur literas abundare; neque hoc in loco prætermittendum, duas eſſe diſciplinas, a quibus haudquaquam ſapiens abhorrebit, quarum ſi alterutram ſibi adiunxerit, magna & agendi inſtrumenta, & laudis ornamenta comparabit; Medicinam dico, & Iuriſprudentiam; quas a ſuperioribus non ideo ſeparavi, quòd laudibus carere putem ſuperiorum, neque in perſpicienda veritate verſari. Quid enim utraque ſubtilius quid ingenioſius, uberius, elegantius? Quantam autem utraque doctrinæ copiam, ingenij ſolertiam, induſtriam, laborem, ſtudium deſiderat? ſed hoc loco laudandas eſſe cenſui, quòd ad agendum maximè pertinerent, & rebus eſſent publicis non modò utiles, verùm etiam neceſſariæ. Nam Medicina ſalubritati corporum conſulit, benefica, & mitis facultas, quæ tot morbis obnoxios homines, ſi natura pateretur, immortales eſſe vellet, in eoque laborat maximè, & omne ſtudium collocat, ut iucundiſſima lucis uſura, quàm diutiſſimè fruamur, & ſanitatem, qua nullum corporis bonum pretioſius, vel reſtituit hominibus, vel tuetur. O facultatem humano generi ſalutarem, quę ſervat homines! o homines huius facultatis cupidos immortalitate dignos, qui ſæpè morti reſiſtunt! Quàm ſapienter antiqui reges hanc artem condiſcebant, ſiquidem ſervare, quàm occidere, & vitam dare, quàm eripere magis regium eſt. Iuriſprudentia verò legibus fundat urbes, & animis quamdam adhibet medicinam, dum corrigit depravatos civium mores, eorumque diſcordias

Digitized by Google

componit, & vim ſublato iure valituram coërcet. Quid hac facultate præſtantius, qua generis humani ſocietas continetur, cui debemus omninò, quòd non Cyclopum more vivimus, cædibus paſſim hominum ſævientes, & humanum ſanguinem avidiſſimè exorbentes? Quòd fruimur pace tranquilla, quòd noſtra poſſidemus, quòd aliquis eſt rapinarum, ſtuprorum, incendiorum, ſcelerum modus, totum legum eſt, & iuriſprudentiæ munus. Itaque cæteræ facultates nobis præſtant, ut excellentiùs, quàm alij homines, agamus; iuriſprudentia verò, ut homines omninò ſimus; & illis quidem ſublatis, tamen ſtare civitates, adminiſtrarique quoquo modo reſpublicæ poſſunt; hac omninò neglecta nulli publici conventus intelligi poſſunt, qui legibus, tamquam anima corpus animantium, continentur. Quare, ſi eſt publicis rebus conſulere ſapientis, iuriſprudentiam a ſe alienam ſapiens non arbitrabitur; ſin autem iuriſprudentiæ ſtudia non attigerit, neque Iuſtiniani leges cognoverit, non idcirco legem illam ignorabit, quam Pindarus omnium mortalium, & immortalium reginam, non minus eleganter, quam verè nominavit; &, ſi iuris non erit, erit certe iuſtitiæ conſultus, cuius ille ſcientiam aliundè, quàm ex Iuriſconſultorum libris petet, imitabiturque Solones illos, & Lycurgos, & Zaleucos, & Charondas, & Numas Pompilios Philoſophos præſtantiſſimos, qui non interpretes legum, ſed conditores fuerunt. An verò ille tantis ingenij præſidijs inſtructus, tanta doctrinæ copia, tanta cognitione antiquitatis, legum vetuſtarum, exemplorum, rerum publicarum, tanta denique notitia ſapientiæ præceptorum, nationum, Regum, Ducum, non quid optimum factu ſit providebit, & ſumma cum

laude

laude hominum cœtibus præerit? Fœlices verò populi, fœlices reſpublicæ, quæ tantum rectorem ſortientur, quem tamquam è celo delapſum, & Deum quemdam inter homines intuebuntur. Sin autem, vel iniuria fortunæ, vel quòd deplorati civitatis mores medicinam reſpuant, ad rempublicam adminiſtrandam non acceſſerit, non ideò ſibi minus veræ, ſolidæque laudis comparabit, &, ſi eius virtutes publico theatro caruerint, ſibi ipſi erit ſatis magnum theatrum: nam poſitis vitijs, iniecto cupiditatibus fræno, nullum genus excellentiſſimæ virtutis non exercebit. Nec vereor, Auditores, ne quum de cupiditatibus loquor doctrinæ beneficio minuendis, in hac præſertim doctiſsimorum hominum frequentia, nimium tribuere videar ſtudio literarum: nam cui poteſt eſſe dubium, quin ingenium, quod literis excolitur, ratio, quæ doctrina perficitur, multum detrahat de his animi motibus cæcis, & inconſultis, qui perturbationes appellantur? Quotus enim quiſque non videt mutas animantes præcipites cupiditate ferri, vehementiſsimèque perturbari, quòd fræno rationis earum impetus non retundantur, homines autem, & moderatiùs commoveri, & conſultiùs voluptatibus indulgere, & ſeſe aliquo modo ſemper continere? Quod non alia de cauſa certum eſt evenire, quam quòd mentis imperio homines coërcentur. Quamobrem in pueris, quibus infirma ratio, eadem ferè, quæ in brutis intemperantia voluptatum, eadem perturbationum magnitudo: hæc duo quippe inter ſe inimica Deus procreavit, talemque diſcordibus naturam dedit, ut alterius alterum damnis invaleſcat. Viget mens? Valet ratio? iacent omninò cupiditates. Augentur cupiditates? Ratio minuatur neceſſe eſt. Eſt enim

ratio divina lux quædam, & immortalis; caligo animorum, tenebræque ſunt perturbationes, quemadmodum ergo tenebræ interitu lucis oriuntur, ſic extinctio rationis perturbationum affert incrementum. Atqui nemo eſt tàm a literis alienus, quin ſicut alia omnia cura excoluntur, & creſcunt, ali doctrina ingenium, & perfici rationem fateatur. Quo probè conſtituto magnam afferre levationem cupiditatum, & interitum vitiorum literas negare non poſſumus. Quod ni ita eſſet, quid præcepta morum, quid exempla virtutum, quid innumerabiles, exquiſiteque rationes, quæ a Philoſophis afferuntur ad benè, beatèque vivendum, homines adiuvarent? Inanis ergo doctrina morum, inanis omnis educatio puerorum, inaniſſima ſtudia ſapientum, qui tantum operæ in hac Philoſophiæ parte poſuerunt, ſtultus Democritus, inſanus Plato, dementiſſimus omnium Socrates, natura ipſa maximè reprhendenda, quæ corporis morbis aliquam medicinam eſſe voluit, animi autem morbis nullum remedium procreavit. Sin & illi mortalium ſapentiſſimi, & natura nunquam reprehendenda, quid dubitamus, quin ille verè doctus, & literatus, quem ſapientem hactenus appellavimus, qui non ore tenus philoſophatur, qui præcepta ſapientiæ altiſſimè in animum demittit, qui non ducitur opinione vulgi, undè omnis error in hominum vitam promanavit, liberam penè a perturbationum fluctibus, & tranquillam, atque adeò beatiſſimam vitam ſit conſequuturus? Ergo ille non proſperis inſoleſcet, non frangetur adverſis, contemnet fortunæ minas, mortis ipſius metu non magnopere commovebitur, non illum tyrannorum immanitas, non populi concitati vis, non tormenta, non ignes admoti de recto mentis propoſito

poſito dimovebunt. Blandimenta verò, illecebraſque fortunæ ſic admittet, ut labefactari nullo modo poſſit; divitias non quidem ille abijciet, ſed diliget, tamquam inſtrumenta virtutis; non tamquam irritamenta libidinis. Non alieni appetens, non ſui profuſus, non ſordidè parcus; ſed prudenter, & ſplendidè liberalis; & tamen ita amabit divitias, ut alienas eſſe meminerit, & dona fortunæ; voluptates eas amplectetur, quas nullam pœnitentiam conſecuturam ſciat: nec plus illis tribuet, quàm quantùm honeſtatis ratio patiatur. Amicos eliget, quos amicitiam ſuam virtutibus meritos iudicabit, cum ijs iucundiſſimè vivet, & pro ijs mori, ſi tempora eorum tulerint, non recuſabit: ſed quum amicitiæ latè patere non poſſint, non amicitiæ finibus benignitatem ſuam coercebit, ſed & civibus ſuis, & propinquis præcipuè conſulet, nec alijs mortalibus lucem ingenij, lucem auxilij, lucem prudentiæ ſuæ denegabit, omneſque ſibi, vel beneficio, vel gratia conciliabit. Non enim triſtitiam vitæ ſequetur, nec rigorem quemdam intractabilem, torvitatemque naturæ virtutem appellabit, ſed lenitudinem ſeveritate, lætitiam gravitate, gravitatem iucunditate miſcebit; omnibus amabilis, omnibus carus, ſuo contentus, lætus, placidus, tranquillus, ſacer, admirandus. Expoſui fermè ſapientiæ formam, Auditores, poſuique vobis ante oculos eius quaſi quoddam ſimulacrum; quod ſi vellem ſuis ornamentis honeſtare, & quemadmodum ſimulacris Deorum antiqui ſolebant dona quam ampliſsima dedicare, & ſpolia capta ex hoſtibus templo ſuſpendere, ſic addere ſapientiæ extrinſecus accedentem quemdam ſplendorem, poſſem Alexandri magni triumphos trophea eſſe dicere ſapientiæ; poſ-

ſem

ſem Philippi, poſſem Epaminondæ res geſtas attribuere doctrinæ, quam a Lyſide præceptore acceperant, citareturque ſtudioſus literarum Themiſtocles clariſsimæ auctor victoriæ; nec ſileretur Pericles Athenienſis Anaxagoræ, nec Dio Syracuſanus Platonis auditor; quorum alter Athenienſium reipublicæ per annos fermè quadraginta ſumma cum laude præfuit, alter immaniſsimi tyranni Dionyſij regnum, quod vinciri dicebatur adamante, diſſolvit. Iam ſi commemorare liberet illa Romani Imperij lumina, Affricanos, Marcellos, Catones, Lælios, Lucullos, Catulos, Cæſares, Cicerones, qui non minus literarum, quam reipublicæ adminiſtrandæ gloria floruerunt, ſi Romanos Principes recenſere vellem, quorum doctiſſimi etiam regendi Imperij laudibus præſtiterunt; quas ego ſapienti coronas imponerem, quæ trophæa erigerem, quæ ſpolia gentium devictarum ſapientiæ templo ſuſpenderem? Sed quoniam rerum præclarè geſtarum partem ſibi fortuna vindicat, quæ ſemper inimica ſapientiæ eſt, non laudabo ita ſapientiam, ut ei quicquam cum fortuna commune eſſe videatur. Nudam ego, & omni ornamento ſpoliatam ipſius pulcritudinem ſpectari volo; nec vereor, adoleſcentes optimi, ne propter hanc cauſam cupidine eius conſequendæ minus accendamini. Nam quæ ſpecies pulcrior, aut admirabilior excogitari poteſt, quid autem vobis magis exoptandum, quàm quum omnes ingenij gloriam maxime omnium expetant, ingenium ſic augere doctrina, ut quantùm penè homines mutis animantibus antecellunt, tantùm cæteris hominibus pręſtare videamini? Quæ vero dulcedo percipitur ex cognitione rerum, tanta præſertim varietate condita literarum, quibus non eſt divitijs, & regnis anteponenda

nenda? ut autem ſtultitiam penitùs exuatis, ut mores emendetis, ut aliquando è perturbationum fluctibus emergatis, ut fœlicitatis humanæ portum quietis pleniſſimum teneatis, quo conatu, quo labore, quibus vigilijs non eſt vobis enitendum? Quòd ſi vos rebus externis magis crederem commoveri, non deeſſet mihi campus, in quo expatiari poſſet oratio: contenderem nihil eſſe eorum, quæ prima mortales putant, quod non a literis abundè ſuppeditetur: uterer exemplis cum antiquis, tum recentibus plurimorum, qui ſummis opibus, honoribus, gloria floruerunt: commemorarem, Demoſthenis in Athenienſi republica, Ciceronis in Romana potentiam: Pythagoræ authoritatem, Hippocratis divinos honores, Homeri famam, Platonis gloriam, Senecæ divitias recenſerem: his ipſis temporibus multos nominare poſſem, qui doctrinæ beneficio ſummam dignitatem, excellentem potentiam, gloriam ſunt immortalem conſequuti; ſed vereor ne ſit perabſurdum vos his commodis amplificandis ad ſapientiam cohortari, quorum ipſa contemptum, vel certè negligentiam quamdam profitetur.

Digitized by Google

ORATIO
HABITA PISIS
KALEND. NOVEMB.
ANNO MDCLXXX.

In ſolemni inſtauratione Studiorum.

De Iucunditate Literarum.

SÆpenumerò mecum ego, Patres ampliſſimi, tacitus cogitavi quid eſſet, quòd, quum tanta ſit dignitas literarum, tanta literis iuvenum deditorum multitudo, tàm ampla ſtudioſis præmia a maioribus conſtituta, pauci tamen invenirentur præſtanti indole adoleſcentes, qui ſapientiæ pulchritudine inflammati raperentur, & ad aliquam præclaram, & excellentem doctrinæ laudem pervenirent. Nam, licet non ignorarem, cum egregiarum omnium rerum, tum in primis aſſequendę ſapientiæ plenam difficultatum eſſe rationem, tamen, quum & ingenia noſtrorum hominum contemplarer, quæ naturali ſolertia longè cæte-

ris

ris antecellunt, & mentis humanæ vim, præſtantemque naturam, quæ modò ſtudium adhibeat, & induſtriam, nihil eſt, quod non aſſequi poſſe videatur, aliam cauſam, quàm rei difficultatem, quærendam eſſe cenſebam tantæ literatorum hominum paucitatis. Non enim facilè inducebar, ut crederem, parentis optimæ naturæ tantam fuiſſe malignitatem, ut, quum omnes ad rerum pulcherrimarum ſtudium mirificè excitaret, pauciſſimis tribueret veritatis indagandæ facultatem; tantam autem multitudinem carere fructu cogeret exoptatiſſimæ, atque honeſtiſſimæ voluptatis. Quare mihi compertum, Auditores, non imbecillitate humani ingenij, non vitio naturæ ſuas opes nobis avarè, & illiberaliter ſuppeditantis, ſed hominum culpa fieri, ut artes bonæ non tamquam difficiles relinquantur, ſed tamquam moleſtæ, graves, iniucundæ repudientur. Eſt enim pervulgatum, eos, qui ſe doctrinæ penitùs dediderunt, carere ſenſu communi, voluptatibus nullis frui, non æqualium cœtus iucundiſſimos celebrare, non intereſſe convivijs, non ludis publicis, non iocis ullis, non ullis avocamentis animum relaxare, ſed vitam agere duram, auſteram, triſtem, ærumnoſam, plenam curarum, plenam laborum, plenam moleſtiæ, &, ut ita dicam, morti propiorem, quàm vitæ. His vocibus imperitorum facilè commoventur adoleſcentes, & partim a ſtudijs prorſus deterrentur, partim ancipiti cura diſtrahuntur: cupiunt illi quidem ſapientiæ lumen, & veritatis, ſed tenebras tàm reconditæ, atque abſtruſæ vitæ perhorreſcunt: incitantur ad ſtudia capeſſenda cupiditate diſcendi; odio curarum, & moleſtiæ metu ad ignaviam revocantur: invitantur illecebris gloriæ, laudis, amplitudinis; fuga ſoli-

ſolitudinis, tædio laboris avertuntur. Ita, dum timidè attingunt ſtudia literarum iuvenes, dignos ingenio ſuo progreſſus non faciunt, &, dum ſapientiam tamquam nimis auſteram plerique reformidant, pauci conſequuntur. Huic autem malo mederi non eſt mearum virium, Auditores; maius ingenium, maius eloqoentiæ flumen res tanta deſiderat. Quis enim, niſi ſumma facultate dicendi præditus, poſſit evellere ex animis adeò veterem, corroboratamque, atque infixam opinionem, quæ multorum eſt de triſtitia vitæ ſtudioſorum. Sed tamen & muneris mei ratio, & auſpex hic ſtudiorum dies, & concurſus frequens Adoleſcentium doctrinę cupidorum poſtulant, ut, ſi quid è republica literaria ducam, ſi non ornatè, graviter, eloquenter, ſaltem verè, candidè, ſimpliciter admonere non refugiam; nihil autem literis utiliùs, nihil conducibiliùs rationibus veſtris Iuvenes, quàm ſi literarum ſtudia, non ſolùm tamquam utilia, ſed etiam tamquam iucunda complectamini. Id igiturdicendum mihi, & conſtanter aſſeverandum; lętam, iucundam, tranquillam eſſe vitam, quæ in otio literarum placidè traducitur. Quod ni ita eſset, Adoleſcentes, haud ſcio; an ad hanc vitæ rationem tantopere mihi eſſetis adhortandi. An ego, qui pro benevolentia erga vos mea, proque publico munere, quod mihi iniunctum eſt, veſtris commodis inſervire debeam, vobis auctor eſsem, ut iſtam lætiſſimam indolem, iſtum ætatis florem triſtiſsima vitæ ratione, & labore ingratiſsimo contereretis? Et quum videam etiam a natura magnam habitam voluptatis eſſe rationem, quæ quantumvis utilia, & neceſſaria cum iucundis coniungit, & miſcet, ſuaderem vobis, ut omnem iucunditatem aſpernaremini? Eniuero abſtinerem

ab

Digitized by Google

ab hoc orationis genere, abſtinerem, & orationem potius aliò derivarem; neque falſa pro veris vobis obtruderem, & nunc ego non peto, ut mihi fidem habeatis niſi clariùs luce videritis eſſe in literata vita ſuas delicias, & oblectationes.

Et quoniam duo poſſunt deſiderari genera voluptatum; alterum quod è rebus externis percipiatur: alterum, quod in ipſis literis inſit; oſtendam literas impedimento non eſſe, quominus hilariter vivere, & animum relaxare iucundè, & oblectare poſſimus; tum ex ipſa tractatione ſtudiorum, & cognitione veri multo maximam, multoque dulciſſimam animo percipi delectationem. Sed quum dico ſtudia voluptate non impediri; non illam intelligo voluptatem; quam ſapientum decretis iugulatam, legum fræno conſtrictam, pœnarum metu coërcitam coërcere vix poſſumus furentem, & exultantem, quominus cuncta præclara corrumpat, labefactet, evertat. Hanc non dico laudatarum artium choro miſceri oportere: quid enim dicere abſurdiùs poſſem? An ego perniciem animorum, labem virtutum omnium, ſcelerum hortatricem, peſtem pudoris, & honeſtatis, cum ulla præclara facultate coniungerem? An virtutem omnium caſtiſſimam, quæ in veri perſpicientia verſatur, turpi voluptati quaſi virginem incorruptam impuræ meretrici conciliarem, & illius impudentiam cum huius pudore, illius furorem cum huius prudentia, illius fœditatem cum huius pulchritudine copularem? Ego verò moneo, & meo quodam iure præcipio vobis, ut huiuſmodi voluptates, tamquam ſirenum ſcopulos, multorum exitio infames vitetis, è quibus ſi qui aliquando incolumes enavigarunt, & ad ſapientiæ portum perfugerunt, non ideò

cum

cum tanto rei noſtræ periculo turpiſſimis cupiditatibus, quaſi fœdiſſimis tempeſtatibus nos committemus. Nec moleſtè feretis abduci vos a libidine beneficio literarum; immò ſtudijs veſtris gratias agetis, ſi vos a turpi voluptate tamquam a domino agreſti, & furioſo liberarint. Nec verò laus eſt ulla maior literarum, quàm quòd earum ſtudia ſeriò culta minuunt ardorem libidinum, faceſque reſtinguunt cupiditatum; nec ideò tamen vereri vos, Adoleſcentes, velim, ne quòd animus doctrinæ ſtudijs occupatus reſpuere dulcedinem obſcœnarum voluptatum videatur; idcirco etiam honeſtas oblectationes repudiet. Mirum eſt, quantùm iſta diſtent, Auditores, quantùmque doctrina libidinem aſpernetur, caſta verò oblectamenta deſideret, & amplectatur. Siquidem honeſtarum artium tractatio incredibiles excitat amores honeſtatis, quibus incenſus animus prava reſpuit, oditque vitia, quamvis iucunditatis illecebris, & ſpecie blandiantur: contra verò licitis voluptatibus gaudet. Et quidni gaudeat curarum levamentis, quibus reficitur, alitur excitatur? Nam quo pacto creditis poſſe mentem tanta moliri, humana omnia cognoſcere, univerſum cogitatione complecti, altiſſimam Dei naturam perſcrutari, niſi ſubinde recreetur, & labores quiete, contentionem relaxatione, curas voluptate diſtinguat. Eſt illa quidem per ſe indefeſſa, immortalis, incorrupta; ſed utitur corpore fragili, mortali, caduco; ea verò conditio eſt mortalium, ut quietem deſiderent, & perpetuis laboribus opprimantur, neque aſſiduum torporem, neque agitationem ferant ſempiternam. Immortalibus illis, & divinis a natura datum eſt, ut ſemper moveantur, numquam defatigentur; non intermittit ſuos curſus cœlum,

non

non conſiſtunt umquam ſidera; ſol ne puncto quidem temporis conquieſcit. Quicquid in terra gignitur, quicquid in hoc orbe mutationibus obnoxio continetur, laſſitudinem ſentit, & quiete refovetur, & redintegratur. Non eſt neceſſe exemplis uti, quum ubique occurrant innumerabilia. Aſpicite plantas, animalia, terram, elementa: nonne ea declarant, quæ diximus a vero non abhorrere? Nonne vocem mittunt teſtem veritatis? Ceſſant hyeme a fœtibus plantæ producendis, ut deinde lætiùs floribus, & frondibus veſtiantur, uberiùſque graventur fructibus; nox, & ſomnus a natura animantibus attributi ſunt, ad vires quiete reficiendas. Quò terra diutiùs inarata requievit, ſegetem fœlicius gignit, & cætera elementa lætari videntur tranquillitate, & ſentire quietis bona, nec alia conditio eſt mentis humanę, quamdiu contagione corporis, legibus rerum caducarum tenetur; vires quieſcendo reſumit, & dum remittitur, invaleſcit; nec ſemper agitare rationes rerum poteſt, nec ſemper in contemplanda veritate verſari; &, quemadmodum oculi, quum in alicuius rei ſpectaculum diutiùs, quàm oportet, & intentiùs defiguntur, hebetantur, & oborta caligine offunduntur, ita mentis acies in aliquod ſtudium ſemper intenta defatigatur, hebetiùſque, atque obtuſiùs videt. Quum autem quies animo ſit neceſſaria, nec ſine intermiſſione laboris literarum ſtudia eſſe poſſint; quis erit tàm ferreus, tam ſeverus, immò tam ineptus, & ſtultus rerum æſtimator, qui non licere putet literatis hominibus, quantum temporis doctrinę ſtudijs tribuere non poſſunt, conceſſis voluptatibus dare? Quæ invidia hominum, quæ lex tàm infeſta literis, qui mos, quæ conſuetudo

vetat?

vetat? An ipſi docti viri triſtitia quadam vitæ, & importuna ſeveritate nolent animum remittere, nolent a ſtudijs gravioribus ad lętitiam, hilaritatemque aliquando revocare? Immò verò ſapientiæ cupidi præceptis parebunt ſapientum, exempla ſequentur præſtantium doctrina virorum, qui a voluptate, quæ turpitudine careret, numquam refugerunt. Admonebit eos Iſocrates aucupandas eſſe voluptates cum honeſtate coniunctas: nec Platonem exiſtimabunt Xenocrati modò, ſed omnibus præcepiſſe, quum præſtantiſſimus Philoſophorum præſtantem Philoſophum admonebat, ut ſacrificaret Gratijs, hoc eſt, ut ſeveritatis multum, triſtitiam prorsùs omnem deponeret: non enim contractione frontis, & auſteritate morum ſapientia metienda eſt. Declarat id acta iucundè vita doctorum hominum, & ſapientum. Quis enim doctrinæ cupidior Platone, qui cupiditate diſcendi diverſas lingua nationes, barbaras incolis terras, infeſta prædonibus maria, poſſeſſas tyrannis regiones peragravit? Quanta verò comitate, quanta iucunditate fuerit, cum multa declarant, tum illud imprimis, quòd, quum iter faceret, & in homines incidiſſet, qui fama Platonis exciti Athenas, ut Platonem viſerent, petebant, & quum, ut aſſolet, ſeſe ijs philoſophus comitem adiunxiſſet, tanta humanitate, tanto lepore cum hoſpitibus verſatus eſſe fertur, ut illi Platonem ignotum, non tamquam graviſſimum Philoſophum, ſed tamquam comem, hilarem, iucundum comitem vehementiſſime diligerent, & amplecterentur. Non enim ille de Socrate, & Academia verba fecit, non de rerum natura, non de moribus, non de ullis Philoſophorum placitis diſputavit, ſed uſus eſt ſermonibus iucundis, quibus tędium viæ leva-

Digitized by Google

levaretur, taliſque comes fuit, qualem Publius in Mimis eſſe dicit in via pro vehiculo. Non libet hoc loco exemplum afferre Ariſtippi Philoſophi nobilis; nomen illud voluptatis, quam ille ſummum bonum eſſe cenſuit, tanti viri auctoritatem elevet. Sed tamen ea doctrinæ laude præſtitit, adeò comis, & urbanus fuit, tàm iucundè, & eleganter vitam egit, ut teſtis eſse locupletiſſimus poſſit non cogi literarum ſtudioſos homines cunctis voluptatibus nuncium remittere. Sed quid Ariſtippum loquor? Stoici ipſi, qui nimis præfractè voluptatem aſpernari videntur, nonne plurimùm tribuerunt honeſtis oblectationibus? Certè Zenonem conſtat Principem Stoicorum, convivijs frequentibus, & epulari lætitia delectatum, quem imitati feruntur maior, & minor Cato, qui quaſi quidam librorum helluo habebatur. Supervacuum reor, Auditores, quum philoſophos, quorum vita, & ratio videtur eſſe auſterior, & eos philoſophos, qui omnium ſeveriſſimi fuiſſe dicuntur, oſtenderim, frequenter animum voluptatibus refecisse, aliorum, qui in ſtudijs levioribus verſati ſunt, exempla memorare: ſed ne philoſophis tantùm concesſum, & datum putetis, ut poſsent literis, & voluptatibus indulgere; non omittendus ille Porcius nobilis Declamator, quem neque quum ſtuderet, aſſiduitate, labore, vigilijs; neque quum animum remitteret, hilaritate, lætitia, luſibus, iocis quiſquam ſuperavit; nec illa duo togæ, militiæque, & ſtudiorum lumina Lælius, & Africanus, quos Principes eius ætatis Oratorum, & Principes Romani Senatus, quum in otium feceſſiſsent, incredibiliter tradunt ſolitos repueraſcere: & tamen hi clariſſimi viri, qui conchas in Lucrino legebant, alijſque luſibus oblectabantur pul-

Digitized by Google

cherrimas leges, reipublicæ adminiſtrandæ, orbis terrarum moderandi rationem, excidia Cartaginis, Numantiæque moliebantur. Vobis, Iuvenes ornatiſſimi, numquam tanta rerum moles incumbet, quanta Principibus illis Romanæ Reipublicæ, quibus tot hoſtes erant debellandi, & innumerabilium populorum ſaluti conſulendum: ſi igitur illis tantùm otij fuit, ut quum res maximas gererent, in literis excellerent, & animos in omnem luſum effunderent, vobis non licebit eſse aliquando otioſis, a quibus tantummodò ſtudium literarum poſtulatur? Nolite enim exiſtimare a vobis exigi, ut Chryſippi illius, aut Didymi Grammatici in literis laborem imitemini, quorum alterum ſeptingentos libros, alterum tria millia librorum tradunt conſcripſiſse; ſatis magnos profectus facietis, ſi quantum temporis iſti otioſi, qui ſibi lauti, & beati videntur, oſcitantur, pandiculantur, ſibi ipſis diſplicent, & in quo otium ignaviſsimum conſumant, non reperiunt, tantum literis, & bonæ menti tribuatis. Num vos alicuius tetrici, triſtis, auſteri hominis reſpicere diſciplinam volo? Aſotorum vitam iubeo intueri. Quamdiu illi demerſi vino, diſtenti epulis, immodico ſomno marcentes, pridiana crapula graves, morbis ex intemperantia libidinum laborantes, & voluptatum quoque tædio de temporis tarditate querentes uſum vitæ prorſus amittunt, vel acerbiſſimis doloribus cruciantur; ſi id omne tempus in literarum ſtudia conferatis; quanto autem illi ſpatio ſuis voluptatibus perfruuntur, tanto vos veſtris honeſtioribus perfruamini, incredibile eſt, quantam vos putem rerum ſcientiam conſecuturos. Et veremini adhuc, ne ſtudium vos abducat a voluptatibus, quum tantum temporis his indulge-

dulge-

Digitized by Google

dulgere poſſitis, quantum illi, qui omne tempus vitæ tranſmittendum voluptatibus, putaverunt? Et nondum ſtatuitis iucundiſſimè poſſe vivi in otio literato, quum liqueat cuilibet iucunditati pares a doctis viris percipi voluptates. Pares dico? O inertiam Orationis meæ! Multò plures, multòque maiores percipiuntur. Quid enim, tam dulce, tam ſuave, tam iucundum, quàm conſuetudines amicorum? Quæ vita, licèt affluat voluptatibus, ſine amicorum ſuavitate non eſt iniucunda? Quemadmodum Pöetæ ferunt, ne Venerem quidem ſatis eſſe venuſtam, ſi careat illo cingulo, quo omnes gratiæ, omnes cupidines continentur; ſic nulla iucunditas non iniucunda, ſi careat amicitiæ nexu, qui unus omnes iucunditates complectitur: amicitiæ verò, quæ cauſa eſt maior, quàm ſtudium ſapientiæ? Percurrite, quæſo, Auditores, monumenta rerum geſtarum, revolvite memoriam omnium ſeculorum; vix duo amicorum paria inter indoctos, ſed in Pythagoræ, in Epicuri, in reliquorum Philoſophorum familijs magnos amicorum greges fuiſſe reperietis, qui vitam profundere, quum tempora amicorum poſcerent, non recuſarent, qui nefas eſse ducerent habere quidquam, quod cum amico non communicarent. Magnum videlicet eſt, & firmiſſimum amicitiæ vinculum eaſdem colere Muſas, eiuſdem amore doctrinæ a pueritiâ teneri, ijſdem literarum ſacris initiari. Iam illa celebritas nominis, quæ ſtudijs comparatur; illa admiratio virtutis, & ingenij quàm multos bonos conciliat, quàm dulces amicitiarum efficit ſuavitates! Ergo, ſi nihil in vita iucundiùs amicitia, præſtant autem literati homines amicitijs, & iucunditate vitæ præſtare fateamur, neceſse eſt. Accedit eodem

I 2 lepor

lepor quidam, facetiæque, & erudita ſermonis quotidiani ſuavitas, quibus omnes doctorum congreſsus iucundiſſimè condiuntur, quæ quum aliquando guſtaſset a Platone invitatus ad cœnam Timotheus ille celebris imperator Athenienſium dixit, Platonis cœnas poſtridie etiam delectare: frugale nimirum convivium ſcita ſermonis iucunditate refertum, regalium menſarum voluptatibus antecellit; nec poſsunt inſuaves eſse illæ dapes, ubi non intemperantia, & libido, ſed Gratiæ, & Muſæ, & Philoſophia leges diſcumbentibus ponunt. Atque id cerni potuit in omnibus convivijs eruditorum, quæ adeò epulari lætitia, & ſermonibus memoria dignis, & iocis convivalibus redundarunt, ut a Lyſimacho, alijſque Regibus cupidè congregarentur, & a præclaris auctoribus memoriæ proderentur; nec ſine cauſa etiam a ſapientibus fuerint comprobata: quàm enim iucundè, quam temperanter arbitramur Platonicos Platonis, & Plotini natales dies, Epicuri memoriam eius philoſophi ſectatores convivijs celebraſse? Quæ ibi audiebantur? Quæ dicebantur? Quibus illæ cœnæ ſalibus aſpergebantur? Nec tàm corpora epulis, quàm animi dictis feſtiviſſimis, atque doctiſſimis alebantur. Quàm autem mirabiliter temperantia cum voluptate, cum lætitia verecundia, cum gravitate feſtivitas, cum epulis, vinoque ſobrietas iungebatur! Conferte nunc adeò lætis, & moderatis convivijs epulas reliquorum hominum, & præcipuè aſotorum. Quæ ibi verborum turpitudo, quæ rerum fœditas, quæ intemperantia, quæ turbæ! Natant vino pavimenta, inconditis clamoribus ædes perſonant, omnia miſcentur tumultu, ubique laſcivia, ubique licentia, ubique immoderatio, temulentia, ne-

quitia

quitia menſis inerrant, iam convivarum fœdus aſpectus; non lætantur illi, ſed bacchantur, non edunt, ſed ingurgitant ſe cibis, non bibunt, ſed obruunt vino. Alij inter ſervorum manus efferuntur. Alij tamquam mortui iacentes relinquuntur. Alij cibo graves, vino madidi, titubanteſque vix è convivio abeunt. Mitto convicia, mitto vulnera, & cædes, qui exitus interdum imperitorum voluptates conſequuntur: quæ reputanti mihi, tranquillitatemque vitæ, qua ſtudioſi fruuntur, animo revolventi, multo iuſtiùs de ſapientia poſſe dici videtur, quod de bono Imperatore Paulus Æmilius pronunciavit, ille enim eiuſdem putabat eſſe Imperatoris invictam aciem, & optimum convivium inſtruere; ego autem eiuſdem eſſe arbitror ſapientiæ, res graves adminiſtrare, & præeſse voluptatibus; nec minus has augeri prudentia, quàm illæ conſilio diriguntur. Sed non has externas oblectationes ſapientia maximè amplectitur, ſuis illa fruitur internis gaudijs, quæ quò minus apparent, eo ſunt beatiora: & quemadmodum Aſpendium ferunt nobilem Cytharœdum, ſibi & Muſis intus iucundiùs ceciniſſe; ſic neſcio quo pacto, quod intus canitur, iucundius eſt carmen ſapientiæ. Atque utinam, Auditores, verbis exprimi poſſet illa ſuavitas incredibilis, quæ percipitur ex cognitione rerum, non à vulgo, ſed ab his, qui ſacra literarum dignè colunt; profectò me conſiderem non mediocrem in animis veſtris, Iuvenes, amorem ſapientiæ excitaturum. Sed latent deliciæ literarum, & tamquam ſanctiora ſacra ab omnibus aſpici, & attingi non poſſunt, & tamen, quæ gaudia experiendo ſolùm cognoſcuntur, coniectura quoquo modo poſſumus æſtimare. Nam, ſi tàm dulces corpore percipiun-

piuntur voluptates; quo nobilior eſt animus, eo neceſſe eſt animo percipi ſuaviores; quí enim convenit dicère abiectiſſimi mancipij, quàm ſplendidiſſimi domini delicias eſſe maiores? Et, ſi animus corpori cauſa eſt expetitis voluptatibus perfruendi, omniſque dulcedo, qua perfunditur corpus, ab animo, tamquam a fonte, proficiſcitur. Quippe corpus brutum per ſe eſt, animus viget, animus ſentit, animus gaudet: cuius beneficio corpus tàm iucundè movetur, ipſum iucundiùs affici conſonum veritati eſt; & ſicut fontis aquæ ſunt puriores, ita ſinceriores eſſe animi voluptates. Quæ verò voluptas alia propria eſt mentis, niſi cognitio rerum? Vt ſenſuum in ſentiendo, ſic mentis, & intelligentiæ, in intelligendo omnis iucunditas collocata eſt. Cæteræ externæ ſunt, leves, alienæ a ſplendore virtutis, & ſæpè animo pernicioſæ. Hanc unam animus amplectitur, hanc in delicijs habet, hac paſcitur, hac augetur, triumphat, exultat. Maximam igitur voluptatem ex rerum ſcientia proficiſci fatendum eſt. Siquidem, quemadmodum ſolis umbræ ſunt aliorum luminum radijs clariores, ſic voluptas animi maior eſt, quàm corporis, quum ſit umbra quædam, & ſimulacrum divini illius gaudij, quo fruuntur mentes, quum è corporis vinculis evolarunt. Iacet in hoc corpore animus, tamquam in antro cæco, & tenebroſo; quocumque ſe converterit, nihil videt præter caliginem, & umbras, & tenebras, & horrorem: ipſe è lucidiſſima regione profectus eſt, tacitoque naturæ nutu cognatam lucem deſiderat, quamvis eàm aſpicere propter obſcuritatem carceris non poſſit: oſtendunt literæ tenue veſtigium veritatis, oſtendunt ſcintillam luminis, quod mentibus illis beatiſſimis immenſum,

atque

atque puriſſimum lucet. Hanc ille non amet, ad hanc non ſe cupidiſſimè convertat, & qualemcumque ſplendorem tenebris denſiſsimis anteponat? Non uſque adeò originis noſtrę obliti ſumus, ut non reſpiciamus aliquando lucem, denſiſsimamq; caliginem, qua circumfundimur, diſsipemus. Perturbamur quidem, & caligamus ad aſpectum primum veritatis, ut inſueti, ſed ubi pulcherrimum ſplendorem ferre conſuevimus, in eo contemplando iucundiſſimè adquieſcimus, & hanc voluptatem omnibus longe anteponimus: non utar hoc loco exemplorum copia, non Cleanthem commemorabo, quem tantopere cognitio rerum delectavit, ut nullus labor, nulla paupertas averterit a ſtudio philoſophiæ: non Solonem, qui quum animam ageret, & aſsidentes lectulo amici de re quapiam demiſsè diſputarent, rogavit, ut clariùs loquerentur, ſe quippe cupere aliquid diſcentem mori. Non Archimedem Syracuſanum, quem non captæ ruina patriæ, non cadentium tectorum fragor, non militum tota urbe diſcurſus, non imminentis mortis terror a contentiſſimo ſtudio potuit dimovere, non alios innumerabiles, quos conſtat diſcendi voluptates omnibus prætuliſſe. Vnus mihi teſtis veritatis prodeat Epicurus. Non poteſt in hoc genere ullius auctoritas eſſe gravior, quàm Epicuri. Non aliquem voluptatis oſorem, non Antiſthenem, qui furere præoptabat, quàm delectari; non Xenocratem, quem ferreum fuiſſe conſtat, & invictum adverſus illecebras voluptatis, ſed Epicurum cito, qui ſummum bonum in voluptate collocavit; putes hunc ſemper in roſa accubuiſſe, ſemper unguentis, vino, conviviis delectatum, ſemper amores, ſemper delicias cogitaſſe: in his enim ſummam eiſe iucunditatem vulgus

arbi-

Digitized by Google

arbitratur: ſed quàm diſcrepat iudicium vulgi a iudicio ſummi viri? Neminem ferunt maiore ſtudio fuiſſe; neminem plura ſcripſiſſe, quàm Epicurum. Vbi ſunt illi, qui negant ſuaviſsimum eſſe literarum ſtudium? Quid cauſæ poſſunt afferre, cur ſapiens imprimis Philoſophus relictis omnibus alijs voluptatibus, omnem vitam in literis contriverit? An contemnendam putabat voluptatem? Non fuiſſet ille ſanus, ſi, quod eſſe ſummum bonum cenſebat, id pro nihilo duceret. An cupiditate gloriæ ducebatur? Quis illo magis contempſit gloriam, qui ne virtutem quidem propter ſe putavit expetendam? An voluptatis naturam ignoravit? Ideo falſam iucunditatem eſt amplexatus? Quid illa clariùs, quid illa notiùs, qua magis etiam, quàm oportet, ſenſus omnes titillantur? Certè ſi is, qui voluptatem ſolam eſſe duxit expetendam, doctrinam maximè omnium expetivit, ſummam eſſe iucunditatem in doctrina percipienda iudicavit. At qui vir? Qui orbem terrarum ſapientiæ fama complevit: quem omnes nationes, omnes ætates, omnes penè ſapientes propter excellens ingenium, & ſcientiam rerum ſingularem ſunt admirati: qui denique, ſi in alijs eſſet levis, in hac re graviſsimus auctor eſſe deberet: is, quum exemplo docuerit, quanta ſit in cognitione rerum ſuavitas, non utar pluribus argumentis, neque magnopere laborabo, ut vos horter ad ſapientiam: ipſa voluptas vos cohortetur, quæ ſi tantum valet cum vitio, turpitudine, dedecore, infamia, probro copulata, ut præcipites animos agat in manifeſtum exitium; quantùm valere debet, cum gloria, cum immortalitate nominis, utilitate, virtute coniuncta? Si vos ad literas cohortarer, diceremque omnes voluptates relinquendas, ſuſcipiendos

dos labores penè intolerabiles, colendam ſeveriſsimam, atque aſperrimam diſciplinam, tamen quum oſtenderem, quanta ſit in ſtudijs dignitas, & amplitudo: quantum ſapientiæ lumen, & ſplendor, quanta vis in hominum moribus componendis, animos bene a natura informatos Oratio mea forſitan commoveret; nunc verò non id dico, nec verè poſsum dicere, ſed contra affirmo conceſsis voluptatibus indulgendum, temporis multùm dandum animi remiſsioni, non ſeverè, non anxiè, non auſterè, ſed ſuaviter, tranquillè, hilariter, iucundèque vivendum. Oſtendo præterea in excolenda ſapientia animum expleri iucunditate ſuaviſſima. Quid deſideratis amplius? Quæ id alia facultas præter literas præſtat? An putatis opifices, quum in opere faciendo ſunt occupati, an mercatores, quum illiteratiſſimas literas conficiunt delectari? An milites, quum aſperrimas hyemes, æſtus graviſſimos, duriſsimam diſciplinam, famem, & ſitim perferunt, lætari, aut ullam partem capere voluptatis, quum in ſtrage cadaverum, inter hoſtium tela verſantur, & ſuo, & hoſtium cruore obliti deſæviunt? Hæc verò ſunt ipſis longè moleſtiſſima; ſed lucro, gloria, victoriæ ſpe, ac dulcedine compenſantur; Vobis tantummodò licet non ſolùm premijs operum maioribus, verùm etiam ipſo opere lætari, vobis beatis licet eſse, verèque fœlicibus, quorum commodo res diverſiſſimæ coniunguntur; quibuſque ſapientia laborem cum voluptate, otium cum dignitate, negotium ſine periculo pollicetur.

Digitized by Google

ORATIO
HABITA PISIS
KALEND. NOVEMB.
ANNO MDCLXXXI.
In ſolemni inſtauratione Studiorum.

Studijs Literarum deditos homines mediocri laude contentos eſſe non oportere.

QVamquàm mihi ſapienter inſtitutum videbatur, Auditores, ut, qui primus hodierno die vertentis anni ſtudia auſpicaretur, literarum laudes quàm ornatiſſimè celebraret, neque ullum ſplendidius, aut animo meo gratius, neque doctiſſimorum Patrum Sapientiæ, neque optimorum Adoleſcentum ſtudijs aptius occurrebat argumentum; tamen ab hac ornatiſsima ratione dicendi, qua fueram tribus his annis proximis libenter uſus, multæ me, graviſsimæque rationes invitum avocarunt. Nam & ſapientiæ lau-

des

des tàm altas, & exaggeratas eſſe videbam, ut nullius augeri eloquentia poſſent; & occurrendum ſatietati cenſebam, quam toties idem argumentum pertractando creare vobis potueram; & ſupervacaneum arbitrabar in tanta ingeniorum luce, in hoc tàm amplo, ac tàm aperto ſapientiæ theatro, velle ſplendorem literarum, & gloriæ lumen, quo ſapientes fruuntur, quaſi obſcurum, aut abditum demonſtrare. Quis enim ex humaniſſimis adoleſcentibus, qui sacra literarum colunt, quorum præcipuè cauſa hic a me ſuſcipitur labor, non videt amplitudinem præclararum facultatum, doctos viros deſpicit, ſapientiam contemnendam putat? Barbarus ille eſt, immò potiùs bellua quædam ſtupida, & ſtipes inanimus, atque truncus, qui ſapientiæ ſpecie non commovetur, qui non ſentit, quàm præclarum ſit præſtare cęteris ingenio, qui doctrinæ laudem nullo modo putat expetendam. Omnibus, Auditores, omnibus inſita eſt, atque innata diſcendi cupiditas, omnes, quamvis a literis alieni, bonarum artium pulchritudine capiuntur. Et quemadmodum lux occurrit ſponte oculis, & ſpeciem ſui clariſſimam exhibet nobis, etiam ſi aliò quàm, ubi lumen poſitum eſt, aciem intendamus oculorum; ita ſapientiæ ſplendor etiam aliud agentibus, aliòque mentis oculos convertentibus, apparet ultrò ſeſeque ita prodit omnibus, ut omnibus admirabilis, & expetendus videatur. Quare nemo eſt, qui literas negligat, quia contemnat; nemo qui ſtudia feriò non colat, quia feriò colendi non exiſtimet. Sed magna pars hominum errore communi labitur, Auditores; nimis anguſtos ingenio terminos circumſcribit, nimis humilem, vulgaremq; proponit ſibi finem ſtudiorum, & mediocritate quadam contenta laudis, nihil altum meditatur,

K 2

ditatur, nihil excellens, aut arduum concupiſcit. Itaque ſapientiam in excelſo, atque abrupto loco poſitam dum quærit in plano, fruſtra laborat; neque ſapientiam, ſed ipſius umbram tenuem, & non expreſſam imaginem conſectatur. Id perniciofum adoleſcentibus, qui, dum modica laude contenti nihil ampliùs quærunt, ne illam quidem, quam ſibi propoſuerunt, mediocritatem conſequuntur: id prohibet illos alta ſpectare, id indolem generoſam, id ſpiritus excelſos, id robur omne, vireſque virtutis enervat, infringit, deprimit. Quapropter id mihi argumentum, ſapientiæ laudibus hodierno die prævertendum eſt: id quam clariſſimè potero vobis oſtendendum, ſtudijs literarum deditos homines, mediocri laude contentos eſſe non oportere; ſed præſtantiſſimam, altiſſimamque ſapientiæ formam eſſe quærendam, & eam toto animo, cunctiſque viribus, omnique conatu, labore, vigilijs, induſtria petendam, & adſciſcendam: quod cum alijs omnibus, tum potiſsimum vobis, Iuvenes, convenire contendam; neque abhorrebit a cœtu lectiſſimorum adoleſcentum, neque a conſenſu Patrum ampliſſimorum, excellentiſsimam doctrinam conſectari jubentis Oratio; quorum alteros propter eximium ingenium, eximiam ſapientiam conſequuturos non fruſtra ſperamus; alteros iam conſequutos eſſe planè videmus.

Et quoniam clarorum hominum vita propoſita nobis eſt quaſi quoddam ſpeculum, quod inſpicientes diligenter animum componamus, & ad eorum exemplar optimum, & pulcherrimum, vitam inſtituamus, operæ pretium eſt in præſtantiſſimos viros, ac præſtantiſſimis ingenijs præditos intueri; faciliùs in hac re quoque, quomodo ſit nobis dirigendus curſus, & gubernanda ratio

ſtudio-

Digitized by Google

ſtudiorum, cognoſcemus. Nam ſi animo repetere memoriam vetuſtatis, & inſtituta ſummorum hominum libeat reputare, neminem eorum fuiſſe reperiemus, qui non in ſua facultate, quàm præſtantiſsimum ſe eſſe voluerit. Niſi verò Demoſthenem putatis, quum domi inclusus raſa parte capitis, ut puderet exire, menſes totos aſſiduè meditabatur, & mira arte, ac labore naturæ vitia, hæſitantiam linguæ, ſpiritus anguſtiam emendabat, mediocrem, & pervulgatam eloquentiæ ſpectaſſe laudem, & non ſummam, & ſingularem; aut Ciceronem creditis, quum iam ſummus Orator, non contentus facultate, quam ſibi paraverat, Græciam, & Aſiam peragrabat, ut eloquentiſſimos eius ætatis viros audiret, & Antiocho Philoſopho præſtantiſsimo, & Apollonio Moloni egregio dicendi magiſtro operam daret, non altiſſimum locum inter Oratores omnium ſeculorum occupare voluiſſe. Quid autem de Platone dicam? Qui, quum eius doctrina Græciæ Gymnaſia perſonarent, in longinquas regiones proficiſci, & externorum ſapientum auditor eſſe maluit, quàm ipſe in patria ſapientiæ princeps haberi: videtur ne vobis modico ſtudio fuiſſe captus loci principis occupandi? Ego verò neque minores artifices arbitror non exarſiſſe cupiditate ſummæ gloriæ. Cur enim, quum Myronis, & Polycleti ſigna probarentur, & tantorum artificum ingenijs perfecta ſtatuaria videretur, eorum inventis Pythagoras, & Leontius non acquieverunt; ſed & capillum diligentiùs fecerunt, & mores, & animum expreſſere ſolertiùs? Cur hos ipſos vicit Lyſippus argutijs operum, & fingendo molliùs capillos, excogitata etiam ratione, qua ſtatuæ proceriores viderentur? Cur Protogenes in canis, Nealces in ſpuma equi

redden-

Digitized by Google

reddenda iraſcebantur arti, quaſi parum conceptæ animo imagini reſponderet? Niſi quòd in ſumma artificij præſtantia mentis aciem defixerant, & nonniſi perfectiſſimis acquieſcebant? Licet idem de reliquorum artificum præſtantibus ingenijs dicere; ſed redeo ad ſummos viros: Themiſtocles Miltiadis trophæo excitabatur: Alexander Herculis, & Liberi triumphis commovebatur: Scipionem Fabij Maximi urebat gloria; Fabium Maximum Scipionis: Cæſar, quum in Hiſpaniam veniſſet, & Alexandri Magni ſtatuam aſpexiſſet, ubertim fleviſſe dicitur, quòd qua ætate ſummus ille regum triumphis, & rerum geſtarum gloria orbem terrarum implevisſet, ipſe nihil geſsiſſet, quod poſſet cum Alexandri geſtis comparari: non ergo ille ſolùm excellentem gloriam ſibi proponebat; ſed planè ſingularem; ſiquidem non ardorem Marcelli, non Fabij maturitatem, non celeritatem Scipionis, non vim Marij, non Syllæ fœlicitatem; ſed Alexandri magnitudinem ſpectabat, quem omnes omnium gentium duces virtute, fortunaque ſupergreſſum eſſe conſtabat. Eadem cupido ſummæ gloriæ Thucydidi lacrymas expreſsit, lectis Herodoti Muſis, nec ante ſummus auctor modum ſtatuit induſtriæ ſuæ, aut pepercit labori, quàm earum cantum, & ſuavitatem, ſententiarum pondere, & eloquentiæ gravitate, & cothurno ſuperavit. Quod autem literarum genus non attigit, quam artem neglexit, quem recuſavit laborem, quam regionem non perluſtravit, ubi proficere poſset, Hippocrates? Quid Galenus? Quanto ſtudio fuit, quanta cupiditate diſcendi, quanta varietate doctrinæ, quanta ſolertia? Quid veteres iuriſconſulti, num philoſophorum, aut oratorum, aut medicorum, aut ullius

denique

denique artificis induſtriæ conceſſerunt? Illi iura maiorum, illi cognitionem vetuſtatis, illi grammaticæ, illi dialecticæ, illi philoſophiæ ſtudia, illi rationem civitatum regendarum, illi denique rerum divinarum ſcientiam aſſumendam ſibi putaverunt. Quæ ſtudia, quos labores, quam rerum varietatem, & copiam numquam prudentiſſimi viri ſuſcepiſſent, hauſiſſent, appetiſſent, ſi tantummodò clamatores odioſi, aucupes ſyllabarum, cantores formularum, & non auctores prudentiæ, & principes iuris eſſe voluiſſent. Ergo illis ſuperfuit gloria, ſuperfuit amplitudo, ſuperfuit potentia, divitię quoque, & honores, & omnia, quæ prima mortales putant ſuperfuerunt. His exemplis commoveri, hæc ſpectare adoleſcentes oportet, hæc loqui ſemper, hæc imitari; & non eorum ſupinam, oſcitantemque ſtultitiam (ſtultitiam dicam? an ſtuporem animi, & tarditatem, an verò aliquid gravius?) qui vocibus imperitiſſimis adoleſcentes a ſtudio ſummæ laudis avertunt, quos audire iam videor obſtrepentes Orationi meæ. Quos tu nobis, inquiunt, Hippocrates, quos Platones, quos Galenos, Catones, Sulpicios, Vlpianos loqueris nimis avidos gloriæ viros, minùs autem, quàm oportet voluptati, minùs commodis, & valetudini conſulentes? Nobis non opus eſt iſta præclara ſapientia, quam tantoperè laudas: doctrinæ præſtantiam non conſectamur, aurea mediocritate contenti ſumus, nolumus digito monſtrari, nolumus haberi ſapientes, ne, quòd ſapere videamur cum paucis, vulgo ſimus odioſi. Doctrinæ tantum ſatis eſt, quantum ſatis eſt quęrendæ pecuniæ; hanc unam ſpectamus, hanc amplectimur, hanc etiam veneramur; &, ſi fuerit opus, aris, & templo, quibus immeritò careret,

ret, augendam pecuniam, tanquam unicam Deam arbitramur, quam, quum rabulas multos, multos circumforaneos medicos abundè aſſequi, & cumulare, & congerere videamus, eximiam Papiniani, vel Hippocratis gloriam non affectamus. Quæ voces cavete ne vos infatuent, Adoleſcentes, cavete quidquam antiquius literarum præſtantia iudicetis. Nam quæ, malum! dementia eſt, quum huic literariæ militiæ nomen dederitis, victoriam ſibi non proponere, aſpernari triumphum, quam poteſtis conſequi palmam recuſare? Quem putatis Athletam, quem gladiatorem in arenam deſcendiſſe, qui victoriæ compos eſſe nollet, qui ſatis haberet, ſi non ultimus omnium haberetur? Vos autem, quibus propoſita eſt diuturnior gloria, certamen illuſtrius, corona præſtantior, non primam laudem petetis, ſed præclarè vobiſcum actum putabitis, ſi non in poſtremis eritis? Mutæ animantes, & ipſæ dulcedinem ſummæ gloriæ ſentiunt. Nonne videtis generoſos equos, quum ad certamen curſus inſtruuntur, incredibili alacritate, ſtudio, ardore incitari? Vt illi hinnitu impetum animi declarant! Vt præcipites ire geſtiunt! Vt pedibus pulſant repagula! Vt exilire nituntur vi! Vt fremunt, calcitrant, ferociunt, ſæviunt, teneri non poſſunt! Vbi verò ſignum tuba datum eſt, qua celeritate, quo impetu, quo turbine præcipites carceribus ſe effundunt, & non ſolùm æmulos antevolare, ſed calcibus, morſuque repellere, & retardare, & omni modo ſuperare contendunt? Qua igitur beſtiæ cupiditate primi loci occupandi incitantur, homines ratione præditi non incitabuntur? Themiſtoclem ferunt, quum in exercitu gallos gallinaceos aſpexiſſet, inter ſe acriter dimicantes, oſtendiſſe militibus, &

eo

eo exemplo cohortatum homines ad vincendi ſtudium, & patriam impendentibus periculis liberandam. Me verò pudeat his ingenijs præditos adoleſcentes exemplo mutarum animantium ad laudem incitare; ſed tamen, quò mentis acie eſtis acriore, eò magis vobis providendum eſt, ne quid committatis, quod ſtolidum, brutumve eſſe videatur. Veniſtis ad ſapientiæ celeberrimos ludos certaturi, in curriculo eſtis hoc ſtudiorum, præmia laudis, atque amplitudinis magna proponuntur, hodierno die ſignum mea voce datur futuri certaminis, omnium voces, omnium plauſus, omnium cohortationes vos incitant ad principem laudem capeſſendam; quin imitamini generoſos equos, qui non quarti, non tertij, non ſecundi, ſed primi volunt ad metam pervenire? Niſi verò equis ipſis imprudentiores, & hebetiores eſſe vultis. Nam illud arbitrari ſtultiſſimum eſt, quamvis minùs prompti ſitis, ac minore ſtudio certetis, poſſe ſapientiæ præmijs, aut ſapientia ipſa potiri: non mediocrem ea res animi contentionem deſiderat: non humilia ſpectantem, non vulgaribus, non obvijs acquieſcentem oportet ad ſapientiam pervenire, ut omnium præclarorum; ita ſapientiæ in arduo poſita poſſeſſio eſt; nihil agit, qui illam in altiſsimo loco habitantem, in humili quærit, & imaginem veritatis pro ipſa veritate complectitur. Herculem pöetæ ferunt in cœlo verſari cum ſuperis, immortalitatis pręmia conſequutum, eius umbram apud inferos inter alias umbras volitare: eadem eſt natura ſapientiæ; ipſa quidem in ſublimi ſede, ut Hercules in cœlo, collocata eſt; in humili, & quaſi apud inferos verſatur eius umbra tenuis, & evanida; qui repunt humi, qui alta non ſuſpiciunt, qui ſumma

non conſectantur, veram, ſolidamque ſapientiam non apprehendunt; ſed larvas, & ſimulacra perſequuntur, Virgiliano Æneæ, aut Vlyſſi Homerico pares, quorum

Ter fruſtra comprenſa manus effugit imago,
Par levibus ventis, volucrique ſimillima ſomno.

An verò non umbram ſapientiæ pro ſapientia tenere dicemus eos, qui bonis artibus non penitùs imbuti, ſed tincti leviter; non planè docti, ſed modicè eruditi; non certi rerum, ſed dubij, & hæſitantes, opinionem pro ſcientia, levem coniecturam pro firma, ſtabilique ratione, veriſimilitudinem pro veritate complectuntur? Enimuero genus hoc hominum ſtultius planè imperitis, & reipublicæ inutilius eſſe contenderim. Nam imperiti quidem, etſi nihil ipſi poſſunt excogitare ſapienter, aliorum ſapienter cogitatis obtemperare non dedignantur; mediocriter docti, neque ad parendum ſatis idonei ſunt, neque ad imperandum, propterea quod ipſi imperare non poſſunt propter inſcitiam, parere alijs detrectant propter opinionem ſapientiæ: & imperiti quidem ſe neſcire quæ neſciunt, intelligunt, mediocriter docti multa, quæ ignorant, ſe planè ſcire arbitrantur. Quorum alterum ſapientiæ eſt, alterum extremæ cuiuſdam, & deploratæ ſtultitiæ. Idcircò dicitur Socrates Oraculi voce ſapientiſſimus appellatus, quòd ab ignoratione ſui longiſſimè aberat, & quæ neſciebat ignorare ſe non ignorabat; idem prorſus indoctos numquam refutavit, mediocriter doctos ſemper eſt inſectatus; hos in ſummo errore verſari, hos ineptiſſimos mortalium, hos inutiles eſſe reipublicæ convincebat; & ſanè huiuſmodi homines ſequitur elatio, & ſtulta ſui fiducia, ſequitur audacia, & temeritas, ſequitur contumacia, ſe-

Digitized by Google

quitur contemptus aliorum; nihil in illis integrum, nihil ſincerum, nihil aptum naturæ, effuſa loquacitas, effrænata maledicentia, odioſa iactantia, ſubdoli mores, vera vitia, ſimulatæ virtutes. Quare ſapienter Homerus, ut alia omnia, Therſitem, quem ſtultiſſimum intelligi volebat, non prorſus imperitum, non infantem facit; ſed perperam multa loqui ſolitum, multa noviſſe confirmat. Hi ſcilicet ubique damnoſi, qui norunt quidem artem, ſed non optimè norunt. Non occídit ægrotos, qui medicæ facultatis eſt expers; ille languentes iugulat, artemque humano generi ſalutarem in hominum perniciem convertit, qui medendi vias quidem cognoſcit; ſed non perfectè cognoſcit. Non perdit navem, qui neſcit omninò rationem gubernandi (neque enim penitùs imperito gubernaculum committitur) ille ſcopulis illiditur, ille fluctibus, & procellis tranſverſus agitur, qui ſcientiam rei nauticæ profitetur, ſed non omnes rationes tenet fluctuum, & ventorum impetus declinandi. Quid rectores civitatum, qui non minoribus interdum in fluctibus, & procellis verſantur, nonne reipublicæ navem ſæpiſsimè perdiderunt, ſi mediocri regendi ſcientia præditi in maximis tempeſtatibus civitatis gubernacula attigerunt? Non erat imperitus omninò reipublicæ Cleon, non ineptus regendo populo, non hebes, non indiſertus, & tamen, quia deerat illi ſumma ſcientia civitatis adminiſtrandæ, exitium ſibi, Athenienſium reipublicæ ſummas attulit calamitates. Non Perſeus Macedoniæ Rex ignorabat artem regnandi, bellorumque gerendorum, inter maxima bella educatus, & a patre prudentiſſimo Rege inſtitutus. Cur ergo tam multa peccavit? Quia in turbidis temporibus excellenti prudentia,

& ſumma illa rei militaris peritia deſtituebatur. Non Claudius Pulcher, non Flaminius, non Varro Punicis bellis exercitus amiſerunt, quia numquam aciem vidiſſent, numquam claſſicum audiſſent (neque enim in tanto reipublicæ terrore populus Romanus ducibus inexpertis claſſes, exercituſque commiſiſſet) ſed mediocritas illa ſcientiæ militaris hominibus non prudentiſſimis attulit inconſultam, & cæcam temeritatem, hæc eadem mediocritas in cæteris negotijs cum privatim, tum publicè, plus, quàm imperitia ſemper obfuit. O inanes igitur noſtros labores in inſtituenda iuventute ſuſceptos! O ſpes irritas parentum veſtrorum! O ſtulta conſilia! O futiles veſtras cogitationes! Si dumtaxat petitis mediocrem laudatarum artium ſcientiam. Ideò ne ſapientiam colitis, ut ſtultiores evadatis? Ideò virtuti ſtudetis, ut vitijs affluatis? Ideò patriam reliquiſtis, ut deteriores in ipſam revertamini? Cui deinde poteritis opem ferre laboranti, quem eloquentia tueri, quem auctoritate? Quem conſilio, quem opera adiuvare? An vobis ipſis utiles fore confiditis? Vobis excellentem gratiam, præſtantem dignitatis gradum, inſignes divitias eſſe paraturos? Erratis, Adoleſcentes, erratis: hæc præmia numquam tribuunt homines niſi ei, qui reipublicæ proſit, prodeſſe autem in hoc genere nemo poteſt, qui mediocrem fuerit doctrinam conſequutus. Quapropter hæc omnia egregijs viris, egregiam navantibus operam ſapientiæ ſapientia pollicetur. Hos benignè fovet, amanter amplectitur, conſtanter tuetur, opibus, amplitudine, honoribus, gloria cohoneſtat: ignavos, & nihil ſplendidum, & ſublime cogitantes, tamquam aquila fœtus adulterinos ſpernit, ſegregatque a ſe,

& for-

& fortunæ relinquit obnoxios libidini inconſtantiſſimæ dominæ. Itaque rarò videmus excellenti ſapientia viros non haberi in pretio, non coli, diligi, ornari, aliquo præmio affici, his ipſis rebus augeri, quæ videntur dona fortunæ: contra verò mediocriter homines eruditos aliquando quidem; ſed rarò fortunæ beneficijs prodigè cumulari; frequentiſſimè verò iacere, contemni, deſpici, carere præſidijs vitæ neceſſarijs. Scilicet, quantò quiſque minus habet ſapientiæ, tantò magis eſt fortunæ ſubiectus: ea porro ſicut incertiſſima eſt, ita eſt incerta proſperitas non ſapientum. Sapientes autem non fortunæ, ſed ſapientiæ famulantur, ideò certis præmijs laborum perfruuntur, neque indigent mala conciliatrice fortuna, quum ipſos omnibus ingenij lumen, ſplendorque virtutis ultrò commendent. Ergo proponitur vobis optio ſapientiæ, an fortunę ſubiecti eſſe malitis: hoc eſt regnare velitis, an ſervire miſerrimam ſervitutem. Nam ſi magnos in literis progreſſus facietis, imperio ſapientiæ, ſin autem mediocres, libidini fortunæ vos magis committetis. Et dubitatis, Adoleſcentes, utri ſerviatis? Et hæſitatis adhuc incerti? Et nondum ſtatuitis cupidè ſapientiam conſectandam, fortunam velis, remiſque fugiendam? Nam altera fidelis eſt, & ſemper conſtans; altera perfidioſa, & numquam ſtabilis: altera plena conſilij, plena prudentiæ; altera temeritatis, & furoris, & inſaniæ: altera compoſita, placida, tranquilla; altera inquies, turbulenta, tumultuoſa: alterius comites pudor, probitas, honeſtiſſimus virtutum chorus; alterius impudentia, improbitas, examen turpe vitiorum: alteram docti viri, prudentes, glorioſi, comes, placidi ſubſequuntur; alteram imperiti, imprudentes, inglorij, in-

ſuaves,

Digitized by Google

ſuaves, turbidi, inurbani. Cui porro violentum fortunæ regnum probari poteſt? Quàm illa ſæviter ludit! Quàm immaniter ſævit! Cui parcit bono? Quem ſemper fovet? Aſpicite everſa regna terrarum, aſpicite deſolatas provincias, aſpicite nobiliſsimas urbes dirutas, & ſuis ruinis conſepultas, aſpicite Regum multiplices, acerboſque caſus: aſpicite potentiſsimorum quondam populorum miſeras, horribileſque clades, quid aliud in his, quàm fortunæ flagitia, & ſcelera agnoſcetis? Non libet hoc loco tantas tragœdias excitare; ad minora veniamus, & privata vulnera. Plena eſt querelis vita mortalium, plena lachrymis miſerorum, plena caſibus acerbiſsimis innocentum. Quis hos luctus excitavit? Fortuna. Lugent homines. Recidere in irritum ſpes certiſsimas, non reſpondere ſuis laboribus fructus, non manere diu, quæ ſtabiliſsima videbantur. Quis tantas mutationes, abſurditateſque molitur? Eadem fortuna, neminem ea ſublevavit, quem non afflixerit; neminem ornavit, quem non dedecorarit; neminem fovit, quem non abiecerit. Quis tam inconſtans Euripus? Quod mare tam inſtabile, quę tam incerta aura ventorum, quàm eſt incerta, inſtabiliſque fortuna? Philoſophus nobilis mercatorum fortunam haudquaquam probabat, & rudentibus aptam eſſe dicebat: non ſolùm mercatorum fortuna, ſed omnium, non rudentibus apta, ſed tenuiore ſuſpenſa filo eſt, quàm enſis ille Syracuſanus, nec minore cum periculo noſtris cervicibus imminet, niſi ſapientiæ armis nos muniamus. Hanc ergo tàm levem, tàmque mutabilem, vobis tantummodò propriam, ſtabilemque futuram ne cenſeatis, neve fortunam omnium convicijs proſciſſam, criminibus accuſatam, ſententijs damna-

damnatam, ſapientiæ anteponatis. Anteponetis autem, ſi videri ſapientes, quàm eſſe malueritis. Nam erit in poteſtate fortunæ vos eruditos leviter quaſi plenè ſapientes hominibus commendare, & falſam docti viri perſonam imponet vobis fortuna, non veram ſpeciem induet ſapientiæ. Quamquàm ego ſum reprehendendus, qui tandiù ſic egerim, quaſi omnia ſint votis reſponſura, & nihil impedimento futurum, quominus illam, quam ſpectatis, mediocritatem aſſequamini. Id autem longè aliter ſe habet. Raro ad eum, quem nobis proponimus, finem pervenimus; propterea quòd in omni negotio multa ſe nobis opponunt, quæ inſtitutum curſum remorentur, & animi impetum retardent, atque imminuant: in hac autem ratione ſtudiorum longè plura ſunt, quàm in alijs; rei difficultas, exempla malorum, odium laboris, & curæ, voces imperitorum, oblectationes, ludus, ioci, conſuetudines æqualium, theatra, convivia, commeſſationes, quibus deliniti multum de illa mediocritate ſtudij, quam initio probaviſtis, paulatim remittetis. Sed ut alia vos nihil impediant, voluptati quomodo reſiſtetis? Cogitate quantæ ſint voluptatis vires, quantæ amorum illecebræ, quantæ corruptelæ iuventutis, quàm iſta veſtra ætas facilè capiatur, quàm incitata libidine geſtiat, & extra officij fines præceps ferri ſoleat. Hunc autem ætatis ardorem inflammabunt ubique corrupti hominum mores, permiſſa paſſim effrænæ cupiditati licentia, nihil occluſum libidini, nullus locus eſt, ubi non occurrant exempla nequitiæ, nullum tempus, quo non voluptas nobis blandiatur, & a ſtudijs avocet, & ad ſe vocet. His illecebris opponamus oportet animum humilia reſpuentem, dies, ac noctes de laude cogitantem,

tantem, amore ſapientiæ vehementer incenſum, & inflammatum; ex hoc ſummo ſtudio ſiquid voluptas decerpſerit, tempus imminuerit, ſodalium pravitas detraxerit, nihilo tamen ſeciùs tenere poteritis locum dignum ingenio, dignum maioribus veſtris: ſin autem modica ſpectantes, mediocrem concipietis amorem ſapientiæ; ex hoc quantulumcumque fuerit delibatum, exiguum relinquetur, & ne modicos quidem profectus habebitis, ſed in poſtremis eritis. Quod omnibus turpe eſt, vobis verò turpiſſimum; in eo quippe natali ſolo eſtis editi, his maioribus orti, ut a vobis præſtantiſſima quæque expectentur. Nam vobis ferè omnibus mater Etruria eſt; ea verò provincia (abſit invidia vero) inter alias univerſas præſtantium ingeniorum proventu beatiſſima eſt. Nam, ut hoc loco prætermittam, quæ de noſtrorum hominum acumine veteres prædicarunt; poſteaquam occaſu Romani Imperij artes bonæ funditùs occiderunt, hæc una provincia innumerabiles viros procreavit, qui extinctas in lucem revocarunt; & ſtudioſis lucidiſſimam ingenij facem prætulerunt. Hic ab inferis excitata, & perfecta pictura eſt. Hic architectura barbara ante, & rudis in antiquam elegantiam, nitoremque priſtinum reſtituta. Hic ingenijs Etruſcorum inſtaurata primùm, & ad ſummam artis excellentiam perducta ſculptura. Etruſci muſicam, Etruſci diſciplinam militarem, Etruſci Iuriſprudentiam, Etruſci literas Latinas, Etruſci literas Græcas ab interitu vindicarunt. Italicam verò quam vocant linguam rudem priùs, & inconditam, & obſcuram non alia natio pulchriùs polivit, certis legibus adſtrinxit, eloquentiæ luminibus illuſtravit; ſiquidem principes oratorum, principes lyricorum poëtarum,

Digitized by Google

rum; Principes Hiſtoricorum Etruſci fuerunt. Non eſſet cognita Latinis hominibus Platonis admirabilis, & divina ſapientia, niſi in ea cognoſcenda Etruſci homines elaboraſſent; non Democriti ingeniosiſſima philoſophandi ratio illuſtrata, niſi principes illuſtraſſent Etruſci. Non tot in philoſophia, reliquiſque diſciplinis inventa præclarè, niſi cęteris ad inveniendum Etruſci duces extitiſſent. Mitto ſingularem gentis induſtriam; prætereo elegantiam, urbanitatem, ſolertiam; non commemoro nitorem oppidorum, agrorum cultum, villarum pulchritudinem; nihil dico de cæteris artibus liberalibus, deque his, quæ minùs liberales habentur; non recenſeo innumerabiles viros morum ſanctitate, pacis, belliquc ſtudijs clariſſimos; florem ipſum hominum, rerumque delibo. Duos Etruria produxit viros, quibus haud ſcio, an univerſus Orbis pares umquam tulerit; quorum alter quartæ terrarum parti a ſe repertæ nomen dedit: alter magnam cœli partem detexit: innumeraſque ſtellas priùs incognitas oſtendit mortalibus, & ne ſuum nomen interiret, tot illud ſiderum novis nominibus celebravit; neve fama ſui poſſet obſcurari, innumerabilium ſtellarum lumen adinvenit. Quibus exemplis nihil arbitror poſſe magnificentius excogitari. Dinocrates ille montem Atho in effigiem fingere Magni Alexandri cogitavit, ut vaſta illa ſimulacri magnitudo, Regis invicti magnitudinem repræſentaret. Quantò præclarius eſt, quantòque admirabilius, non montem aliquem, ſed cœlum ipſum, partemque terrarum maximam conſtituere ſuæ virtutis, & ſapientiæ immortale monumentum; ut nemo terram aſpiceret, cœlumve ſuſpiceret, qui illorum ingenij, Tuſcorumque ſolertiæ non admoneretur. Cuius & vos ad-

Digitized by Google

moniti exiſtimare turpiſſimum debetis, quum ſingularem vobis natura cœli, ſoliqne largita fuerit ingenij præſtantiam, non ſingularem quoque ſapientiæ laudem concupiſcere, & indignos maiorum loco poſteros inveniri, præſertim in tanto otio, ac tranquillitate rerum, ſub tali Principe, cuius inter egregias, regaleſque virtutes hæc etiam non ultima recenſetur, quòd traditum a maioribus morem, literas, & ingenia diligendi, fovendi, amplificandi conſtantiſſimè tuetur, & ſervat. Quem æquiſſimum ingeniorum iudicem, acerrimum virtutis æſtimatorem, beneficentiſſimum ſapientiæ fautorem habituri, eximium quoddam, & ſingulare laudis genus concupiſcatis oportet, ut dignum aliquid tanto Principe elaboretis, cui non niſi egregia, alta, excelſa, ac penè divina debentur. Quare agite, mei Iuvenes, abijcite plebeias, & vulgares opiniones, concipite ſpiritus altos, & generoſos: proponite vobis ad imitandum exempla clarorum virorum: audite vocem naturæ, quæ cunctis hominibus, ac nonnullis etiam mutis animantibus ingeneravit cupiditatem ſummæ gloriæ: cogitate vos relicta patria, relicta domo paterna profectos eſſe ad hos emporium nobiliſſimum clararum facultatum, ut ſapientiam vobis, & ſapientiæ præmia compararetis; ea verò non emi, niſi ab ijs, qui excellentiſſimæ laudis cupiditatem attulerunt: conſulite reipublicæ, cui non opus eſt mediocri doctrina. Conſulite vobis, qui nihil eſtis alioquin tantis impenſis, tantoque labore præter arrogantiam, & inanem ſapientiæ umbram, & dedecus reportaturi. Reſpuite fœlicitatem in orbe volubili fortunæ non in ſapientiæ gremio collocatam. Opponite voluptati, quæ vos, niſi caveritis, tranſverſos, præcipiteſque aget;

aget, animum ſummi loci ſtudioſum, & ſublimium appetentem. Magnum vobis onus imponit patria præſtantium ingeniorum ferax, magnum veſtri Cives, quibus tàm ingenioſis, tàmque acutis difficile eſt ſatisfacere: magnum tranquillitas ſeculi: magnum Principis magnitudo, cui debetis hoc quaſi tributum induſtriæ ſummæ, atque ſolertiæ. Quòd ſi nihil excellentius animo concipietis, mediocremque dumtaxat eruditionem ſpectabitis; nemini magis veſtrum conſilium, quàm vobis, qui ſequuti fueritis, diſplicebit.

Digitized by Google

ORATIO HABITA PISIS KALEND. NOVEMB. ANNO MDCLXXXIII.

In ſolemni inſtauratione Studiorum.

Adoleſcentiæ tempus idoneum maximè ſtudijs eſſe.

QVum anno, qui proximè revolutus eſt, Auditores ornatiſſimi, adverſa valetudine conflictarer, vobis quidem non defuit, qui meas partes impleret, & muneri, quo fungimur hodierno die, quum prçclarè ſatisfaceret, animos veſtros, & dicendi copia commoveret, & abundè etiam exquiſita eruditione, & Orationis cultu delectaret. Mihi verò acerbum fuit carere conſpectu veſtro, quo recreor, & reficior; carere huius auctoritate loci, quam ſemper exiſtimavi ſummam; carere ſtudijs literarum, a quibus divelli

velli ſine magno dolore non poſſum. Verumtamen in hac moleſtia, quæ corpus, animumque annum penè integrum occupavit, aliquid ſum frequenter meditatus, quod cogitatum mihi documento, prolatum vobis, Adoleſcentes, magno uſui eſſe poſſet. Nam quum ingenij, corporiſque vires concuſſas, & labefactatas cernerem ſtudiorum labores abnuere, & reformidare, mihi veniebat in mentem, animum quamvis cœleſtem, & immortalem, contagione terreni corporis defatigari, nec perindè proceſſu ætatis, atque ineunte adoleſcentia, vigere: vel certè multa evenire, quibus egregij illi impetus, quos concepimus, retardentur. Quare ſtatuebam cupidis literarum eſſe properandum ad bonam mentem, neque expectandum, dum infringatur corporis valetudo, animi ardor extinguatur, relangueſcat ingenij vis; ſed illum ætatis florem Muſis præcipuè dicandum, illud eſse tempus aptiſſimum literis, illo potiſſimùm decus, & gloriam, illo adoleſcentiæ commendationem, firmatę iam ætati auctoritatem, viatica ſenectuti, & honeſtum otium eſſe comparanda. Quam cogitationem meam, Adoleſcentes, ad utilitatem veſtram hodierno die repetam, &, quàm pauciſſimis potero, vobis oſtendam, iſtud ineuntis ætatis tempus idoneum maximè ſtudijs eſſe, floremque dumtaxat primæ iuventutis excultum in uberrimam ſapientię meſſem adoleſcere, & hanc occaſionem, quæ vobis datur proficiendi, eſſe illum articulum opportunitatis, quo neglecto fruſtra meliores annos, & ereptam diſcendi facultatem requiretis. Ac, ſi, quod Pittacus ille, qui fuit unus è ſeptem ſapientibus admonebat, caput eſt rerum agendarum tempus opportunum, eoque omnia continentur; quum opportunitas omnem

omnem ſtudiorum rationem, ſpemque veſtri profectus complectatur; non abhorrebit ab utilitate veſtra opportunitatem ſtudiorum demonſtrantis Oratio. Quæ ſi minùs digna videbitur auribus veſtris, Auditores, ignoſcitote mihi iam quintùm de eadem re verba facienti, infirmaque inſuper valetudine laboranti. Nam, & ſæpiùs de eadem re ornatè, copioſèque dicere difficile eſt, &, quum utaris afflicta valetudine, difficillimum.

Ac mihi quidem, Auditores nobiliſſimi, tria rerum genera videntur deſiderari in eo, qui nonnullam ſit in literis præſtantiam conſecuturus: corporis valetudo, non illa, qua gloriabantur Athletæ, quæ in robore virium, & membrorum, lacertorumque mole cernebatur, ſed inoffenſa corporis, & nulla infecta morborum labe ſalubritas. Ingenium acre, ac vegetum, quo nomine etiam memoriæ vim, tenacitatemque intelligi volo. Externa omnia, quibus aluntur ſtudia literarum, quo in genere collocantur otium, doctorum hominum copia, locus literis opportunus, propoſita ſpes præmiorum, & laudis, atque amplitudinis. Nam quamquam Platonem ferunt divina ſapientia virum, quo philoſophiæ impenſiùs operam daret, inſalubrius Academiæ cœlum elegiſſe, nemo mihi quantumvis prudens auctor perſuaſerit, non conferre plurimum ad ſapientiam, animique ſanitatem, bonam corporis valetudinem. Quin, & Platonem ipſum putaverim, in Academiam migraſſe, non ſanitatis cauſa deterendæ, ſed ut corporis habitudinem nimis plenam, & exuberantem, ob eamque cauſam rationi fortaſſe reluctantem carperet, & mentis imperijs redderet obſequentem, quum ipſum accipiamus alioquin corporis curam cum animi cultu ſemper coniunxiſſe; neque

enim

enim perturbato corpore conſtare mentis tranquillitas poteſt literarum ſtudijs neceſſaria; neque in ægris membris animus quidpiam, niſi ægrum, & intermortuum cogitare; & ſicut artifex nequit inſtrumento corrupto ſuum opus laudabiliter elaborare, ſic animus depravato corpore, quo ad omnia utitur inſtrumento, non eſt aptus ad exequendum ſuum munus: & quemadmodum ſol inter nubes obſcuriùs lucet; ſic in adverſa valetudine ingenij lumen hebetatur. Sed ſi corporis invaletudo plurimum officit mentis claritati; quid mentis ipſius infirmitas? Si hebes, & cauſarium corpus diſcentibus eſt impedimento, quantò magis hebes ingenium? Alias artes, niſi planè ſtipes quidam fueris, exercitatione diuturna conſequi poſſis; non requiritur ignea mentis celeritas, non innumerabilium rerum perceptio, non memoriæ tenacitas, non ingenij ſolertia, non eloquendi facultas, quæ niſi ſaltem mediocria ad doctrinæ ſtudium attuleris, fruſtra laborabis. Iam illa externa, quæ diximus, quantopere deſiderari putamus in homine ſtudioſo literarum? An dubitamus quin otio literatos oporteat abundare? Poteſt ne quiſquam occupatus, & aliud agens, earum rerum ſcientiam conſequi, quam ſummis ingenijs præditi homines, quum tota vita nihil aliud egiſſent, vix aſſequi potuerunt? Quid initæ cum doctis hominibus familiaritates, colloquia, præcepta, ſermones, quàm ſunt diſcentibus neceſſaria? Vix unum, aut alterum in tota antiquitate reperias, qui ſine his adiumentis natura duce profecerit. Manlius ille Romanus cunctis diſciplinis nullo doctore nobilis prædicatur; rarum id exemplum, ac penè unicum, cæteri omnes deſiderant hæc adiumenta doctrinæ. Socrates certè, quum

mo re

more ab antiquis Philoſophis uſurpato in ſolitudines aliquandò ſeceſsiſſet, traditur in urbem maturè ſe recepiſſe, quum diceret in ſolis nemoribus, inter arbores, truncoſque, & ſaxa verſantem, ſe nihilo fieri doctiorem; ſed cum hominum eruditorum conſuetudines plurimùm proſunt, tum ipſe locus, in quo agimus. Si Themiſtocles natus fuiſſet Seriphi, non talem ſe futurum fuiſſe dicebat: ego verò non magis natalem, quàm ſedes, in quibus quiſque commoratur, ſpectandas eſſe arbitror. Athenæ, quamvis Athenienſium doctrina defeciſſet iampridem, tamquam nutrices literarum petebantur. Eſt nimirum genius quidam locorum, & quemadmodum non omnes terræ ferre poſſunt omnia, ita non omnis locus eſt aptus ad ingenia nutrienda. Ideò Athenis eloquentes, Thebis luctatores, Lacedæmone fortes, Rhodi navium gubernatores proveniebant. Sed omnia, quibus ad ſpem magni profectus aluntur ingenia, vincit ſpes prœmiorum, & honores, quibus ornantur ſtudioſi. Nam pauci pulchritudine ſapientiæ commoventur, plerique gloria, vel utilitate ducuntur. Quibus probè conſtitutis, quæ infirmari nullius eloquentia poſſunt, ſi hæc, quæ prima diximus, nos augere doctrina, adeſſe vobis, Adoleſcentes, oſtenderimus univerſa, ac numquam æquè aliàs, atque in præſentia adſunt, adfutura; ſi nunc maximè proſperam valetudinem, ingenium velox, otium, reliquas opportunitates vos invitare; quid reliquum eſt, quid conſequens, niſi ut hanc occaſionem, quæ vobis offertur hoc tempore, numquam poſtea redituram arripiendam ſtatim omni contentione ſtatuatis? Vereor, Auditores, ne, dum ſingula, quæ propoſui, argumentis confirmare contendo, abuti videar patientia veſtra,

& rebus

Digitized by Google

& rebus clariſſimis afferre conari lucem, quod non minùs ineptum eſt, quàm ſi quis omnibus apparentem veritatem obſcurare dicendo moliatur. Quid enim clarius, quàm pleraque adoleſcentibus eſſe ad diſcendum opportuna, quæ procedente ætate pereant, vel ſaltem minuantur? Nam cui poteſt eſſe dubium, quin præcipua dos adoleſcentiæ ſit valetudo?

Optima quæque dies miſeris mortalibus ævi
Prima fugit, ſubeunt morbi;

cecinit ille, tamquam ex cortina, Deus Pöëtarum. Quò longiùs progreditur ætas, eò magis flos ille ſanguinis, quo viget adoleſcentia, defloreſcit; minuitur vigor; non alacritas eadem; non laborum patientia; non corporis firmitas; non ſalubritas; maior incommodorum ſenſus; maior amor quietis; maior ad ſtudium non perceptarum facultatum cunctatio; & exercendi ingenij ſubrepit quædam detrectatio: neque hæc incommoda ſunt tantùm ſenectutis, verùm etiam ultimæ iuventutis, quæ comparata cum adoleſcentia ſenectus quædam eſt. Veriſſimè Romanus ille Philoſophus dixit, nos quotidiè mori; veriùs dixerim primo pubertatis flore languescente, & deciduo, nos quotidiè ſeneſcere, & deteriore uti valetudine: veſtra verò ætas, Adoleſcentes, exactis pueritiæ, quæ iure infirmior iudicatur, ſpatijs, quàm robuſta eſt, quàm vegeta, quàm integris ſenſibus, quàm illibata fruitur valetudine, qua mentis hilaritate, quo vigore corporis, quàm impigra, & inconcuſſa virium firmitate! Quæ dona immortalis Dei non ideò ſunt vobis data, ut in turpes voluptates effuſiùs ruatis, & pulcherrimam ævi partem per luxum, atque ſocordiam tranſigatis; ſed primordia iuventutis

robuſta eſſe voluit summus Auctor, ut ſufficere corpus perferendis laboribus poſſet, quos artium honeſtarum ſtudia poſtulant, quibus aucti utiles reipublicæ, vobis fructuoſi eſſe poſſitis. Idcircò valido corpori adiunxit ingenium ad doctrinarum ſatus accipiendos maximè opportunum; neque enim eſt, cur adoleſcentiæ corporis quidem robur attributum, ingenij vim denegatam exiſtimetis. Immò verò ea ætas præ cęteris pollet ingenio, & ſicut animi culturam imprimis deſiderat, ſic ad excolendum animum eſt aptiſſima. Atque, ut, quod eleganter Pöeta cecinit,

Vere tument terræ, & genitalia ſemina poſcunt;

ſic in illo vere ineuntis ætatis, ſeſe effert ingenij quædam feracitas, &, ut ita dicam, luxuries, quæ doctrinarum ſemina avidiſſimè arripit, arrepta nutrit, nutrita propagat in opimam ſapientiæ meſſem; qui ingenij impetus in alio citiùs, in alio ſeriùs elangueſcunt, in omnibus certè magis in adoleſcentia, quàm reliquis ætatibus vigent. Quapropter abundat exemplis eorum hiſtoria, qui adoleſcentes rebus geſtis, & ingenij gloria floruerunt, adulta iam ętate adoleſcentiæ laudibus non reſponderunt. Pompeium magnum ex ephebis vix egreſsum Italia civili bello liberata; adoleſcentem Hiſpaniæ perdomitæ, ſubacta Africa; iuvenem piraticum bellum mira celeritate confectum, Mithridates debellatus, victus, ſupplexque Tigranes, Aſia peragrata victorijs, tremefacta Parthorum potentia, tot ferociſſimæ nationes, tot invicti Reges bello ſuperati cohoneſtant; virum ambitio, & nimia dominandi cupiditas; ſenem fuga, & accepta a Cæſare clades, & Pharſaliæ campi Romano ſanguine redundantes dehoneſtant. Quid alterum liberæ urbis lumen

men Africanus ille ſuperior, nonne quam ſibi pepererat adoleſcens gloriam, matura iam ætate non adæquavit? Qui puer patrem ab hoſtibus circumventum periculo liberavit, relinqui patriam a conterritis Cannenſi clade civibus vetuit, mox viginti quatuor natus annos Hiſpaniæ provinciam amiſſis ducibus, cæſis exercitibus fluctuantem ſuſcepit, & trepidam in ea Romanam rem, nutantemque confirmavit. Carthaginem novam munitiſſimam urbem uno die cepit, quatuor punicos exercitus victoria exultantes cecidit, Hiſpanos toties rebellantes contudit, Hiſpaniamque univerſam a Pyrenęis montibus ad mare, & Oceanum populo Romano ſubiecit; deinde Conſul creatus ætate minimè conſulari, cuius non viri gloriam obſcuravit? Concuſsa bello Africa, deletæ ſæpiùs Numidarum, Pœnorumque copiæ, Syphax captus, Annibal ſuperatus, devicta Carthago, trophæa ſunt adoleſcentiæ Scipionis. Sed idem vir ſecundum Conſulatum nulla re memorabilem geſſit; ſenex Linterni exilium, ut patriæ pudendum, ita inglorium ſibi pertulit: &, ne Romanos dumtaxat nominem, Alexander ille Macedo, penè puer, quum duces omnes priùs genitos magnitudine rerum geſtarum, continentia, liberalitate, conſilio, clementia ſuperaſſet; ætate procedente partam gloriam ſuperbia, temulentia, cædibus amicorum decoloravit. Mitto alios Duces, quorum adoleſcentia maximis laudibus floruit, reliquum tempus ęvi ſilentio, vel acceptis cladibus obſolevit: nam, quum de literis agatur, aptius eſt exempla doctorum afferre, quàm fortium. Hìc verò clariùs probare poſſumus, ingenium in adoleſcentia potiſſimùm eminere. Hermogenem quemdam perhibent, qum decimum-

quintum ætatis ageret annum, tantis eloquentiæ laudibus præſtitiſſe, ut omnes in admirationem ſui traheret, omnes eximia ſibi de eo pollicerentur, & tamquam cœlo delapſum aſpicerent. Sed ea ſpes fefellit homines: nam caducus fuit flos ille præcoquis ingenij, neque ſperatos protulit fructus. Nimirùm, quod nonnulli ſerò patiuntur, citò paſſus eſt Hermogenes: detrivit ætas ingenium, &, qui puer principem inter Oratores locum occupabat, iuvenis ne mediocrem quidem eloquentiæ laudem eſt conſequutus; ſed & Hortenſius Romanus Orator, ſimul atque adoleſcens forum attigit, ſummis Oratoribus palmam abſtulit; proceſſu ætatis, quam ſibi pepererat dicendi gloriam, vix retinuit, & ingenium corpore ſeneſcente conſenuit. Contra verò neminem reperias eorum, qui in magnos viros fuerant evaſuri, qui incunte adoleſcentia ſenectutis gloriæ non præluxerit. Demoſthenis prima dicendi rudimenta perfectis aliorum operibus anteponimus, Platonis dialogos, quos adoleſcens compoſuit, admiramur; Ciceronis Orationem eam, quam vigeſimotertio, vel, ut alij tradunt, vigeſimoſeptimo ætatis anno dixit, non multùm diſtare fatemur ab eiuſdem Oratoris eloquentia iam caneſcente. Tibulli verſibus, qui præmatura morte præreptus eſt, nihil elegantius fieri poſſe credimus. Lucani tot poemata ſuſpexit antiquitas, quum ipſum ſciamus a Nerone ſublatum, quum trigeſimum annum nondùm attigiſſet. Ingens hic exemplorum copia ſe undique offert; lariſſimus dicenti campus aperitur; ſed non excurram longiùs, & moderabor Orationi meæ: ex his quippè, quæ protulimus, exemplis facilè percipi poteſt, quod volebamus intelligi. Nam ſi longa ætas, diuturnum ſtudium, experientia

rientia rerum, prudentia, quæ comes eſſe creditur ævi robuſtioris, & ſeneſcentis, magno ſunt adiumento diſciplinarum præſtantiam affectantibus, & tamen ea efficere non poſſunt, ut ſerior ætas longè vincat adoleſcentiam; immò in nonnullis adoleſcentia reliquis ætatibus præſtitit; quam huius rei cauſam putamus, niſi ingenium, quod maximè floret in adoleſcentibus? Nimirùm, quemadmodum tellus, quæ antea virgultis obſita, ſilvis denſa, primùm vomere proſcinditur, & ſemen accipit, uberiorem ſegetem reddit, quàm ea, quæ ſeritur quotannis, ita ingenium adoleſcentium, quod recens animi culturam accipit, uberiùs, fœcundiùſque doctrinæ frugem producit, quàm ingenium virorum, quod iam ſubactum eſt, & diuturnitate temporis, & ſtudiorum defatigatum. Nempè in adoleſcentibus rerum ſpecies faciliùs imprimuntur, altiùs deſiguntur, tenaciùs hærent, quum eorum animus mollis, nec tamen imbecillis, & fluxus habeatur, pateatque rebus percipiendis, quum multitudine perceptarum haudquaquam laboret, &, ut promptiùs quolibet colore veſtis inficitur, quæ nullum habuit, ſic animus adoleſcentium, quum nullo ſit imbutus, faciliùs quemlibet ſapientiæ ducit colorem. Iam quum ingenium nihil aliud eſse conſtet, quàm animi quoſdam celeres motus ad excogitandum ſolertes, ad indagandum ſagaces, ad percipiendum acutos; quis neget adoleſcentum mentes quum ignea mobilitate vigeant, his motibus concipiendis eſſe præcipuè idoneas? Neque enim, ut in pueris, agitatio materiæ nimia, humorumque copia perturbat, & demergit *divinæ particulam auræ*, & mentis obeſt claritati. Quo fit, ut in pueris corporis motus vigeant, ingenij ſint hebetiores. Nam omne animans,

mans, ſimul atque natum eſt, vehementiſſimè cietur. Hinc in illa tenera ætate quietis impatiens geſtit, ludit, expatiatur, excurrit. Idcircò concinnè de brutis Pöeta philoſophus cecinit

— *teneras laſciva per herbas*

Ludit lacte novo mentes perculſa novellas.

Sed, ut corpus agile eſt in pueris, ita ingenium corporis motione vehementi perturbatur, quaſi lumen, quod ventis agitatum minùs clarè vicina colluſtrat. Succedit adoleſcentia pueritiæ, &, quicquid ſuperfluit ex motu, detrahit, æſtumque materiæ fluctuantis, & inquietæ paulatim ſedat. Tunc emergit ingenium, cuius velocitati corporis mobilitas obſecundat: tunc in animo molli, nec tàm perturbato memoria viget, quod munus deorum ſtudijs literarum apprimè neceſſarium adoleſcentiæ peculiare eſt, annis labentibus celerrimè præterfluit; ut enim in corpore pulchritudo, ſic in animo memoria quàm citiſſimè exoleſcit. Reliquæ verò ætates compreſſo iuventutis impetu, animoque compoſito, rerum experientia condocefactæ prudentiam ſibi vindicant. Sed prudentia rebus agendis, ingenium contemplandis cernitur; ex quibus efficitur pueritiam in corporis cura, adoleſcentiam in animo excolendo, reliquas ætates in agendo magis occupatas eſſe oportere. Ergo vobis adeſt tempus, adoleſcentes, opportunum; ſuppetit valetudo; abundat ingenium; ſuperfluit otium; nihil enim curæ rei familiaris procuratio ſibi vindicat, nihil amici poſtulant, nihil ad corporis cultum, victumque neceſſaria comparandi cura decerpit. Dei benignitate, Principis beneficio, maiorum virtute vobis otium partum eſt, quo maius, neque ipſi a ſuperis optare poſſitis. Id per ignaviam

viam corrumpatis, an per bonas artes honeſtetis in manu veſtra eſt. Cleanthes fertur, quum inopia laboraret, & philoſophiæ ſtudijs operam navare percuperet, induſtria fuiſſe tanta, ut die quidem hauriendis aquis victum quæreret, noctem ſomno eriperet, & in rerum contemplatione conſumeret. Si huius laborioſiſſima ſtudiorum vobis ratio proponeretur, venia digni videremini, ſi deſtiteritis; eximia laude, ſi perſeveraretis. Nunc autem, quum ea conditio proponatur, ut facili negotio magnam gloriam comparetis, cur deteriora ſequamini, relictis melioribus? Atque eò magis vobis properandum, quòd reliqua fortaſſe contingent etiam alio tempore: otium tantum, quanto nunc abundatis, poſtea numquam ſuppetet; ſubibit rei domeſticæ cura, ſtrepitus fori, negotiorum turba; diſcendi occaſiones agendi tempus occupabit. Tunc fruſtra, ſi nunc ceſſaveritis, mederi inſcitiæ veſtræ concupiſcetis. Animo enim vacuo, & ſoluto curis, & libero negotijs opus eſt ad literas. Sed fingite vobis otium non defuturum, undè eam facultatem habebitis, quæ datur hoc tempore tot doctiſſimos viros audiendi, conſulendi, interrogandi? Tunc multa pudebit diſcere, ne ignorare videamini: multa quærere, aut ætatis, aut dignitatis veſtræ ratio non patietur: multa ſcitari non poteritis, quia qui doceat, non aderit. Nunc ætati veſtræ inſcitiam non diſſimulare fructuoſum, interrogare laudabile, diſcere pulcherrimum eſt. Adeſt prętere a ingens doctorum hominum copia, quibus Piſana Gymnaſia illuminantur, qui beneficij loco ſunt habituri, ſi ab ipſis quàm doctiſſimi diſceſſeritis: itaque vobis, ingenioſiſſimi Iuvenes tàm promptum eſt, quam vultis doctrinæ copiam comparare, quàm homini copioſo,

ſo in celeberrimo mercatu, & omnibus rebus affluenti, quam velit mercem coëmere, atque eò magis, quòd in hoc nobiliſſimo doctrinarum emporio, non venales, ut in multis Europę Gymnaſijs fieri audio, ſed gratuitæ ſapientiæ merces exponuntur, quas graviſſimi viri, vel vitæ periculo quærendas exiſtimarunt. Euclides ille Philoſophus Megarenſis, quum Athenis lex eſſet, quæ capitis pœna ſanciebat, ne quis Megaris natus Atticæ fines ingrederetur, quotidie Megaris Athenas ad Socratem veſte mutata ventitabat, quo philoſophiæ parentem audiret de moribus diſceptantem, & ſe præſtanti vir ingenio præſentiſſimo mortis periculo obijciebat, non ut alij ad augendas opes, aut explendas voluptates, ſed ad ſapientiam ex illo philoſophiæ fonte manantem uberiùs hauriendam. O virum immortalitate digniſſimum, qui mortem contempſerit, quo rectiùs vivere condiſceret! Sed miſerum, ſi cadit hoc verbum in tantam ſapientiam, qui animi cultum cum tanto corporis incommodo quærere cogeretur! Vos autem fortunatos, quibus in ſumma rerum tranquillitate non unum, aut alterum, ſed multos, neque de una dumtaxat facultate, ſed de omnibus doctiſſimos viros differentes audire contingit! Non vos ab Ægyptijs Geometriam, & Aſtrorum ſcientiam, ab Italis doctrinam rerum divinarum, a Cretenſibus leges, a Græcis Philoſophiam, & Medicinam, quod Platonem feciſſe accepimus, cognoſcetis. In hoc uno ſapientiæ templo omnium doctrinarum adyta penetrare, omnibus intereſſe Muſarum ſacris licebit. Quidquid auguſtum divinæ literæ, quidquid reconditum Philoſophus, quidquid argutum Dialecticus, quidquid Geometra ſolers, & ingenioſum, Iuriſconſultus æquum, ſalubre Medicus

exco-

Digitized by Google

excogitavit, quoad libebit, & quantùm libebit percipietis. Non antiquitatis cognitio, non herbarum poteſtates, non ſiderum ſcientia, non humani corporis hiſtoria, non eloquendi facultas, non præcepta morum vobis deerunt. Hîc non, ut in alijs Italiæ Gymnaſijs, interpretamenta ſolùm Ariſtotelis, & Peripateticorum ſcita prçclara illa quidem, ſed haudquaquam unica; verùm etiam aliorum philoſophorum placita non contemptim; ſed ſeriò explicata; præterea, ſi quid ſuperiore ſeculo eſt adinventum: inventa ſunt autem non pauca, eaque non contemnenda: tùm in medicina, & corporum diſſectione, quæ priſcis ignota fuerunt, & incredibili ſolertia ætatis noſtræ patefacta ſunt, audietis. Iam in Iuriſprudentia legum cognitionem, non ex inculta ſequioris ævi barbarie, ſed ex erudita recentiorum doctrina, & veterum fontibus haurietis. Quid verò dicam, quàm aſſiduè præ cæteris hoc Athenæum doctiſſimis exercitationibus celebretur? Quanto ſtudio veſtri profectus ardeant, qui in hoc literas profitentur, quàm libenter ab ipſis, & quàm ſedulò ſuſcipiantur labores, quę ſitis exempla viſuri, quæ documenta audituri, quas voces, quas cohortationes? Non hic doctrinæ profeſſores adoleſcentes tantummodò cohortantur ad exercenda literarijs concertationibus ingenia ipſi ab huiuſmodi famæ diſcrimine ſeſe abſtinent more ignavorum Ducum, qui contenti inſtruxiſſe aciem, milites ad prçlium accendiſſe dicendo, ipſi numquam præliantur, numquam cominus cum hoſte congreſſi labantem aciem reſtituunt; ſed exemplo vobis monſtrant viam, in arenam deſcendunt, inter ſe doctiſſimi viri congrediuntur: præterea è ſublimi loco, è plano, publicè, privatim, domi, foris præcepta vo-

O lentibus

lentibus tradunt omnium diſciplinarum. Non difficiles aditus, non ſeveritas nimia, non ſuperbia, non faſtus a doctorum hominum congreſſibus vos arcent, quominùs ubique poſſitis, & quotieſcumque vultis, eorum fieri ſcientia doctiores. Iam urbs ipſa priſca ſeveritate, non illecebris plena, non campanis delicijs affluens, non referta voluptatibus, non diſſoluta vos avocat a ſtudio literarum; ſed plena bonis exemplis, plena doctorum monumentis, ſapientum impreſſa veſtigijs animum quantumvis iacentem, & ſegnem ad ſtudium ſummæ gloriæ poteſt excitare. Quid illud, quod poſuimus extremum literatorum incitamentum, quantam vim habet animos commovendi? Quod addere calcar ingenijs, quos ignes accendere poteſt honeſtæ cupiditatis, propoſita ſpes laudis, & præmiorum? Aſpicite, in quanta ingeniorum luce verſemini; concipite animo iuvenum ſtudioſorum multitudinem ex tot oppidis, urbibuſque mox affuturam. Omnium animos in vos eſſe converſos cogitate. Si laudabiliter, ſi præclarè ſtudiorum tirocinium poſueritis, & fundamenta ieceritis veſtræ laudis, non in hac urbe tantùm, ſed in omnibus, undè profecta eſt adoleſcentium multitudo, nomen veſtrum celebrabitur. Herodotum Lucianus tradit, quum gloriam ſuam per univerſam Græciam cuperet propagare, neque id aliter, niſi longo temporis intervallo conſequi poſſet, ad olympicam veniſſe ludorum celebritatem, ad quam ex omnibus Græciæ populis multi confluebant, & hiſtoriam recitaſſe, quam in novem libros diſtributam novem Muſarum nominibus appellavit; atque ea ratione Græciam impleviſſe gloria ſui nominis. Nam ludis ex more perfectis, quum unuſquiſque in patriam revertiſſet, Herodotum

tum apud populares ſummis in cœlum laudibus extulit. Quod Herodoto contigit, id, *ſi parva licet*, ut ait ille, *magnis componere*, vobis continget, Adoleſcentes, hoc tempore, ſi laudi, atque gloriæ ſtudueritis. Piſas conveniſtis non olympicos ludos ſpectaturi, ſed in ſapientiæ ſtadio certaturi: continuò hic aderunt ex tota Etruria, alijſque regionibus iuvenes ornatiſſimi, qui, ſi coronam fueritis in hoc literario certamine conſequuti, in patriam reverſi veſtras laudes non ſunt obliteraturi ſilentio. Ita in una urbe ederis ingenij ſpecimen, in pluribus innoteſcetis, quod alibi poſtea non facilè conſequemini. Hic eſt enim ſapientiæ ludus celeberrimus, ampliſſimum ingeniorum theatrum, ſtudioſorum curriculum, ut dicam, quod ſentio, totius Italiæ nobiliſſimum. Hic ingenia proferre, hic auram gloriæ aucupari, hic quærere inſequentis ævi ornamenta debetis. Non enim ſolùm partum in adoleſcentia decus ad famam vobis proderit; ſed etiam ad præmia virtutibus debita conſequenda: permagni intereſt; utrum quis ineunte ætate, an iam firmata inceperit ad gloriam virtutis via graſſari; quem a teneris unguiculis homines ſunt admirati, faciliùs, quàm alios, virum ſuſpiciunt, & omnibus præmijs putant digniorem, & quemadmodum curſores illi, qui è carcere emiſsi lentiùs procurrunt, etiamſi in medio ſtadio ſeſe incitaverint, raròcoronam conſequuntur, ſed ille coronatur, qui eodem tenore ſumma celeritate totum curriculum confecerit, ita qui ſunt in adoleſcentia ſegniores, licèt mutata deinde voluntate ſolertiam ſibi adſciſcant, viri difficiliùs præmijs afficiuntur, quàm ij, qui cùm adoleſcentiam, tùm reliquas ætates in ſtudio ſummę laudis collocarunt. Quæ quum ita ſe habeant, iam perora-

bo, Auditores: quid enim mihi prætermiſſum? Quid non argumentis confirmatum? Quid cauſari poſſunt adoleſcentes, cur aliud tempus expectent, cur opportunitatem tantam prętervehi ſinant? Quando maiorem corporis vigorem, acrius acumen mentis, tranquillius otium ſunt habituri? Quando par dabitur facultas doctiſſimos homines conſulendi? Quando autem maius gloriæ theatrum ipſis patebit? Tanta ingeniorum lux obverſabitur? Tàm gravem urbem, tàm ſtudijs opportunam, tàm celebrem, tàm idoneum tempus ſuis emolumentis conſulendi nanciſcentur? Atque his rebus diſcendi opportunitatem contineri, & nos oſtendimus, & res ipſa clamat. Opportunitatem verò prætermittere quàm omnibus turpe eſt, quàm omni negotio damnoſum? Quid enim commodius opportunitate? Non mare nautis patet, niſi adſit opportunitas navigandi; non terra producit fruges, ſi maturum tempus arandi, ſerendi, ſarriendi agricolæ prætermittant; non cœlum terræ fœtus educat, niſi opportuna tempeſtas hominum laboribus obſecundet; omnes artes moderatur opportunitas; omnium hominum acta, reſque geſtæ ſunt irrita, niſi opportunitate adiuventur; opportunitas prætermiſſa ſemper hominibus calamitates attulit. Prætermiſit Archias tempus opportunum coniuratos opprimendi: ideò, quum res ſeveras in craſtinum diſtuliſſet, a coniuratis eadem nocte eſt interemptus. Prætermiſerunt Perſæ locum opportunum Macedonum copijs obruendis: ideò, quum Tauri montis anguſtias non inſediſſent, ab Alexandro Rege ſuperati ſunt. Non vidit Annibal occaſionem capiendi urbem Cannenſi clade trepidantem: ideo retractus in Africam caſtris exutus a Scipione eſt; non

Pom-

Pompeius Cæſaris exercitum fame ſubigendi; aut ſi vidit ſuorum precibus fatigatus neglexit: ea de cauſa commiſſo prælio Pharſaliæ campos nobilitavit clade Romana. Quid plura perſequar, quid evolvam veterum monumenta? Plena ſunt fora, plenæ domus, plena omnia vocibus miſerorum occaſionem ſibi è manibus elapſam fruſtrà querentium. Ea eſt enim ipſius natura, ut non apprehenſa prætervolet, præterita non revocetur, amiſſa non reperiatur. Quò magis convenit adoleſcentes oblatam diſcendi occaſionem avidè arripere, reſpuere voluptates a bonis artibus avocantes, incumbere ad laudem. Huius rei cauſa Patriam, paternæ domus commoda, veſtrorum conſpectum reliquiſtis. In hac autem urbe verſari nihil agentes ſerium, nihil addiſcentes preclarum, inertes, ignavos, turbidos, diſſolutos eſt fruſtrari parentum, cognatorumque vota, amicorum deſideria, expectationem civium, ingenium, indolem, ætatem veſtram peſſumdare. Quæ damna, quamvis in poſterum reparaveritis, quæ reparari fortaſſe nullo modo poſſunt; tamen haudquaquam decorum eſt, quum huc ſtudiorum cauſa veneritis, domum redire nihilo ſapientiores. Nam, quod Græcis apud Homerum dicebat Agamemnon, id vobis, Adoleſcentes, dici poteſt:

Turpe manere diu vobis, vacuiſque reverti.

ORA-

Digitized by Google

ORATIO
HABITA PISIS
KALEND. NOVEMB.
ANNO MDCLXXXIV.
In ſolemni inſtauratione Studiorum.

Ex liberaliſsimis doctrinæ ſtudijs plurimùm utilitatis, & incrementi suscepiſse rem militarem.

COgitanti mihi, Auditores ornatiſſimi, qua potiſſimùm ratione doctrinæ ſtudia celebrarem, & mitiores laudes mitiſſimis diſciplinis tribuere meditanti, ingens hic armorum motus, quo cum Orbe Chriſtiano Orientis Regna concurrunt, huiuſmodi mentem, conſiliumque excuſsit; & ad aliud laudationis genus convertere Orationem cōēgit. Nam in mentem veniebat eſse quoſdam, qui licèt hæc ſtudia tranquillis reipublicæ temporibus non inutilia, certè non indecora eſſe fateantur; ſimulatque claſsicum cecinit,

non

Digitized by Google

non ſolùm inter arma ſilere Muſas ; verùm etiam earum inventa publicæ diſciplinæ damnoſa putent inveniri. His enim ſtudijs, hoc otio iuvenum literis deditorum effœminari animos, infringi ſpiritus martiales, omnes nervos virtutis elidi : nihil autem utilitatis ex hac Muſarum palæſtra ad illum Martis pulverem non indecorum proficiſci, aut eſſe umquam profectum. Quare conſultiùs feciſse barbaras nationes, quæ, quum animadverterent armis benè geſta republica tranquillam pacem, & otium cum dignitate, atque adeò publicam fœlicitatem comparari, omne ſuum ſtudium ad bellicas artes contulerunt, hæc erudita pacis ornamenta, & otij oblectamenta neglexerunt. Quæ me literas accuſantium eò magis movit Oratio ; quòd videbam tempora incidiſſe Marti aptiora, quàm Muſis. Nam ſuſceptum adversùs barbaros bellum, in quo pro gloria, pro imperio, pro avita religione, pro aris, ac focis dimicatur, cuius non animum cura ſollicitat, quem omittere non cogit alias cogitationes, & ad publicam cauſam ſtudium convertere, quæ bello fœliciter adminiſtrando continetur ? Enimuero abijciendum otium, excutienda omnis ignavia, indicendum etiam videtur iuſtitium bonis artibus, ſi ullum rei bellicæ detrimentum ſunt allaturæ. Veruntamen præclarè natura comparatum eſt, ut, quæ diſciplinæ pacem ornant, bellum inſtruant, & quæ otium oblectant, negotio ſint adiumento : quod Orationi meæ prębebit argumentum hodierno die, quo propoſitum eſt mihi oſtendere ex liberaliſſimis doctrinæ ſtudijs plurimùm utilitatis, & incrementi ſuſcepiſse rem militarem : nec opinor ab hoc tempore, quo bello concutitur orbis terrarum, diſſidebit Oratio, & ſimul illud intelligetur,

quantum

ORATIO

HABITA PISIS

KALEND. NOVEMB.

ANNO MDCLXXXIV.

In ſolemni inſtauratione Studiorum.

Ex liberaliſſimis doctrinæ ſtudijs plurimùm utilitatis, & incrementi ſuscepiſſe rem militarem.

COgitanti mihi, Auditores ornatiſſimi, qua potiſſimùm ratione doctrinæ ſtudia celebrarem, & mitiores laudes mitiſſimis diſciplinis tribuere meditanti, ingens hic armorum motus, quo cum Orbe Chriſtiano Orientis Regna concurrunt, huiuſmodi mentem, conſiliumque excuſsit; & ad aliud laudationis genus convertere Orationem coëgit. Nam in mentem veniebat eſse quoſdam, qui licèt hæc ſtudia tranquillis reipublicæ temporibus non inutilia, certè non ndecora eſſe fateantur; ſimulatque claſsicum cecinit,

non

non ſolùm inter arma ſilere Muſas; verùm etiam earum inventa publicæ diſciplinæ damnoſa putent inveniri. His enim ſtudijs, hoc otio iuvenum literis deditorum effœminari animos, infringi ſpiritus martiales, omnes nervos virtutis elidi: nihil autem utilitatis ex hac Muſarum palæſtra ad illum Martis pulverem non indecorum proficiſci, aut eſſe umquam profectum. Quare conſultiùs fecisse barbaras nationes, quæ, quum animadverterent armis benè geſta republica tranquillam pacem, & otium cum dignitate, atque adeò publicam fœlicitatem comparari, omne ſuum ſtudium ad bellicas artes contulerunt, hæc erudita pacis ornamenta, & otij oblectamenta neglexerunt. Quæ me literas accuſantium eò magis movit Oratio; quòd videbam tempora incidiſſe Marti aptiora, quàm Muſis. Nam ſuſceptum adversùs barbaros bellum, in quo pro gloria, pro imperio, pro avita religione, pro aris, ac focis dimicatur, cuius non animum cura ſollicitat, quem omittere non cogit alias cogitationes, & ad publicam cauſam ſtudium convertere, quæ bello fœliciter adminiſtrando continetur? Enimvero abijciendum otium, excutienda omnis ignavia, indicendum etiam videtur iuſtitium bonis artibus, ſi ullum rei bellicæ detrimentum ſunt allaturæ. Verumtamen præclarè natura comparatum eſt, ut, quæ diſciplinæ pacem ornant, bellum inſtruant, & quæ otium oblectant, negotio ſint adiumento: quod Orationi meæ præbebit argumentum hodierno die, quo propoſitum eſt mihi oſtendere ex liberaliſſimis doctrinæ ſtudijs plurimùm utilitatis, & incrementi ſuſcepiſse rem militarem: nec opinor ab hoc tempore, quo bello concutitur orbis terrarum, diſſidebit Oratio, & ſimul illud intelligetur,

quantum

quantum pacis tempora debeant his diſciplinis, quibus belli tempora ſe multùm debere fateantur. Atque utinam in hac re minùs laudare poſsemus inventa ſapientum, minùs ratio, & literæ hominum ſævitiam, & ferociam adiuviſsent! Non tot clades illatas humano generi doleremus, non tot clariſſimarum urbium excidia lugeremus: ſæviret quidem hæc rabies ferri, ſæviret hæc ſanguinis ſitis, quæ, dum homines erunt, ſemper exardeſcet, ſed ab ingenio deſtituta leviùs, innocentiùſque ſæviret. Quid opus fuerat tot inſtrumenta nocendi, tot belli machinas invenire; quid mitiſſimas artes ad ſalutem repertas ad hominum armare perniciem? Sed facilis, & expedita ſapientium defenſio eſt: nam quemadmodum bonus ille Pöeta Romanus excuſat artificem, qui

— eſt auſus funeſtum primus fabricarier enſem,

quum dicat nihil illum meruiſſe, ſed nos ad mala noſtra, quod ille contra feras invenerat, convertiſſe; ſic præſtanti ingenio viros, quum ſuis inventis rem bellicam ornarunt, & inſtruxerunt, non hominum cædes, non urbium excidia, non regnorum vaſtitatem expetiviſſe dicemus, ſed ad patriam tuendam tradidiſse civibus artes, quibus uterentur in barbaros; ſed immanem habendi plura libidinem, quod illi dederant in barbaros ad innocentium populorum damna convertiſse. Nam quum initio gentes moribus efferatæ, & robore corporis ſtolidè feroces, quæ ius in armis collocabant, rebus ſuis non acquieſcerent, ſed finitimos invaderent, & omnia cædibus, ruina, ſcelere, ſtrage miſcerent; extitere ſapientes viri, qui vim inconſultam, & temerariam arte retunderent, & plurima excogitarent, quibus imbecilliores inſtructi fortiorum robur, ferociamque non

pert i-

Digitized by Google

pertimeſcerent. Sic militia ſapientum magis ingenio, quàm fortium virtute perfecta eſt. Quare, quum bellum ſit numquam optandum, ſæpè autem neceſsarium, non accuſandi ſapientes, qui neceſſitati proſpexerunt, ſed hominum cupiditas, quæ frequenter bella non modò non neceſsaria, ſed ſcelerata ſuſcepit. Atque ego dum viros, qui doctrina ſua auxere ſcientiam rei militaris, a crimine cupio vindicare, fundamenta iecisſe videor laudationis meæ, quæ tum firmiter nixa credam, quum ingenium in bello plurimùm poſſe conſtabit; quę ne cuiuſquam oratione convellantur, agedum hominum naturam diligenter attendamus.

Eſt ne ullum imbellius homine in terris animal? Non comparo hominem cum tigribus, cum pantheris, cum leonibus, aut elephantis; cum imbecillioribus, aut mitioribus comparo. Cæteras animantes unguibus, roſtro, dentibus, ungulis, cornu, tergoris duritia, pedum pernicitate natura munivit: hominem dumtaxat inermem, & nudum in nuda humo deſtituit, & ut ait ille

— abiecit ad luctum, atque ploratum.

Qua ergo vi, quibus armis ille nudus, ille inermis, ille imbecillus ferociſſimarum ſævitiam belluarum domat, & omnium victor omnibus imperat, lateque dominatur? Certè liquet reliquas animantes valere natura, hominem ingenio ſupereſſe. Quis autem dubitet, quin eodem ingenio, quo belluarum armatam a natura feritatem, naturalibus armis deſtitutus vincit, & exarmat, etiam hominum inermium victor evadat; eò magis quòd homines ab ingenio, belluæ a natura datis armis præliantur? Eſt nimirum ingenium vis illa domina rerum, cui cuncta cedunt, quæ omnia moderatur, quæ perrumpit obſtan-

P tia,

tia, dura mollit, rigida flectit, rerum naturam habet in poteſtate. Huic nihil arduum eſt, nihil prorſus invictum, venti famulantur, turbines, tempeſtateſque obſecundant: hoc maria peragrantur, perfodiuntur montes, rupes domantur, deprimuntur altitudines, humilia attolluntur, huic denique terra ipſa parens, quaſi famula domino, quicquid imperatur miniſtrat. Et miramur homines ab eo ſuperari, cui faſces rerum natura ſubmittit? Atqui ſi vincit ingenium omnia, & præcipuè homines, quibus ratio ab Auctore ſummo quaſi domina eſt attributa; quis neget triumphum decernendum nobiliſſimis diſciplinis, quibus excolitur, alitur, augetur, armatur ingenium? Nonne ſine his homines rudes, rerum imperiti, ad excogitandum hebetes, tàm longè vincuntur a doctis, quàm ipſi mutis animantibus antecellunt? Neque hæc eò dixi, quòd putem ſingulis, qui rem tractant militarem, opus eſſe doctrina, ſcio hoſtem ferire, ſervare ordines, agnoſcere ſigna, dicto Imperatoris eſſe audientes, indoctos quoque ſolere; nec mihi videtur promptiùs horridam illam Martis aleam ſubiturus eloquens, aut rerum naturæ peritus;

Quàm bellicoſi maſcula militis
Proles Sabellis docta ligonibus
Verſare glebas, & ſeveræ
Matris ad arbitrium reciſos
Portare fuſtes —

Sed illud ego conſtanter contenderim, ex his diſciplinis, quibus adoleſcentes erudiuntur ad laudem, quoddam lumen diffundi, quo res bellicæ illuſtrentur, quod prudentiſſimis Imperatoribus exercitus, claſſeſque ductantibus luceat; hoc eſſe aſtrum, ad quod, non ſecus, ac nautæ quon-

quondam ad clariſſimos Septentriones, in turbida belli tempeſtate duces convertantur. Id verò quis prudens rerum iudex audeat negare? Quàm multa Geometrę docent, quæ ad bellicos uſus transferantur; metiendæ ſunt altitudines, metienda locorum, quæ adiri non poſſunt, intervalla, arcis alicuius forma deſcribenda, bellica tormenta libranda, exploranda capacitas locorum, acies inſtruendæ, tàm multa, tàm varia, tàm crebri uſus, cuius artis beneficio, niſi geometriæ, militares viri pulcherrimè conſequuntur? Iam in pontibus ad traijciendas copias conſtruendis, fluminibus aliò derivandis, arcibus muniendis, caſtris eleganter ponendis, machinis novis excogitandis, quanta eius doctrinæ ſolertia, quanta utilitas in bellicis rebus elucet? Quid autem de re nautica dicam, qua pars altera militarium rerum continetur, quæ niſi mathematicorum nitatur inventis, & diſciplinis incertiùs navibus, quas moderatur, natet, & fluctuetur? Atque ego in hac re plura ſciens prætermitto: quis enim omnia perſequatur? Nec verò neceſſe eſt, quum exempla ſpectantibus conſtet plus penè opis in hac parte ſtudiorum, quàm in fortiſſimorum militum dextris, & virtute collocari. Plus nimirum Archimedis ingenium in defendenda patria civibus profuiſſe accepimus, quàm omnium Siculorum conſpirantem audaciam; quem virum Syracuſani, ut cum poëta loquar,

—— *unum omnia contra Tela Latinorum*

opponebant; nec umquam Marcellus Archimede propugnante cepiſſet Syracuſas, niſi longæ obſidionis tædio, & diſcordia civium ad deditionem compuliſſet. Plus Periclis doctrina ad bellum gerendum juvit Athenienſes,

quàm omnes alij Imperatores, qui Anaxagoræ ſtudia æmulatus, & omnibus imbutus diſciplinis, & rei militaris peritiſſimus machinas quatiendis mœnibus urbium princeps apud Græcos dicitur inveniſſe; nec eloquentia, qua *tonare*, *& fulminare*, *& permiſcere Græciam* dictus eſt, potentiùs civium animos, quàm bellicis machinamentis hoſtium urbes expugnaſſe. Eant nunc ſapientiæ contemptores, & negent hanc plurimum adiumenti militaribus viris attuliſſe, quum duos doctiſſimos homines oppugnandarum urbium, & propugnandarum artem reperiſſe, & perfeciſſe intelligant. Nolo diutiùs in hac parte verſari, ne videar inopia cæterarum, in unius diſciplinæ laudibus immorari. Nec verò omnia, quæ de reliquis dici poſſunt, attingam, ne in immenſum creſcat Oratio. Nam quis erit dicendi modus, ſi omnes utilitates, quas bellatoribus aliç facultates afferunt, velim recenſere? Hiſtoriæ mehercule ſola cognitio, ſi quantum conſiliorum, quantum ſolertiæ, quantum artis in arte bellandi pepererit, exponere inſtituam, numquam exitum reperiet Oratio. Evolve monimenta ſcriptorum, omnis ævi memoriam contemplare; videbis conſilia, aſtus, calliditates ducum ſuperiorum poſteriores ſemper imitatos de hoſtibus magnificè triumphaſſe. Quod aſſequi numquam illi potuiſſent, niſi veterum ducum res geſtas hiſtoria teſte cognoviſſent. Doleo vehementer, Auditores, me anguſtijs temporis impediri, quominùs illuſtrium Imperatorum facta commemorem, & quibus exemplis antiquorum, recentiorum quiſque profecerit, vobis exponam. Evincerem profectò hiſtoriam eſſe lucem rei militaris. Sed quoniam longiùs evagari non licet; quod ducum geſta non poſſunt, ratio coget fateri. Profectò conſtat

inter

inter omnes experientia rerum plurimùm adiuvari prudentiam militarem; experientia verò humanæ vitæ terminis anguſtis ſanè concludatur neceſſe eſt: ſed hiſtoriæ cognitio non unius ætatis, verùm omnium ſeculorum notitiam complectitur. Non in uno tantùm loco, ſed in toto orbe terrarum res geſtas explorat, conſilia non unius, aut alterius, ſed omnium omnis ætatis Imperatorum videt, Auctorum præterea ſapientium iudicia, ac præcepta comprehendit. Quum autem experientia multùm profici concedamus; hiſtoriæ cognitione, quæ tantis rebus vincit experientiam, nihil profici concedemus? Certè reipublicæ adminiſtrandæ prudentiam plerique omnes augeri rerum geſtarum lectione conſentiunt. Quod prudentiæ civili confert, cur negemus conferre militari? Præſertim quum hiſtoria clamet, literæ omnes teſtentur, ſapientum ſcripta confirment, magnis ducibus plurimùm ſæpenumerò profuiſſe. Lucullum Cicero narrat, qui vitam eius viri, utpotè ſumma familiaritate ſibi coniuncti, optimè noſſet, quum res bellicas numquam attigiſſet, hiſtoria cognoſcenda tantùm profeciſſe, ut ad Mithridaticum bellum miſſus a Senatu, in Aſiam venerit factus Imperator. At qualis Imperator? Qui Mithridatem, Tigranemque duos maximos totius Aſiæ Reges, potentiſſimoſque devicit, eorumque ſæpè innumerabiles copias parva manu fudit, fugavitque, navalibuſque victorijs, urbibuſque expugnandis, & omni ratione belli gerendi ingentem duorum Regum potentiam, non ſolùm imperij magnitudine, ſed rebus geſtis, & virtute terribilium attrivit, comminuit, diſſipavit, evertit; ac niſi militum contumacia ſummum Imperatorem in medio victoriarum curſu deſtituiſset, non Mithri-

Mithridatis, non Tigranis acciſæ iam opes, non intacta, ſed diſcors Parthorum vis impedimento fuiſsent, quominùs Lucullus omnium interiectarum gentium victor imperij terminos trans Bactra, Indumque proferret. Plus hoc exemplo, quàm volumus, efficitur; ſatis eſt nobis docere clariſſimos duces hiſtoriæ notitia aliquantùm promovere: Lucullus oſtendit fieri perfectum poſse Imperatorem. Quid pluribus utar exemplis, Auditores; quum nihil hoc reperiri præclarius poſſit? Me tamen dulcedo quædam memoriæ Scipionis cogit eius viri prudentiam non prætermittere, qui, quum hiſtoria magiſtra in rebus maximis, quas geſſit, uteretur, Polybium eius auctorem graviſſimum, veterumque rerum peritiſſimum conſilio ſemper adhibuit, nec puduit doctiſſimi viri ſtudio videri profeciſse Carthaginis, & Numantiæ everſorem. Nec omittendus Alexander ille Severus, qui non unum, ut Scipio, ſed multos hiſtoriarum homines ſcientiſſimos fertur habuiſse ſecum, quorum conſilio pacem, & bellum adminiſtraret. Ergo ille potentiſſimum Regem Artaxerſem cum infinita manu Romanis Provincijs imminentem profligavit, clariſſimamque de Perſis victoriam acceptam retulit memoriæ rerum geſtarum. Sed quid ego de hiſtoria plura diſputo? Eſt ne ullum doctorum genus, quod a bello magis abhorrere videatur, quàm Pòetarum? Eſt ne ulla Muſis cum Marte coniunctio? Et tamen commemorare poſſim duces, qui ex pòetis multum hauſere ſcientiæ militaris; nec immeritò Lacon ille videtur affirmaſse, Homerum eſse pòetam Spartanorum. Quòd, quum Lacedæmonij omnes artes aſpernarentur, quæ ad res bellicas nihil conducerent, Homerum intelligeret omnes bel-

lorum

lorum vias oſtendiſse, & præcepta militaris artis prudentiſſimè tradidiſse. Certè Philippus ille Magni Alexandri pater, filio non deterior, Homeri præceptis admonitus, Macedonicam phalangem inſtituit, quam quis neget Macedonum rebus, & ſalutis, & omnium victoriarum cauſam extitiſse? Vt non temere Alexander Homerum ſuſpexerit, & ſtudioſiſſimè lectitarit, a quo videret multa ſe didiciſse, eiuſque ſapientiæ deberi Imperium Perſarum deletum, & Indiam victorijs peragratam. Et quoniam Philippi facta mentio eſt, non ſolùm fortiſſimi, ſed & eloquentiſſimi Regis; admoneor huius ingenio, quod penè exciderat, inter militares artes literatorum maximum decus eloquentiam recenſere. Hac enim fretus Philippus, quum Macedonum rem trepidam, & labantem, afflictum ab Illyrijs horribili ruina, & clade regnum ſuſcepiſset, ad ſpem meliorem milites excitavit, quum aſſiduas conciones haberet, exercitum eloquentiſſimis orationibus ad priſtinum decus recuperandum hortaretur. Nec verò aſsentior Demoſtheni tanti Regis inimico, qui, quum Philippi eloquentia laudaretur, affirmavit Rhetoris virtutem eſse, non Regis: illa verò Regis eſt virtus, & quidem præcipua, ſiquidem imperatoriæ laudes ad Regem pertinent. Nam militum animos ad prælium inflammare dicendo, erigere abiectos, flectere contumaces, excitare languentes, ſceluſque, & cædem anhelantes componere, cuius eſt, niſi eloquentis, & Imperatoris? Accepimus Lacedæmonios Tyrtei verſibus incitatos, nobiliſsimam de Meſſenijs victoriam conſequutos: accepimus militum rabiem Xenophontis oratione compreſſam in excidium Byzantij iam erumpen-

pen-

pentem; & audebimus affirmare nihil ad imperatorias laudes eloquentiam pertinere? Ego verò non hanc modo facultatem, quam hominum reginam Euripides vocat, regendis militum animis arbitror pernecesſariam, ſed illas reconditas, & ab hominum cœtu quodammodo ſeparatas, cognitas ducibus profuiſse, ignoratas maximarum cladium cauſas extitiſſe. Nicias Athenienſis Imperator, quum profecturum ſolis defectus terruiſſet, arbitratus oſtentum, quod naturæ lege accidebat, profectionem diſtulit; ea mora interiecta hoſtes cunctantem aſſecuti, Athenienſium exercitum internecione delerunt, qua clade florentiſſimæ civitatis vires conciderunt, quam infœlici Imperatori ignoratio philoſophiæ attulit, abditarumque cauſarum; nec illi profuit peritia rei militaris, quæ abundè aderat, quum abeſſet eruditio. Non ita Paulus Æmilius cum Perſe Macedonum Rege ſignis collatis dimicaturus eiuſdem ſideris defectione perterrefactus eſt. Habebat quippè in exercitu Gallum Sulpicium eximium cœli ſpectatorem, qui, quum habita concione futuram clariſſimi ſideris obſcurationem prædixiſſet, Romanos imminenti metu liberavit, quo oppreſſi Macedones timidiùs prælium commiſerunt. Ita Romani partam de Macedonibus victoriam non tàm Pauli Æmilij virtuti, quàm Galli Sulpicij ſapientiæ debuerunt, & Græcos ipſos Græca doctrina ſuperarunt, quæ duo exempla ſola commemoravi, quum innumeris abundet hiſtoria, genus ipſum attigiſſe contenti fuimus, vobiſcum ipſi cætera cogitate: non dubito, quin in clariſsima veritatis luce verſari putetis Orationem meam; eſt enim id in perſpicuis philoſophię laudibus; vanos ex ſuperſtitione metus demit, qui perſæpè militibus ſubitos terrores obiecere,

cere; quæ ergo facultas horum ſtirpes, radiceſque evellit ex animis, hanc utilem militiæ, & ſalutarem fateamur neceſſe eſt. Quòd ſi illa diſciplina, quæ cupida ſolitudinis, inimica turbarum a vulgo diſſita quàm longiſsimè inter aſtra, atque in abdito rerum naturæ ſinu, latebriſque ſemper habitavit, in aciem aliquandò deſcendit, trepidoſque nonnumquam bellatorum animos confirmavit, quid de morum moderatrice philoſophiæ parte dicemus, quæ in medijs urbibus, in hominum cœtu, & publica luce verſatur? Quàm multa dicuntur a philoſophis de amore patriæ, de fortitudine, de honeſtate, de contemnenda morte, quæ ex anguſtijs gymnaſiorum egreſſa, quum in vulgus emanaverint, ad ſubeunda pro patria fortiter pericula, mortemque honeſtè oppetendam homines cohortentur? Atque hac arte quondam arbitror fortiſsimos populos adoleſcentibus paulatim inſtillaſſe virtutem. Nec verò in illis tanta honeſti cupiditas, tantuſque mortis contemptus extitiſset, niſi a teneris unguiculis cives honeſtiſsimis documentis, & rationibus imbuerentur: ſed me de inſtitutione bellicoſiſſimarum gentium dicere incipientem tempus admonet ea refellere, quæ ab adverſarijs contra diſputantur. Effœminari putant animos adoleſcentium, mollioreſque effici ſtudio ſapientiæ, & inſtituta nobis opponunt barbarorum, qui minimum doctrinæ, plurimum roboris in armis habuerunt. Romanos etiam, ſi Dijs placet, advocant teſtes, quos aiunt, dum viris viguit reſpublica, literarum ſtudia repudiaſse, quum arma, non libros tractarent; non in gymnaſijs, ſed in caſtris verſarentur; non quí eloquenter dicerent, ſed quí fortiter facerent cogitarent. Quæ ſtultiſſimè dici, ineptiſſimèque contenderim. Nam

 quid

Digitized by Google

quid ineptius, quàm putare effœminari animos ſapientia, effici ſtultitia fortiores? Quod ſi ita eſſet, numquam eæ gentes, quæ ſapientiam coluiſſent, quidquam bello præclarum geſſiſſent. Nam ſtudia bellicis virtutibus adverſa illarum robur enervaſſent, quemadmodum populos, qui alias artes mollientes animum, virtutemque frangentes exercuerunt, accepimus enervaſse. Lydos ferociſſimam Aſiæ nationem, quum Cyrus cuperet ad obſequium ſervile rebellantes compellere, omiſsis prioribus inſtitutis coëgit artibus operam dare, quæ viriles animos effœminant. Numquam poſtea Lydi priſtinam virtutem recuperarunt, numquam Lydia protulit virum bellica laude memorandum, omnes imbelles, ignavi, meticuloſi, qualibet fœmina molliores extiterunt, &, qui fortitudinis exemplum fuerant, deliciarum fuerunt, & intemperantiæ. Idem Xenophon Babylonijs tradit accidiſſe. Quod Lydis, & Babylonijs, & alijs omnibus, qui ſtudijs enervantibus virtutem ſeſe dediderunt, uſuvenit, uſuveniſſet & populis literatis, & ſapientiæ ſtudioſis, ſi literarum ſtudium in numero artium animos emollientium poneretur; nunc autem contra accidit. Nam eæ ferè gentes belli gloria, quæ ſapientiæ, cæteris præſtiterunt. Non igitur fortitudo mollitur ſtudio doctrinæ, ſed corroboratur. Quod intellexerunt Mitylenæi, qui populos a ſe domitos, ne rebellarent, vacare literis vetuerunt. Quod autem de totis populis diximus, de ſingulis hominibus poſſumus dicere. Nam ſi timidos, molles, imbelles, ignavos literæ faciunt; timidus Alcibiades, mollis Epaminondas, Cæſar imbellis, Pompeius ignavus. Quando illi viri non minùs penè ſapientiæ ſtudijs, & eloquentiæ, quàm bellicis floruerunt. Atque hoc in loco omnis antiquitas teſtis citā-

tur.

Digitized by Google

tur, omnes ferè clariſsimi duces, qui cum Marte Mineruę ſtudia coniunxerunt, appellantur. Appellatur Cyrus ille ſuperior victor Orientis, quem ſtudioſiſsimum fuiſſe Perſarum monimenta prodiderunt. Appellatur Philippus Macedonum Rex, qui è Lyſidis Pythagorçi ſchola prodijt clariſsimus imperator. Appellatur Magnus Alexander, qui Ariſtotelis præceptis inſtructus Perſas, Indoſque profligavit, a Platone eruditus Dio, qui Regis opulentiſsimi Dionyſij regnum privatus evertit. Timotheus ab Iſocrate doctus Athenienſium ductor eximius. A Socrate Xenophon inſtitutus elegantiſſimus ſcriptor, doctiſſimus philoſophus, & ſolertiſſimus imperator, Ptolemçus Alexandri Magni ſucceſſor, auctor hiſtoriæ luculentus, egregiuſque bellator. Commemoratur Meliſſus philoſophus aliquot victorijs navalibus inſignis, commemoratur Archytas cautiſſimus imperator. Iam illa belli fulmina Marcellus, duo Scipiones, duo Catones, Lucullus, Catulus, Auguſtus ipſe, Tiberius, Germanicus, Antoninus philoſophus, nonne cuilibet Græcorum literarum gloria comparantur? Quid alios commemorem penè innumerabiles? Rem brevi conficiam, vix unum, aut alterum in tota antiquitate reperias magnum imperatorem, qui a literis prorsùs alienus haberetur. Vbi ſunt ergo ſapientiæ oſores? Prodeant, emergant è gurguſtio, atque luſtris, perfricent frontem, audeant negare, quod lucet, liquet, patet, in promptu eſt; numquam tamen auctoritati tantorum ducum reſiſtent. Nam, ſi nemo ferè imperatorias artes cum laude tractavit, qui doctrinæ ſtudia non fuerit amplexatus, non modò efficitur non obeſſe rei militari ſtudia, ſed etiam prodeſſe, nec prodeſſe tantùm, ſed eſſe ferè neceſſaria. Sed quoniam hi barbari

Digitized by Google

hoſtes literarum magis barbarorum, quàm doctiſſimorum hominum nominibus, & auctoritate lætantur, quid barbarorum probent exempla, videamus. Inter barbaros, Aſsyrios. & Perſas omnes ferè conſentiunt, rerum geſtarum gloria præſtitiſſe. Certè Imperij fines latiſsimè protulerunt. Nam Medi, & ſi multis, magniſque in Oriente nationibus imperarunt, tamen, quum Arbacis coniuratione Sardanapalus cecidiſſet, longa deſidia, luxuque marcentibus Aſſyrijs, Imperium ad ſe nullo ferè negotio tranſtulerunt. Aſſyrij verò, Perſæque numquam a ſapientiæ ſtudijs abhorruerunt. Nam apud alteros Chaldęi, apud alteros Magi ſapientiæ gloria floruerunt, quorum conſilio pleraque gerebantur. Quin, & Aſſyrium fuiſse Pythagoræ ſapientiſsimi viri doctorem accepimus. Non hic ego dicam apud Gallos Druidas, Samanæos apud Bactrianos, apud Indos Gymnoſophiſtas, Sacerdotes apud Ægyptios eſſe philoſophatos, Arabaſque, & Scythas doctrinæ laude non caruiſſe, quod Anacharſis declarat Græcorum admiratione celebratus: ex quibus conſtat ne barbariem quidem ipſam barbaram omninò fuiſſe, immoderatamque in armis ferociam literis temperaſſe. Sed fuerint barbari indocti, incultique, nihil prorsùs literis, nihil ſapientiæ debuerint Equidem exiſtimo tantam in re bellica gloriam fuiſſe Græcorum, ut ſuſpicari nemo poſsit bonarum artium ſtudio diminutam. Quæ, Deus immortalis! magnorum ducum copia, quæ virorum virtutes, quæ belli robora, quæ militiæ ratio, quæ diſciplina, quæ res geſtæ Græcorum! Vix annalibus credimus Athenienſium novem millia Milciadis ductu trecentis millibus Perſarum obſtitiſſe: obſtiuſse dico? Pauci, inquam, Athenienſes Medo-

Medorum exercitum immenſum occidione delerunt. Vix credimus Xerſem, quum terram exercitibus, maria claſsibus compleſset, ab Athenienſibus, & Lacedæmonijs, paucis præterea Græciæ populis victum, exutum claſse, amiſso exercitu trepidantem, cum una dumtaxat navi profugiſse; conſtratam Perſarum cadaveribus Græciam, infecta maria, & referta naufragijs, & ſtrage inaudita, virorum robora; imperatorum præclara conſilia quum audimus, nonne obſtupeſcimus miraculo rerum a Græcis geſtarum? Vix credimus Ageſilaum, quum parva manu fretus in Aſiam traieciſset, eò Perſas redegiſſe, ut deſperare de ſuis rebus cogerentur, illos inquam Perſas, qui a mari Mediterraneo, Marmaricæque, & Cyrenaicæ finibus ad Indum uſque nationes, quantumque incluſa caloribus, & frigoribus ſempiternis mundi plaga comprehenditur, imperio complectebantur. Nam de Alexandro Macedone, qui potentiam Perſarum evertit, Indoſque ſubegit, & incognitas antea terras, & maria aperuit victorijs, *Satius tacere puto*, ut Salluſtij verbis utar, *quàm parum loqui*. Quòd ſi Græci ſtudijs maximè dediti literarum barbaros omnes, quibus cum bella geſſerunt, & eorum generoſiſſimos Perſas profligarunt, apparet a literis non ignaviam hausiſſe, ſed virtutem. Non enim multitudine, non ferocia, non robore, Scythas, Pæonas, Illyrios, Thracas, Amazonas, Gallos, Aſiam denique univerſam, & Ægyptum, ſed doctrina, & ingenio, & arte vicerunt. Iam Romanos veteres, qui indoctos fuiſſe putat, indoctiſſimus habeatur neceſse eſt. Nam & Romulum urbis conditorem bonis artibus inſtitutum graviſſimi auctores prodiderunt, & Numam de philoſophia libros conſcripsiſſe

memo-

memoriæ proditum eſt, & Cicero eloquentiæ Romanæ ſtudia ab ipſis penè repetit urbis incunabulis, & iuris civilis ſcientia Romam ſimul cum legibus venit, hiſtoriamque, & pöëticam Romanos attigiſse declarant Fabius, & Livius vetuſtiſſimi ſcriptores, qui adoleſcente republica floruerunt. Quin & Mechanicen calluiſse comperias ex eo quòd machinas oppugnandis urbibus priùs, quàm Græci repererunt. Quare non video, quo ore audeant affirmare, aliquandò Romanos literas contempsiſse. Illud autem impudentiſsimè, quod aiunt, ſimulatque ſtudia Romam e Græcia commigrarunt, bellicam Romanorum virtutem concidiſse. Quo nihil ſtultius, ineptius, imperitius, indoctius dici poteſt. Nam etſi literas numquam Romani deſpexerant, circa belli Punici ſecundi tempora vehementiùs ſeſe doctrinæ ſtudijs dediderunt: qua tempeſtate viguit ipſum robur Imperij, tantoque illa ætas bellicis laudibus vicit ſuperiores, quanto ingeniorum cultu anteceſsit. Conſequutæ ſunt multæ ætates, nullum veſtigium corruptæ diſciplinæ militaris, multa etiam inventa præclarè, aut in melius mutata, omninòque Romani a bello Punico ſecundo, uſque ad Auguſti Cæſaris ætatem ad ſummum potentiæ, & ſapientiæ, eloquentiæque faſtigium pervenere: adeò literæ, quas impenſiùs coluerunt, belli ſtudia non retardarunt, ſed incitarunt: non detriverunt, ſed auxerunt: non obſcurarunt, ſed illuſtrarunt. Cuius argumentum rei illud eſt multò certiſſimum, quòd ducentis annis orbem terrarum domuerunt, quum antea quingentis vix totam Italiam ſubegiſſent. Ætas verò Cæſaris, & Pompeij, & Auguſti, qua plures Imperio ſunt adiectæ provinciæ, quàm reliquis univerſis; ac, niſi

bella

Digitized by Google

bella civilia exarſiſſent, nulla natio Romanis armis reſtitiſſet; doctorum hominum proventu cæteris antecelluit. Quòd ſi aliquando Romanæ virtutis obſcuratus eſt ille ſplendor, infractum robur, diſſoluta diſciplina, extincta ſeveritas, ne literarum ſtudia iniquè redarguant; accuſent luxum, accuſent affluentes opes, accuſent voluptates, quibus animorum rigor, velut ferrum igne, mollitur, accuſent denique inſtabilitatem rerum humanarum, in quibus nihil permanet ſempiternum. His enim fontibus derivata in potentiſsimum in terris populum vitia profluxerunt. Quare abeant, ac faceſsant laudatores indoctarum nationum; nihil exempla barbarorum moramur; Romanos, cum in omni, tùm in bellica virtute Principes ſapientiæ, & ſtudiorum habemus auctores. Habemus Græcos cunctis, præterquàm Romanis, anteponendos. Habemus omnes ferè populos, qui rerum geſtarum gloria præfulſerunt. Rationem ipſam clariſsimam veritatis facem intuemur, quæ oſtendit ingeniorum cultu nos ad bello parandas opes indigere, quum ingenio vincantur omnia, & ingenio homines natura dumtaxat armaverit. Eademque ratio nobis demonſtravit, quantùm ex quaque facultate militares viri profecerint, hiſtoriam denique teſtem appellamus, teſtamur exempla ducum maximorum, teſtamur exempla nationum bellicoſiſsimarum, quibus omnibus admonemur; ut in illo rerum Principe ſumma potentia cum ſumma ſapientia copulata eſt, ita inter homines potentiam, & fortitudinem a ſapientia proficiſci.

ORA-

ORATIO
HABITA PISIS
KALEND. NOVEMB.
ANNO MDCLXXXV.
In ſolemni inſtauratione Studiorum.

Quantùm Literæ in pace, & tranquillitate Reipublicæ proſint.

COnſtitueram, Auditores, quum toties aggreſſus fuiſſem ornare dicendo facultates, quas profitemur, nec laudum ſeges minui, ſed dum colligitur magis, magiſq; ſubcreſcere, uberiùſque abundare videretur; omiſſo laudandi ſtudio, alia quęrere argumenta, quibus tractandis, & meum munus implerem, & adoleſcentes, qui me audiunt, ad diſcendi cupiditatem vehementiùs excitarem. Sed bellum grave, quo provinciæ commotæ ſunt Orientis, Pannoniæque, & alia Septentrionis Regna uruntur, me etiam qua-

quaſi armorum ſtrepitu, tubarumque clangore commotum anno ſuperiore bellicum quodammodò canere, & fortiores laudes meditari literarum coëgit. Quapropter ad alias laudes, quibus ornanda doctrinæ ſtudia putaveramus, bellicas etiam adiunximus, nec degenerare virtutem bellatorum, ſi doctorum præceptis imbuatur; ſed in ſinu Muſarum Martis alumnos rectiſsimè educari; ſapientiamque, & bonas artes ad fortitudinem prodeſſe vehementer contendimus; ne ſi virtus effœminari ingenij cultu crederetur, in difficillimis hiſce temporibus peſsimè noſtro ſtudio reipublicæ conſulere videremur. Nunc ipſe rerum ordo, ipſa dicendorum ſeries exigit, Auditores, ut, quoniam quantùm belli tempus pulcherrimarum ſcientia facultatum adiuvetur, oſtendimus, quantum pacis tempus ab his diſciplinis, & ornamenti, & utilitatis accipiat, demonſtremus. Nam fuerit prorsùs abſurdum, ſi, quum laudare velis has artes filias pacis, alumnas otij, tranquillitatis comites, non utiles paci, a qua aluntur, non quieti decoras, a qua foventur; ſed bello, quod perhorreſcunt, ſed armis, a quibus abhorrent, accomodatas eſſe dumtaxat affirmes. Malè mehercule de optimis diſciplinis mererer, ſi docuiſſe oſtenderem, quomodò urbes everterentur, non dicerem oſtendiſſe, quomodò conderentur; affirmarem rationem tradidiſſe, non qua, pace florerent; ſed qua, bello miſerrimè vexarentur, non qua homines benè, beatèque viverent, ſed qua crudeliùs trucidarentur. Enimvero illa inventa ſævitiæ, illa inſtrumenta nocendi, quę doctiſſimi homines excogitarunt, neceſſitati; quæ verò ad pacem colendam, humanitatem alendam repererunt, tribuenda ſunt voluntati. Hæ propriæ, & penitùs inſitæ

R laudes

laudes hominum literis deditorum, iuvare mortales manſuetudine, conſilio, probitate, iuſtitia cæteris antecellere: illæ verò, quas recenſuimus anno ſuperiore, circumvenire hoſtes, bellica machinamenta moliri, accendere ad prælium milites, malo domare barbaras nationes, adventitiæ quodammodò, & peregrinæ. Id ergo erit argumentum doctorum ingenijs haud paulò accomodatius, quod hodierno die mihi propoſui, quo quantùm literæ in pace, & tranquillitate reipublicæ proſint, explicabo. Sic utrique tempori pacis, & belli doctorum labores utiles oſtendentur. Ac, ſi Geometras imitari velim, qui ubi quippiam alio in loco probaverunt, ad alia progrediuntur, eo autem pro conceſſo, & omnium conſenſu comprobato utuntur, nihil eſſet cur laborarem, ut planum vobis facerem ſummam utilitatem a liberaliſſimis his diſciplinis in tranquillas, & pace ſecura fruentes civitates proficiſci. Nam, quum argumentis nihil dubij relinquentibus, rem belli doctorum hominum inventis plurimùm profecisſe oſtenderim, cui poteſt eſſe dubium, quin eorumdem beneficio pulcherrimè pax adminiſtretur? Niſi verò ſapientia, quæ his artibus continetur, plus in bello, ubi temeritas, & fortuna dominatur, quàm in pace pollet, ubi conſilio, & prudentia pleraque conficiuntur: magis audire vacat vocem ſapientiæ inter lituorum, tubarumque clangorem, & clamorem inconditum præliantium, quàm in otio, & tranquillitate, quum pax, compreſso bellorum tumultu, eruditorum ſermonibus aures patefecit. Certè non omnia in bello ſibi vindicat ſapientia; militum virtuti, hoſtium ignaviæ, imperatorum audaciæ præclarè geſtorum pars magna debetur; in pace non lacerti militum, ſed inge-

Digitized by Google

ingenij vires cuncta aſsequuntur. Si itaque ſapientum monita ducibus in bello rei benè gerendæ viam monſtrant, multò magis reipublicæ cum laude adminiſtrandæ rationem in pace monſtrabunt; nam, quemadmodùm nubilo cœlo ſol hebetiùs, puro, ſerenoque clariùs lucet, ita in turbidis reipublicæ temporibus obſcuriùs, tranquillis lucidiùs ſapientiæ lumen effulget, & illuminat civitates. Eſset igitur a me peroratum, ſi neceſsarijs dumtaxat argumentis uti velim: ſed nolo agere anguſtiùs; rem totam latiùs explicabo.

Non diù fuit obſcurum, Auditores, quantùm doctrinæ ſtudia prodeſſent rebus publicis; in ipſo ſtatim ortu civitatum ſapientiæ eluxit opportunitas. Nequè enim urbes alij, quàm ſapientes; neque alia arte, quàm ſapientia condiderunt. Atque utinam prima illa tempora non iacerent denſiſſimis occultata, & circumfuſa tenebris vetuſtatis! Teſtarer humanæ ſapientiæ lumina viros, quibus auctoribus diſperſi homines, & in ſylvis ferarum more degentes, in urbes ſunt congregati; & hiſtoria teſte vincerem tantam rem, & ſcientia rerum, & dicendi copia conſequutos. Sed quod clariſſimè liqueret extantibus monumentis ultimæ vetuſtatis, id in tanta caligine temporum, & obſcuritate rerum aſſequi coniecturis licet. Nam qua de cauſa putamus in fabulis eſſe, Thebarum muros ab Amphione lyræ cantu conſtitutos: Orphei carminibus delinitas feras immanitatem exuiſſe, fluvios conſtitiſſe, ventorum impetus concidiſſe, arboreſque, & lapides, & montes dulciſſimam vocem inſequutos? Non alios certè cogitare debemus Amphionem, & Orpheum, quàm ſapientes, quum antiquitùs iidem vates, & ſapientes haberentur. Hi autem non

lyræ ſonitu motis lapidibus Thebarum muros excitarunt. Non permulſere carminibus feras, non ſenſum inanimis, non immotis motum, non quietem mobilibus indiderunt, ſed movere eloquio contumaces; ſtupidos, & non intelligentes bona ſocietatis, acuerunt; levioribus, quàm ut certas leges ferre poſſent, gravitatem addiderunt; homines agreſtes, & feros perſuadendo, monendo, docendo, feritatem deponere, amicitias inter ſe iungere, ſervare fidem, ſocietatem ſanctam habere, urbes condere perpulerunt. Sunt ergo civitates inventa ſapientum, quod alio commento rursùs antiquitas declaravit; nam præſidem literarum Deam Athenis, quam primam in terris urbem tradùnt extitiſſe, & nomen, & originem præbuiſſe teſtatur. Sed quid ego fabulas conſector? Quas tamen tamquam veſtigia quædam, & notas veritatis exoleſcentis iam vetuſtate, non tamquam mendacia poëtarum arbitror intuendas; tamen nihil opus eſt fabulis, quum idem certioribus argumentis poſsit oſtendi. Nam civitatum non illi conditores, qui domos extrui ſepiri mœnibus domos, mœnia foſſa, valloque circumdari imperarunt; quamquam, & hęc arbitror opera ſapientum; ſed illi, qui leges condiderunt. Quum enim civitates intelligantur eſſe hominum iuſtitiæ fruendæ cauſa congregata multitudo, iuſtitia verò nemo frui ſine legibus poſsit, efficitur, ut ſine legibus civitas non conſtet; hæ ſunt vincula ſocietatis, fundamenta publicæ fœlicitatis, mens, & animus civitatum. Qui ergo leges primi condiderunt, & urbium dici debent conditores. Nam, quemadmodùm is animans dicitur genuiſſe, qui principium, & originem præbuit animæ procreandæ; ſic is habendus urbium conditor, qui leges tulit, quaſi animam

mam

Digitized by Google

mam civitatis. Non diù eſt ergo quærendum: a doctrinæ ſtudijs alieni, an doctiſſimi fuerint urbium conditores. Quis enim eſt adeò vetuſtatis ignarus, ut neſciat, omnes legumlatores, quorum antiquitas gloriam prædicat, doctrinæ laudibus præſtitiſſe? Quis non audivit Moſen legumlatorum, quos fando accepimus, vetuſtiſſimum, Ægyptiorum literis eruditum, Philoſophiam, Aſtronomiam, Medicinam, Geometriam, Muſicen, omnemque doctrinam calluiſſe? Grammatices etiam apud Hebræos dici repertorem? Quis ignorat Mercurium, qui leges Ægyptijs condidit, ingenij, & doctrinæ magnitudine *ter maximi* cognomen eſſe conſequutum? Eſt omnium literis pervulgatum Zoroaſtrem, qui Bactrianos, Perſaſque legibus conditis temperavit, & ſummum ſiderum ſpectatorem fuiſſe, & maximum Dei, divinarumque rerum contemplatorem. Minoëm, qui Cretenſibus iura deſcripſit, ea fuiſſe ſcientiæ copia, ut non ab hominibus doctus, ſed divinitùs inſtitutus videretur; cuius rei teſtis appellatur maximus poëtarum, qui ipſum vocat *auditorem Iovis*. Lycurgum omnes fatentur, & ipſum ſapientem fuiſſe, & in condendis legibus uſum adiutore Thalete poëta lyrico, docto homine, & erudito. Auctores autem graviſſimi prodiderunt, & in Indiam, & in Ægyptum, & Hiſpaniam ſcientiæ cauſa peregrinatum. Solonem Athenienſium legumlatorem inter ſeptem ſapientes ob doctrinæ præſtantiam eſſe numeratum. Zamolxin, qui Scythas legibus latis formavit, a Pythagora nonnulli ferunt inſtitutum. Mitto Zaleucum, quem Locrenſibus, mitto Numam, quem Romanis, mitto Protagoram, quem Thurijs, mitto Platonem, quem Siculis, & Magneſijs tradunt leges condidiſse. Mitto alios aucto-

Digitized by Google

auctores legum ſaluberrimarum, a quibus, tamquam fontibus, leges, quibus uſus eſt, & utitur orbis terrarum, profluxerunt; quos omnes inſitam animo a natura prudentiæ vim ſingulari ſtudio, doctrinaque promoviſſe accepimus. Habent ergo hoc primum a literis beneficium mortales, quòd leges acceperunt, & legum munere conditas civitates, quo haud ſcio, an ullum prȩſtantius eſse poſſit. Quid enim eſſet humanum genus, niſi eſſent urbes conſtitutæ, ornamenta orbis terrarum, arces ſecuritatis, propugnacula libertatis, domicilia virtutis, & artium, & humanitatis; ſi legis expers, humanæ ſocietatis ignarum, inops auxilij, opportunum iniuriæ, agreſte, ferum, ac barbarum, in ſpeluncis degeret, in ſylvis, & agris deſertis, & horridis vagaretur? Nonne venerem incertam raperet more belluarum? Non editam prolem fuga laboris negligeret? Non defereret invalidam parentum ſenectutem? Non fas, piumque proculcaret, & in omne ſcelus rueret? Non divinum numen contemneret, aut ignoraret? Non denique feris æquaretur? Æquaretur dico? Deteriore loco, & conditione eſſet, quàm feræ. Nam feras Deus naturalibus armis communivit; homines inermes eſſe voluit, & imbecillos. *Feræ, niſi in diſpar genus*, ut ait ille, *non ſæviunt:* homines inter ſe crudeliſſimè dimicarent. Feris aliquod natura tamen largita eſt adversùs inclementiam cœli, & iniurias tempeſtatum; homines nudos procreatos omne præſidium ab induſtria petere cenſuit oportere. Cernitis animo, Auditores, quàm latè pateat hoc beneficium literarum, quàm copiosè poſſit a me verbis dilatari. Cogitate vobiſcum ipſi quæcumque præclara, decora, laudabilia, admiranda homines umquam invenerunt: hæc

omnia

Digitized by Google

omnia reperto iure, ſocietate conſtituta, conditis urbibus, accepta referri debere doctis, & ſapientibus viris haud iniuria contendere potuiſsem. Sed nolo in eadem re diutiùs immorari; ut in opiparo, & multis ferculis instructo convivio ſolemus appoſitos cibos, quamvis iucundos, atque ſuaves, non avidè abſumere; ſed leviter delibare; ut multitudini, ac varietati ſufficere poſſimus epularum: ſic in tam ampla, ubere, copioſa, affluente materia, perſtringenda ſunt leviter laudum argumenta; non exhaurienda omnis dicendi copia; ut alia, quæ ſuperſunt maiora non defatigatus, ſed recens viribus exequi poſſit orator. Nam ſanè magnum eſt legibus conſtitutis civitates condidiſſe, maius conditas conſervare, conſervatas fœlicitate donare. Quod excellentiſſimum bonorum omnium, non niſi literarum beneficio contingere poſſe rebus publicis haud immeritò confirmaverim. Nec longè petenda ſunt argumenta. Diximus doctorum hominum, & ſapientum munus fuiſſe civitates. Qua in re totius teſtimonio ſumus uſi vetuſtatis. Nunc dubitabimus; an ijſdem artibus, quibus initio fundatæ ſunt reſpublicæ, & conſerventur, & floreant, & augeantur, & compotes fœlicitatis evadant? Literati homines initia, & ortum urbibus præbuerunt; eaſdem augeſcere, alique doctrina literatorum hominum, qui non videt, is nihil planè videt: quum ipſius penè voce naturæ moneamur, cuncta ijſdem adoleſcere elementis, quibus orta ſunt, & procreata: ſic quæ terra edit, aut edita ſuſcipit, eadem terra nutrit, & fovet. Sic terreſtres animantes, plantæ, lapides, metalla aluntur, & educantur: ſic piſces, &, ut cum Pöëta loquar,

— genus omne natantum,
Et quæ marmoreo fert monſtra ſub æquore pontus, co-

eodem mari, quo nata ſunt, adoleſcunt, in alienam ſedem translata ſtatim extinguuntur, omninòque ſemper cognata ſunt origini alimenta; & ne a natura petita longiùs exempla duci videantur; id in vita maximè cerni, rebuſque civilibus poteſt. Imperium ijſdem artibus retinetur, quibus ab initio partum eſt; beneficio iunguntur amicitiæ, beneficio amicitiæ conſervantur; mutua utilitas iunxit homines ad vitæ ſocietatem; tolle mutuam utilitatem; tolletur è vita hominum ſocietas; rerum ſcientia ſtudio comparatur; ſublato ſtudio oblivione ſcientia ſepelitur. Quid plura congero, quaſi verò non cuivis exempla ſint in promptu rerum naturam, & hominum vitam intuenti; quibus magiſtris docemur univerſa ijſdem rebus, & creſcere, & benè ſe habere, a quibus originem acceperunt? Quo probè conſtituto, quis nobis non dabit; quum doctiſſimorum hominum ſcientia legibus conſtitutis, ſint natæ; eadem ſcientia, & conſervari, & fœlices eſse res publicas; eaque ſublata rurſùs interituras? Nec me exempla movent barbarorum, qui, quum a doctrinæ ſtudijs abhorrere videantur, tamen & colunt, & coluerunt civitates, & ſtatum reipublicæ inconcuſsum utcumque conſervant. Hoc enim tuum eſt, o magiſtra vitæ eruditio, decus, tuum, ſapientia, munus, regina mentium quantumvis agreſtium, tuæ laudes, doctrina, lux orbis terrarum: tu barbaris etiam legumlatoribus tuum lumen oſtendiſti: tu a te alieniſſimas gentes tuo ſplendore colluſtraſti: tu nullam partem terrarum inſcitiæ tenebris involvi penitùs permiſiſti. Nam quemadmodùm ſol etiam hyeme ſubiectas polo terras, extremoſque mundi cardines, etſi non clara, perſpicuaque, aliqua tamen incerta, tenui, obſcura luce

luce perfundit: ſic nulla eſt tàm immanis, aut barbara, aut a doctrinæ ſtudijs remota natio, quæ non aliquod ſapientiæ lumen acceperit. Non pervenit ad barbaros perfecta quædam, & abſoluta cognitio literarum; pervenit tamen aliqua quaſi umbra doctrinæ. Hac illi duce reguntur, & rempublicam adminiſtrant: nec tamen aut reges eorum, aut ipſæ fœlicitatis ullam partem aſſequuntur. Nam reges ſuis cupiditatibus miſerè ſerviunt, tranſverſique aguntur libidine, crudelitate, ſuperbia: ipſi autem intolerando regum dominatu vexantur, & mancipiorum loco habentur; nec ullam lucem libertatis aſpiciunt. Idque illis idcircò accidit, quòd mores imperantium cognitione rerum, ſuique minimè temperati inſolentia efferantur, inſcitia peſſumdentur neceſſe eſt: qui autem reguntur, quum nihil altum, præclarumque cognoverint, nihil etiam niſi humile, demiſſum, abiectum, ſervile cogitant: nec ſe homines eſſe meminerunt inimicum ſervituti genus, quum his artibus careant, quibus homines cæteris animantibus antecellunt. Agite nunc, conferte cum tàm infœlici conditione barbarorum rempublicam, in qua ſummus honos optimis diſciplinis habeatur, & eius rectores tantum hauſerint doctrinæ, quantùm ſatis eſt bono publico imperaturis. Quàm hæc, Deus bone, ab illa barbara dominandi ratione diſſidebit! In qua rex, aut magiſtratus a cognitione ſui rerum ſcientiam auſpicatus, non faſtu, non arrogantia, non elatione animi, proprijs inſcitiæ vitijs, intumeſcet: nec dominationem, & ſervos, ſed rectorem, & cives cogitabit: nec, ut barbari principes, & ſtulti ſe humanum exceſsiſſe faſtigium, quòd opibus, & luxu diffluat, opinabitur; ſed ijſdem, quibus cæteri, conſtare ele-

Digitized by Google

mentis, ijſdem rebus ali, ijſdem & gaudere, & offendi, eumdem ſibi exitum ſciet imminere. Ergo ſe tunc inter mortales eminere arbitrabitur, quum virtute, clementia, conſilio, animi magnitudine, beneficiendi ſtudio alijs anteceſserit. Et Homeri dictum ſemper habebit in promptu, quo maximus ille vates in Vlyſſis perſona docet, *Regem erga ſuos populares, tamquam patrem mitem, & beneficum eſſe oportere*. Iam in conſilijs capiendis, adminiſtranda republica, quàm longè ſtulto ſapiens, doctus indocto princeps antecellet? Alter utetur conſilio ſtultorum, ut plus cæteris ſapere videatur: alter ſapientes, & ſui ſimiles viros adhibebit: alter, etſi fuerit in conſiliarijs eligendis fœlicior, tamen eos habebit, qui gratia moveantur, qui recta conſilia adulatione depravent, qui ſapientiam plerumque diſſimulent, ne regi ſtultitiam exprobrare videantur: alter, etſi omnes defecerint, libros conſulet, qui nihil tribuunt amicitiæ, non veritatem adulatione corrumpunt, non timent, non verentur, non, quò privatæ rei provideant, publicæ ſunt incurioſi. His auctoribus, & quidem optimis (optimos enim eliget princeps liberaliſſimis ſtudijs inſtitutus) quæ præcepta non hauriet, quæ exempla virtutis, quas voces doctiſsimorum hominum, & omnis ætatis in republica adminiſtranda principum non accipiet? Plena ſunt his pöëtarum carmina: plena hiſtoricorum monimenta, pleni philoſophórum libri, plenæ rhetorum orationes. An verò medicus, aliarumque diſciplinarum ſtudioſi, in arte ſua ex præſtantium auctorum lectione multùm proficiunt; nec omnia experientiæ debent; Principes verò in ſanandis vitijs ægræ civitatis, in ſalute reipublicæ procuranda nihil; & hæc

ars

Digitized by Google

ars omnium maxima nihil omninò doctrina promovebit? De ſiderum motu, rebuſque divinis multa ab auctoribus præclariſſimè diſputata, veriſſimèque dicta proferuntur: in rebus civilibus nihil vitæ conducibile, nihil, quod principem poſſit erudire, tot ſeculis a ſummis viris dictum confirmabimus? Immò verò in his, quàm in illis ingenia fœliciùs, & utiliùs arbitror eſſe verſata, quòd illæ ſupra hominem poſitæ, & immenſo diſſitæ intervallo vix ullius poſſunt ingenio comprehendi; hæ verò in medio ſitæ, & hominum propriæ ſunt. Quid enim tàm homini proprium, quàm imperare, quum & omnibus imperet, & ſolus ex animantibus huius rei particeps cenſeatur? Iure igitur maximi principes, quem generi humano rectorem imponerent bonis artibus inſtitutum eſſe cenſebant oportere. Auguſtus, cuius imperij magnitudo omnium regum potentiam, imperij magnitudinem fœlicitas, virtus fœlicitatem ſuperavit, nepotem unicum Agrippam, cui iure ſanguinis imperium debebatur, quum ætate florenti, viribus validus, nullius eſſet affinis culpæ, quòd rudis bonarum artium haberetur, indignum imperio iudicavit. Idemque iudicium aliorum imperatorum fuit; ſiquidem omnes optimarum facultatum ſtudio ad ſummum faſtigium ſibi viam muniebant. Quocircà Domitianus, ut dignus imperio videretur, poëticæ ſtudium ſimulavit. Nec immeritò doctrinam in principe ſapientiſſimi principes, populuſque prudentiſſimus requirebant. Innumeris quippè cùm Græcorum, tùm Romanorum exemplis docebantur, beatas fuiſſe reſpublicas, quum doctorum hominum conſilio regerentur. Acceperant Chilonis doctiſſimi viri ſapientiam Lacedæmonijs plurimùm profuiſſe: Mitylenæis

Pittacum, Rhodijs Cleobulum, Ioniæ rebuſpublicis Biantis, & Thaletis prudentiam multùm ad fœlicitatem contuliſſe: Periclem quadraginta annos Athenienſium civitatem ſumma cum laude rexiſſe, Italiæ partem, quæ magna Græcia eſt appellata, Pythagoræis gubernantibus ad ſummum apicem fœlicitatis evectam: è philoſophorum ſcholis prodijſſe præſtantiſsimos rectores, & principes civitatum: Phocionem Athenienſium rempublicam ruentem, præcipitemque ſuſtinuiſse, & vulnera afflictæ civitatis opportuna pace reſoviſſe: Demetrium Phalereum Athenienſium rebus ad multa ſe utilem prębuiſse non ignorabant. Par etiam apud Romanos occurrebat exemplorum copia: Numa, quem philoſophum fuiſse poſt multas ætates reperti eius libri declarant, pace conſtituta Romuli partam bellis gloriam adæquavit. Lælij doctiſsimi viri ſapientia Scipionis victorias propemodùm utilitate reipublicæ vicit. Parem bellicis Pompeij laudibus laudem in toga Cicero ſibi comparavit. Vtinam Catonem philoſophiæ ſtudio excellentem populus Romanus eſset ſecutus vindicem libertatis! Non, qui univerſis gentibus imperabat, indignam tantis rebus geſtis ſervitutem pertuliſſet. Quid autem de Auguſto, Tito generis humani delicijs; quid de Adriano, Antonino Pio, Antonino philoſopho doctiſſimis principibus dicam? Quid de alijs omni laude digniſsimis, qui omnes aut doctrinæ gloria cenſentur, aut doctos homines impensè coluerunt? His tot exemplis, etſi alia argumenta deeſſent, quæ abundè ſuppetunt, admonemur principem omnibus numeris abſolutum deberi ſtudio literarum, quo bono nullum maius, nullum præſtabilius mortalibus Deus bonorum fons inexhauſtus elargitur.

Nam

Digitized by Google

Nam ſub bono principe pax, otium, ſecuritas, tranquillitas, gaudium, divitiæ, benè temperati mores, omnia, quibus fœlicitas continetur, abundè contingunt.

Tutus bos etenim rura perambulat;
Nutrit rura Ceres, almaque Fauſtitas:
Culpari metuit Fides;
Nullis polluitur caſta domus ſtupris:
Mos, & lex maculoſum edomuit nefas;

Quare vereor, ne ſit ineptum, quum dixerim bonos principes beneficio literarum, plerùmque mortalibus contingere, aliquid ad hanc laudem conari addere; & tamen, quum cogito adhuc plura, nec minora ſupereſſe, hanc ineptiarum notam haudquaquam reformido. Nam ut principes, & magiſtratus doctrina magiſtra bene imperare docentur, ſic cives eadem ſuadente ad parendi honeſtum obſequium, legumque iugum perferendum compelluntur. Rudes quippè gentes, aut iuſti etiam imperij fræna detrectant, & immodica libertate efferantur, quod olim Galliæ, Germaniæ, Sarmatiæ, Scythiæ populis ferunt accidiſſe; aut ad omnem ſervitutem proiectæ parendi conſuetudine effœminantur, & omnem indolem virtutis amittunt; quo vitio ſemper Orientis regna laborarunt. Quorum utrumque fugiendum; neque enim in turpi ſervitute, neque in effuſa licentia eſſe fœlicitas poteſt, ac pariter miſerrimi ſint illi neceſſe eſt, in quos illud Tiberij convenit, *o homines ad ſervitutem paratos!* Et in quos illud Homeri de Cyclopibus dictum; *neque iudicia, neque leges cognoverunt.* Solis autem populis doctrina perpolitis contingit legum metu, & imperantium reverentia temperata libertas, quod Græcos, & Romanos eruditiſſimas gentes abundè oſtendiſſe cenſeo. Iam verò

privatæ

privatæ rei quantùm doctrina profuerit, & proſit non ſatis, dicendum mihi ſit, an tacendum, ſtatuo. Nam, ſi dicam, immenſus orationi campus aperitur: ſi taceam, maximam partem laudum, quibus aſfici literæ poſſunt, prætermittam; ſed mediam quamdam inſiſtam viam: & nota prętenbo; & breviter dicenda perſtringam. Nec enim, ut opinor, expectatis, Auditores, ut quantùm, vel medicina, vel iuriſprudentia proſit accuratè perſequar. Quis enim neſcit alteram eſſe corpori, alteram civium rei ſalutarem? Quis, ubi ſanitas labefactari cœpit, non medicum conſulit, non in eo ſpem ſitam reſtituendæ valetudinis arbitratur? Quam quum omnes pretioſiſſimam eſſe fateantur; medicinam eius conſervatricem nemo non utiliſſimam eſſe intelligit. Eodemque modo, quum rei quiſque ſuæ perſequendæ, aut retinendæ in legibus ſpem videat eſſe collocatam, legum cuſtodes, & interpretes Iuriſconſulti, quaſi Oracula quædam civitatis ab omnibus conſuluntur: nec quiſquam ad aram legum, niſi his ducentibus, confugiendum ſibi eſſe ducit; & quum omnes leges rei ſuæ cuſtodes eſſe conſentiant, nemo earum adminiſtros Iuriſconſultos, non quaſi præſidia ſui iuris, intuetur. Illud etiam potiùs indicandum, quàm verbis exaggerandum beneficium literarum; quòd linguam expoliunt, verborum flumine, ſententiarum pondere nos inſtruunt. Nam, quum omnia, quæ homines inter ſe agunt, oratione, quaſi miniſtra, conficiantur, nec ferè moveri homines, nec doceri, nec perſuadendo in eam, quam volumus, opinionem induci, niſi verborum beneficio poſſint; quis non videt eas artes, quæ orationis ubertatem, dicendi vim nobis tradunt, magna inſtrumenta agendi, magnam tradere facultatem

a cęteris

Digitized by Google

a ceteris quidlibet impetrandi. Nec quemquam arbitror latere, niſi Gigantum, aut Cyclopum more inſaniat, divinumque Numen contemnat, aut eſſe non putet; Dei contemplatricem facultatem, quam Theologiam vocant, quantùm, & ad præſentis ævi, & ad futuri fœlicitatem nobis conferat. Hæc enim in hoc turbido, & ſcopuloſo, & pleno fluctibus, procellisque rerum humanarum pelago navigantibus oſtendit non illum *mundi verticem*, quem ſpectant nautæ, qui *ſemper nobis ſublimis*, ſed illum celſiorem, a quo pendent univerſa, & ad quem univerſa convertuntur, quem ſpectantes ad portum veræ fœlicitatis enavigamus. Huius beneficio errorum nubes diſcutiuntur, perturbationum tempeſtates componuntur, vitiorum ſcopuli vitantur, ſuperſtitionum monſtra conteruntur, vera tranquillitas, gaudium, ſerenitas, lux mentis, hilaritasq; nobis affulget. Quæ ſi velim latiùs explicare; quàm copiosè poſsim dicere, quàm elatè extollere, quàm ornare luculenter. Quid enim optabilius, quàm valetudinem conſervare? Quid conducibilius, quàm rem adverſus calumniantium fraudes tueri? Quid potentius, quàm homines dicendo permovere, & in quam velis ſententiam impellere? Quid divinius; quàm ad Dei, divinarumque rerum contemplationem mentem attollere? Sed hæc quia obvia ſunt, & pervulgata, & quia temporis anguſtijs impedior, prætermittam. Sunt alia magis recondita, quæ Oratione mea debent illuſtrari. Poſsidonius præclarus imprimis auctor ſapientiæ artes non eas modò, quæ dicuntur liberales, ſed omnes a philoſophis inventas, in lucemque prolatas exiſtimat; idque Cicero ſæpè confirmat, qui philoſophiam toties appellat artium inventricem; nec ſanè dubium, quin

quin artium inventores, aut philoſophi fuerint, aut alio doctrinæ genere excellentes. Neque enim rudis eſt ingenij, aut inexercitati incognitam ſeculis omnibus artem reperire, ſed & ſolertis, & rerum naturam acutè cernentis, & in effectibus animadvertendis, cauſiſque verſati: nec minimam partem inventionis artium Mathematicorum ſibi vindicant diſciplinæ, & ea, quæ Mechanice dicitur, mater artium meritò poteſt appellari. Quot enim inſtrumenta, quæ ponderum rationes, quæ machinæ ab ipſa repertæ ſunt, & excogitatæ? Quod ſi vellem hiſtoria teſte confirmare, non huius rei plurima deeſſent argumenta; quandoquidem, & doctiſsimos illos Curetas, quos *divini intelligendi principes*, Salluſtius putat extitiſſe, ferrum inveniſſe ſcriptorum monimenta teſtantur, & textrinam Minervam; & Cadmum, qui literas in Græciam primus invexit, auri conflaturam; & menſuras, & pondera eum, qui Græcorum doctiſsimus habitus eſt, Palamedem; & Atlas eximius cœleſtium contemplator navim princeps dicitur compegiſſe. Nolo ire per ſingulos artium inventores, ne longiùs producatur Oratio, & ſimul pleraque fretus intelligentia veſtra relinquo: & mihi ſatis eſt apud tàm peritos Auditores digitum, ut aiunt, ad fontes intendiſſe. Iam enim videtis, quantæ laudes literarum poſsint ex hoc capite accerſiri. Quæ enim utilitas non artibus inventis continetur? *Quæ homines arant, navigant, ædificant*, ut Salluſtij verbis utar, *quæ agunt omnia opera ſunt artium, & fructus*. Sine artibus iaceret vita, ſqualleret orbis terrarum, homo divinum animal, nihil ſimile origini ſuæ præſeferret. Idcircò Prometheus, qui fertur ignem artium inſtrumentum inveniſſe, hominem è luto effinxiſſe dicitur.

Quo

Quo commento quid aliud oſtendit antiquitas, quàm eos, qui artium in vitam lumen intulerunt, ad cœlum ex humo hominem extuliſſe? Artibus quippè non tantùm ſupra cæteras animantes attollitur, ſed naturæ æmulus, atque ipſius penè divinitatis evadit. Has autem non Prometheus aliquis, ſed doctrina, & literæ nobis tradiderunt. Quod etiam ex eo intelligi poteſt, quòd ubi iacent literæ, etiam aliæ artes obſoleſcunt; ubi verò hæ florent, illæ quoque perfectæ habentur, & abſolutæ. Et quotidiè a doctiſſimis viris multa excogitari videmus, quibus artes proficiant, & augeantur. O inſigne beneficium literarum! O divinum munus, & prædicandum! O laudem incredibilem, & ſingularem! Quid poſſum addere ampliùs? Addam tamen aliquid maius. Nam parum fuerat artes inveniſſe, niſi artem multò maximam diſciplinam morum literati homines reperiſſent. Clemens Alexandrinus philoſophiam mortalibus divinitùs datam cenſet, ut quæ gentes legem a Deo non accepiſſent, ea tamen, quaſi divina lege, regerentur, & ad omnem virtutem formarentur. Quod eſſe conſentaneum veritati philoſophorum incredibiles virtutes declararunt. Quis enim poſſit admirari ſatis Pythagoræorum amicitiam, & animum divinis rebus addictum: Socratis æquam in utraque fortuna mentem: Diogenis libertatem: Platonis verecundiam, & moderationem, & quamdam animi divinitatem: Xenocratis temperantiam: Epicuri lætam paupertatem: Zenonis inconcuſſam animi firmitatem: Cleanthis proficiendi ſtudium, laborumque tolerantiam: Epicteti morum incredibilem ſanctitatem? Quòd ſi veteres illi philoſopho, qui a veræ lumine religionis longiſſimè abfuerunt, perfectam propè, conſumma-

T tamque

tamque virtutem doctrinæ ſtudio ſunt aſſequuti ; quantùm credibile eſt nos , quibus demiſsa cœlo lux veritatis pravum divini numinis cultum , ignorationemque diſcuſſit , dummodò non ad inanem loquacitatem , ſed ad componendos mores ingenium exerceamus , eiuſdem doctrinæ beneficio profecturos ? Sunt igitur literæ fontes , a quibus & civitatum condendarum , & reipublicæ adminiſtrandæ , & honeſti obſequij , & rectè imperandi ratio , & diſciplina , & omnis utilitas , quæ a bono principe , & legitimè parentibus populis proficiſcitur , & valetudinis tuendæ beneficium , & reos defendendi , remque a fraudolentis civibus vindicandi , & perſuadendi , diſſuadendique , & cognoſcendæ divinitatis doctrina , & artium inventio , abſolutioque , & morum diſciplina manavit . Quæ præſtantia literarum tantorum , tàmque admirabilium fœcunda bonorum niſi vos movet (dicam quod ſentio) ferrei planè eſtis , Adoleſcentes , ac niſi , ut aliquam ex his partem in alios conferre poſſitis , vobis laborandum putatis , inhumani . Neque enim vobis dumtaxat eſtis procreati ; ſed , ut eſt a Platone præclariſſimè dictum , partem ortus veſtri patria , partem amici , partem cognati , parenteſque ſibi vindicant . His autem non voluptas veſtra , non deliciæ , non luxus , non ignavia , ſed labor , vigilantia , ſtudium adiumento eſse poſsunt . Excitate ergo vos aliquandò , proſpicite veſtræ gloriæ , languoremque , & ſomnum , & inertiam abijcite , ac vos fingite utiles reipublicæ , & cum alijs quàm plurimùm proderitis , tùm vobis ipſis putate quàm maxime profuturos .

ORA-

ORATIO
HABITA PISIS
XIV. KAL. QVINCT.
ANNO MDCLXXXV.

Quum ſuos Fratres Iuriſconſultorum ornamentis inſigniret.

QVÆ duæ res diſertiſſimis hominibus, qui ex hoc loco dicunt, orationum argumenta ſuppeditant, Laudatio, & Exhortatio, eæ ſunt ambæ nobis hodierno die prætermittendæ; quòd earum altera mihi verba facturo, altera adoleſcentibus his Fratribus meis, de quibus habenda eſt Oratio, minimè accomodatæ eſse videantur. Nam & Fratrum laudes magnificè prædicare haudquaquàm pudori meo conſentaneum, & per ſe accenſos ad ſtudia, & inflammatos inflammare dicendo ſupervacaneum. Quamquàm enim addere calcaria ſpontè currenti, vetere proverbio admonemur, tantum tamen ardorem eſse video horum Adoleſcentium, tantamque, ac tàm incredibilem diſcendi

cupiditatem, ut, quod de Theopompo ſummus dicendi auctor Iſocrates aiebat, fręno potiùs aliquo ſint coërcendi, quàm ullo ſtimulo incitandi. Quare vereor, ne ſit ineptum, quorum animum cupidine laudis vehementiùs etiam efferveſcentem, quàm tutum ſit valetudini, reprimere cupiam, & ſalubri temperamento moderari, his tamquàm ignavis, & iacentibus Orationis meæ quaſi quaſdam faces admovere. Quò me igitur vertam, quam inſiſtam viam, quum quæ alijs patere ſolent, mihi uni præcluſas, & obſeptas eſſe intelligam? Conſilium capiam, neque alienum a me, neque ab his, quibus iuriſprudentum ornamenta decreviſtis; & quoniam Adoleſcentes hi non in hoc ſolùm iuriſprudentiæ pulvere deſudarunt, ſed ad ſummam aliarum facultatum gloriam, quantùm in ipſis fuit, contenderunt, occurram tacitæ quorumdam ſuſpicioni, qui fortaſsè, quum ſciant in multitudine, ac varietate artium maximarum eſse verſatos, non tantum temporis, quantum oportebat in iuriſprudentiæ ſtudijs poſuiſſe arbitrabuntur. Sic eadem opera, & Fratres defendam, quod ad officium meum pertinet; & veſtrum, Patres ampliſſimi, iudicium, qui eos ornandos eſſe cenſuiſtis, auctoritatemque tuebor. Nec ſanè difficilis mihi defenſionis ratio proponitur. Non enim in longinquo, aut obſcuro loco eorum ſtudia tenebris, & ignoratione ſepulta iacuerunt. Sed primùm Florentiæ, deindè Piſis per quadriennium in hac publica luce, in tanta Iuvenum ſtudioſorum frequentia ſe protulerunt. Nego eſſe quemquam, cui noti planè ſint, qui iure poſſit eorum in diſcendo iure diligentiam requirere: nego cuiquam æqualium, vel ingenij ſolertia, vel acumine diſserendi, vel intelligentia legum conceſsiſſe: nego

quidquam

quidquam ab ijs eſſe prætermiſſum, quod a ſtudioſa legum iuventute uſurpari ſoleat. Nam & publicè, & privatim de iure civili diſputarunt, & domi iuriſconſultorum libris legendis partam in ſcholis aluerunt ſcientiam, & in ſtudioſorum conventibus, quos Academias vocant, exercuerunt ingenium. Quid autem hic ego prædicem, quàm frequentes doctiſſimorum hominum prælectionibus interfuerint, quàm avidè, quàm aſſiduè legum interpretamenta acceperint, accepta memoriæ mandaverint, memoriæ mandata commentando, meditandoque recoluerint? Quæ ſtudia certè fuiſſent illuſtriora, niſi ingenuus quidam pudor, & naturalis modeſtia obſtitiſſet, quæ, ut ornat ingenium adoleſcentum, ſic occultat interdùm; nec ſe multitudini ſinit venditare; & quemadmodùm ſanctiora ſacra, myſticæque religiones adytis incluſa, ſiparijs obducta, oculos profanorum latebant; ita pudore ſepitur ingenium, & quaſi ſanctiore quodam ſacrario a vulgo ſegregatur; nec obſcuritate vileſcit; ſed evadit auguſtius. Atque hac tamen modeſtia præditi, quum popularem auram numquam ſint aucupati, ſatis magnam ſibi famam compararunt. Ex quo intelligi poteſt quanta fuerit virtus, quæ occultata ſe proderet, & depreſſa emineret; neque enim, qui eſt virtutis fructus ampliſſimus, eorum præclari conatus optimo cuique obſcuri eſſe potuerunt: teſtor ego Adoleſcentes humaniſſimos, quibus uſi ſunt familiariter, teſtor omnem ſtudioſæ iuventutis multitudinem, teſtor denique Patres ampliſſimos, a quibus iuris civilis doctrinam acceperunt, quos ego, ſi mentirer, præſentes impudentiæ meæ teſtes reformidarem. Sed neque ego mentior, & ab ijs ea, quæ dico probari ſcio; neque eos

umquam

umquam, aut horum induſtriam deſideraſſe, aut in iure civili profectum requiſiviſſe. Qua ergo ratione dixerit quiſpiam, quum tantùm in alijs diſciplinis profecerint, in iurisprudentiæ quoque ſtudio tantùm elaborarunt? Id ne quis fortè miretur, quo pacto ſint aſſequuti, ego deinceps explicabo. Principio qua ætate cæteri apud grammaticos adhuc detinentur, in eadem palæſtra porrò diu luctaturi, hi gravioribus diſciplinis operam dabant. Nondum primos pubertatis annos attigerant, & iam decurſis rhetorum ſpatijs, in philoſophorum campo, & geometrarum pulvere ſe exercebant. Græcæ etiam literaturæ, antiquitatiſque ſtudium cæteris diſciplinis adiunxerant. Pervenerunt ergo ad iuriſprudentiam iam his artibus imbuti, quas cum iuriſprudentia coniunxiſſe miramur, deindè quo tempore hæc iuſtitiæ ſacra, quorum Sacerdotes vos eſtis, coluerunt; ita ſunt his operati, ut Muſarum ſacra non omitterent, quibus celebrandis otium illis haudquaquam defuiſſe ne miremini. Ea eſt enim temporis natura, ut latiſſimè pateat, niſi culpa noſtra contrahatur. Cogitate, quantum temporis Adoleſcentes etiam hi, qui ſtudioſi videntur, impendant ſpectaculis, voluptati tribuant, nugis, ludo, aucupio, venatione, convivijs, & compotationibus conterant; & tàm, cur alijs ad unam facultatem colendam deſit, quàm, cur his ad multas celebrandas otium ſuperfuerit, intelligetis. Non enim de eorum ſtudio quidquam voluptas, non ignavia, non ſomnus, non deliciæ ſibi decerpſerunt. Idcircò, quum iuriſprudentiæ, quantùm par erat, impenderent curæ, rerum præterea multarum cognitionem adſciſcere potuerunt. Itaque non video, in quo poſſint reprehendi, aut cur aliæ facultates iuriſprudentiæ

dentiæ ſtudijs impedimento fuiſſe credantur, quum quidquid operæ in alias diſciplinas contulerunt, id non iuriſprudentiæ, ſed ignaviæ, ludo, voluptati, honeſtis etiam animi remiſſionibus detraxerint. Niſi verò aleæ, quàm libris; Veneri, quàm Minervæ; ſomno, quàm vigilantiæ; inertiæ, quàm labori deditum eſſe iuriſprudentiæ ſtudijs utilius exiſtimamus. Quum contra reputantibus omnes facultates inter ſe aptas, connexaſque eſſe conſtet, & aliam ab alia lumen mutuari, & iuriſprudentiam præcipuè ali, augeri, ornari ſcientia rerum plurimarum. Id autem exempla docent veterum iuriſconſultorum, qui hanc artem boni, & æqui, quum eſſent nullius præclaræ artis expertes, condiderunt. Docent exempla eorum, qui ſuperiore ſeculo floruerunt, quorum doctiſsimus quiſque, & eruditiſsimus, iuris etiam habetur conſultiſsimus. Docet denique ratio, quæ hanc iuris diſciplinam, quum a philoſophiæ fonte profluxerit, a philoſophia divelli ægrè poſſe confirmat; & quum in media antiquitate verſetur, cognitione potiſsimùm antiquitatis adiuvari, quumque moderatrix, & quaſi regina rerumpublicarum habeatur, inopem, nudam, bonarum artium præſidio deſtitutam eſſe non oportere declarat. Quo probè conſtituto, iam audacter fatebor, meos candidatos, & eloquentiæ ſtudijs ita deditos fuiſſe, ut & carmen condere non abſurdè, & orationem componere poſsint non ineleganter; & in hiſtoria, atque antiquitate cognoſcenda plurimum temporis conſumpsiſſe; &, quum viderent Latinas literas ſine Græcis quodammodò claudicare, aſſumendam ſibi Græcæ linguæ cognitionem cenſuiſſe. Quo in ſtudio mirificos profectus habuere. Dicam ego quod ſentio, & dicam

non

Digitized by Google

non augendi cauſa, ſed quòd ita ſe rem habere certò ſciam; paucos arbitror hoc tempore adoleſcentes tantam eſſe Latini ſermonis, quantam hi Græci ſunt, ſcientiam conſequutos. Quotus enim quiſque in hac tenera ætate præcipuos latinitatis auctores ſtudiosè lectitavit, aut commodè poteſt alijs, & ſcienter expiicare? At hi non principes modò Græci ſermonis auctores, ſed multos alios aſſidua lectione contriverunt, & ſtudioſis adoleſcentibus interpretantur, docendique literas Græcas munere, ea ætate funguntur, qua ſi diſcerent, non vulgarem laudem adepti putarentur. Iam in philoſophia artium parente, magiſtra vitæ, luce veritatis, quantùm profecerint, ſi dicere inſtituam, vereor, ne oblitus propoſiti mei videar horum laudes exaggerare velle dicendo. Sed, ut volet quiſque exiſtimet, ego verum non occultabo; omnia hi veterum philoſophorum placita, omnes rationes, omnes indagandæ veritatis vias tenent. Ad hæc quæcunque ſunt recentiorum ingenijs inventa præclarè, animo, & cogitatione comprehenderunt; &, aut me amor fallit, aut nemo æqualium his eſt, vel in differendo ſubtilior, vel in excogitando acutior, vel in colligendo ſolertior. Quid autem de Mathematicis dicam? Non elementa Geometriæ ſolùm, ſed arcana magis recondita, Apollonij doctrinam admirabilem, Archimedis inventa divina, aliorum præterea cùm veterum, tùm recentium habent cognita, & pertractata. Qua freti ſcientia, & a Geometris propoſitas ſolvere quæſtiones, & multa ſuo marte poſſunt, eaque non contemnenda ſagaciter invenire. Quid quòd in illam ſiderum altitudinem animum cœleſtium capacem ſubduxerunt, multipliceſque, & inenarrabiles

rabiles aſtrorum vias modò ſe humilius circumagentium, modò in immenſam altitudinem ſubeuntium, retrogradientium, ſuos curſus retardantium, accelerantium, conſiſtentium, & eorum ortus, obituſque, & latitudines, & longitudines, & intervalla, & magnitudines cognoverunt? & Ptolemæum clariſſimum cœli interpretem, ſed cujus libri in magna rerum, & orationis obſcuritate verſantur, inter ſidera ſpatiantem, & abditiſſima naturæ arcana rimantem, & permeantem per ſe nullo duce ſunt aſſecuti. Quod, quantum ſit opus, explicarem, niſi adeſſe viderem doctiſſimos viros, qui experiundo didicerunt. Quæ tanta ingenij, eloquentiæ, doctrinæ ornamenta, his præſertim moribus, integritate vitæ, modeſtia, gravitate, continentia illuſtrata, quum ad noſtrum jus civile contulerint, lætandum nobis eſſe duco; ſpero enim haud exiguum olim, quum ſe confirmaverint, iuriſprudentiæ lumen allaturos, ſed, ut ornabunt hi iuriſprudentiam, ita par eſt, ut ab ipſa interim iuriſprudentum ornentur inſignibus. Quapropter ipſis ea lętus, lubenſque vobis, Patres, decernentibus trado. Accipite ergo, Adoleſcentes, decreto Patrum ampliſſimorum delata vobis ornamenta doctrinę, quibus ipſis vos aliquando ſperamus ornamento futuros.

Digitized by Google

ORATIO
HABITA PISIS
KALEND. NOVEMB.
ANNO MDCLXXXVI.
In ſolemni inſtauratione Studiorum.

BIBLIOTECA NAZ. ROMA VITTORIO EMANUELE

De Victorijs Chriſtianorum.

LÆtitia, Patres ampliſſimi, Auditores ornatiſſimi, qua devictis hoſtibus immaniſſimis, gentis invictę bello tremefacta potentia, capta urbe propè inexpugnabili, quæ arx, & popugnaculum imperij barbarorum habebatur, magna Pannoniæ, & Dalmatiæ, & Epiri, & Peloponeſi parte in ditionem redacta, tot iam partis, aut ſperatis victorijs Chriſtianus orbis univerſus exultat, ac triumphat; me etiam inſolito gaudio geſtientem inſolita quęrere argumenta dicendi, præſcriptumque egredi gyrum, nec præſtantiam literarum, ſed fortiſſimorum Ducum, nec otium ſapientum, ſed negotium bellatorum laudibus ferre cogit, qui tantum boni, quantum vix auſi eſſemus optare, laboribus, ac periculis, & ſanguine ſuo nobis peperciunt,

rerunt. Quamquam ea eſt, Auditores, huius natura victoriæ, ut, quum de ea dicam, a laudatione ſapientiæ non longè videar aberrare; &, ſi eſt uſquam celebrandæ bellatorum virtuti locus accomodatus, hic eſt aptiſſimus, in quo mihi ſtudioſi iuvenes ad bonas artes adhortandi, quæ tantæ victoriæ beneficio a barbarorum immanitate defenſæ magis, ac magis in dies efflorefcent. Eſt enim triumphus hic quodammodò ſapientiæ, nec tàm de hoſtibus, quàm de barbarie, de contemptu doctrinæ, de neglectu ingeniorum, de artium deſpicientia, quæ ad animum pertinent excolendum, trophæa ſunt à noſtris conſtituta. In hoc bello doctrina cum inſcitia, cultus ingenij cum efferata barbarie, ſapientia cum inconſulta ferocitate certavit. Victi ſunt hoſtes literarum, victi ſtudiorum contemptores, victa barbaries; depulſa eſt atrox illa tempeſtas, quæ bonis artibus imminebat; diſcuſſa caligo, quæ, quum Germaniam quadam belli nube operuiſſet, æternas orbi terrarum ignorantiæ tenebras allatura videbatur. Cui magis lætandum, quàm ſtudioſis literarum, aut cui cupidiùs laudes fortiſſimorum virorum canendæ, quàm alumnis Muſarum, & ſapientiæ, qui, ne timerent interitum diſciplinarum, perniciem ingeniorum, everſionem quietis, eorùm victoria ſunt conſequuti? Quando verò aptiùs, quàm hoc auſpice ſtudiorum die convenit gratulari attritas opes nationis, quæ, ſi, quod moliebatur, Europam univerſam imperio adieciſſet, omnia ſtudia miſerrima clade concidiſſent; & ne exilio quidem literatorum locus ullus relinqueretur? His ergo potiſſimùm voces doctorum ſerviant, quorum opera ab æterno ſilentio ſunt vindicatæ: nec verò video, qua ratione cupidos literarum adoleſcentes, ad ſtudia

capeſſenda acriùs poſſim incitare, quàm ſi oſtendero ſtudijs partam ſecuritatem, iacere potentiam barbarorum; nec ſolùm eſſe priſtinam literarum dignitatem, cuius interitus timebatur, conſtitutam; ſed ſpem eſſe certiſſimam eius augendæ, & ſapientiæ fines latiùs proferendi.

Atquè, ut perſpiciatis, Auditores, quantùm omnes, qui ſacra muſarum colimus, prudentiſſimorum Ducum virtuti, & fortiſſimorum militum dextris debeamus, recordamini ſuperiorum temporum timorem, quum ſuperbiſſima natio, nata excidio orbis terrarum, contemptrix omnis humani, divinique iuris, non fidei, non fœderum memor bellum adversùs clementiſſimum Cæſarem ſumma ope compararet: quis non impendentem Chriſtianæ reipublicæ tempeſtatem exhorruit? Quis non ſummum periculum bonis artibus, urbium ruinam, regnorum vaſtitatem, cladem, excidiumque Germaniæ factus eſt imminere? Quum verò barbari pacis conditionibus repudiatis, contemptis iuſtiſſimis Cæſaris precibus, bellum non iam minarentur, ſed gererent, & Europæ vires, & Orientis in excidium utriuſque Pannoniæ, Germaniæque intuliſſent; quis non actum de imperio, de legibus, de omni laudabili ſtudio, ipſam avitam religionem, araſque, & focos in ſummum diſcrimen adductos iudicabat? Innumerabilis exercitus, robur barbarorum a potentiſſimo Rege tot annorum ſpatio per otium coactus ad excindendam imperij ſedem ferebatur: apud noſtros nihil parati: ſpes pacis belli apparatus eluſerat. Iam immenſa hoſtium multitudo ſeſe utrique Pannoniæ, & Marcomannorum campis torrentis modo ſuperfuderat: agri vaſtabantur, excindebantur oppida, templa incendebantur, nihil ſanctum, nihil intactum, nihil inviolatum

latum barbarorum furori; omnia incendio, ſtrage, cædibus, ruina miſcebantur; non ætas cuiquam, non ſexus, non dignitas, non divini Numinis cultus proderat: pecudum more iugulati ſenes, iuvenes trucidati, in ſervitium abducti puerorum, & virginum greges, fœdata paſſim delubra, & aræ ſanguine ſacerdotum. Quis clades illius temporis, quis terrorem, quis luctum explicet? Et tamen, quæ ſumma videbantur mala, uno belli impetu ferro, igniquc populati agri, capta oppida, deſolatæ provinciæ, temporis momento perculſa, atque proſtrata omnia, malorum initia, & quaſi rudimenta quædam extiterunt. Nam, quum barbaris non locus aſper, non ſilvæ, non flumina moram obiecíſſent, cedere coactis noſtrorum copijs, Narabone traiecto, quem propter difficultates locorum, violentumque curſum hoſtium duces ſemper exhorruerant, Iuliobona Cæſarum ſedes, arx imperij iam obſidebatur. Coactus Cęſar caput rerum, quò ſervaret, ſubitò relinquere, tutiùs abſenti maieſtate, quàm præſenti regiam ſuam defenſurus. Sequuta Cæſarem imbellis ætas, & quibus animus invalidus ad obſidionis mala perferenda; extorris, & miſerabilis multitudo. Nolo faciem trepidæ fugæ; nolo confuſæ urbis aſpectum; nolo mæſtitiam, & lachrymas abeuntium, & patrios lares, & chariſsima pignora in hoſtium, ut putabant, mox futura poteſtate relinquentium ob oculos vobis ponere, Auditores; ne triſtitiam præteriti temporis præſentis lætitiæ miſceam: ignoſcendum tamen de ſumma rerum deſperantibus, ignoſcendum; non, ut ait Pöëta bonus, *Pompeio fugiente*, ſed Cæſare pertimeſcebant, quem, quum ex illa flamma penè ambuſtum vix eripi, ereptumque ſummum adire

Digitized by Google

adire diſcrimen cernerent, quis ullam ſalutem ſupereſſe conſideret; quum illud caput periclitaretur, quo publica ſalus continebatur? Hoc certè nuncio accepto, Germania terrore concuſſa eſt, Italia trepidavit, Occidenſque univerſus contremuit: quid illis animi fuiſſe cenſetis, qui non procul impendentem tempeſtatem proſpiciebant, ſed in medio belli turbine verſabantur? Si tantus Romanis omnium gentium victoribus fuiſſe terror dicitur, quum Cimbrorum, & Ambronum, & Teutonum immanis multitudo è penitiſsimis Germaniæ oris excita, finitimis provincijs devaſtatis, Gallijs miſeranda ſtrage proſtratis, Italiæ iam immineret; quantò magis formidandus exercitus illius nationis, quæ Aſiam, Africam, Europam victorijs peragratas imperio occupavit; quum non una, aut altera gens barbara; ſed Ægyptiorum multitudo, Aſiæ florentiſsimæ copiæ, Scytharum equitatus, Græciæ, Thraciæque, & Illyrij, & Mœſiæ, & Daciæ robur urbem imperij domicilium non bello peterent; ſed iam obſidione cinctam oppugnarent. Sed præclariùs nobiſcum actum, quàm cum Romanis. Non enim ad ruinas labantis reipublicæ fulciendas ab Arpinati agro Marium accerſivimus, hominem libertati gravem, & barbaros ipſos, quos bello vicit, inſigni crudelitate ſuperantem; ſed præſtò fuit mitiſsimus generis humani Princeps INNOCENTIVS huius nominis undecimus, qui, quum ad Chriſtiani orbis gubernacula ſederet, & illos teterrimos fluctus, & procellas diſcordia Principum concitandas multò antè proſpexiſset, numquam auctoritate, conſilio, monitis ſalutaribus, precibus apud Deum (quando homines parum movebantur) conari deſtiterat nubem illam atrociſsimi belli declinare,

& rei-

& reipublicæ navem, in quietis, & tranquillitatis portu ſalvam collocare: cuius conſilium, auctoritaſque ſi valuiſsent, vel bellum nullum habuiſsemus, vel tanto in metu, & calamitate non fuiſsemus. Verumtamen divina providentia factum, ut Sanctiſsimi Senis vota non exaudirentur, quò facta innoteſcerent: conſilia repudiarentur; ut deſiderata gentibus virtus eluceret. Paravit hoc ſibi ſpectaculum Deus, virum concuſsi orbis ruinæ parem, totamque rempublicam Chriſtianam ſuis humeris ſuſtinentem. An verò non ſuſtinuit, Auditores? Quem ergo alium auctorem ſalutis reſpeximus? Quem tanto oneri ſuccedentem ſumus admirati? Quis Germaniam ardentem inteſtinis diſcordijs pacavit, & ad communem cauſam traduxit? Quis Galliam tumentem bello, & afflictis Germaniæ rebus imminentem ſuæ virtutis admiratione compreſſit? Quis potentiſsimo Regi Sarmatarum cum Cæſare perpetuum fœdus inire perſuaſit, & duas ferociſsimas nationes vetuſto inter ſe odio diſsidentes mira coniunctione devinxit? Quis opulentiſsimam Venetorum Civitatem eodem fœdere illigavit, ut terra, marique hoſtis urgeretur? Quis principes ferè univerſos ad opem ferendam labanti reipublicæ hortatu, exemplo, auctoritate commovit? Quandò tantum omnium nationum conſenſum ad hanc imperiorum peſtem extinguendam, fuiſſe accepimus; aut undè hic extitit, niſi a ſummo gentium Moderatore? Nuper etiam, qui de religione idem ſentiebant armis inter ſe crudeliſſimè dimicabant; & quos debebant fraterno amore complecti, bello appetebant, communem hoſtem vicinorum ruinis creſcere patiebantur; nunc illi quoque, qui in quibuſdam a nobis de religione diſsentiunt, Chriſtianæ Religionis ho-

ſtes

Digitized by Google

ſtes bello perſequendos conſentiunt. Nec verò neceſſe eſt ſingulas gentes recenſere; unam appello teſtem Moſchorum nationem latè Aſiæ, Europæ latiſsimè imperantem, quæ nobiſcum ſocia arma iunxit, & ad evertendum Turcarum imperium conſpiravit; adeò nihil diſcors, nihil non pacatum ſub tali ſacrorum Principe; nec mirum membra Chriſtianæ reipublicæ concordare, quum capiti tanta ſit concordia, concentuſque virtutum omnium. Hunc enim, quaſi præſentem quemdam Deum intuemur, invictum rebus adverſis, invictum cupiditatibus, immotum affectibus, & magno animo humana calcantem; nec tàm mortale faſtigium exceſſiſſe ex altiſſimo dignitatis gradu, in quo Deus illum collocavit, quàm ex immortali, ac divina virtute, qua prædítus eſt, cognoſcimus: hunc ſecurum ſui, dies, ac noctes de ſalute publica cogitantem, gentes omnes paterna charitate complexum, exemplo, iuſtitia, ſeveritate ſeculi mores corrigentem, & tollentem funditùs vitia admiramur. Ergo creſcit in dies amor obſequij, nec ei parere homines dedignantur, quem ſupra hominem a virtuté ſentiunt collocatum. Hæc ſolùm cauſa diſiuncta connectit, conciliat inter ſe diſcordia, turbata componit, exulcerata ſanat, in amorem odia, in manſuetudinem contumaciam, ferocitatemque convertit. Teſtis Britannia, quæ non tàm a noſtro orbe, quod ait Pöëta diviſa, quàm a religionis integritate, nec tàm a ſummo veritatis Magiſtro, quàm a ſuis ipſa erroribus diſsidebat; nunc, dum ad obſequium erga Romanum Pontificem ſub religioſiſsimo Rege paulatim redit, excuſſo vitiorum iugo, ſeſe in veram vindicat libertatem. Ipſe autem è ſummo faſtigio, in quo eſt divinitùs conſtitutus, proſpicit humani generis pericula,

cula,

cula, allevat calamitates, errores diſcutit, cunctis lucem prudentiæ, lucem doctrinæ, lucem auxilij tendit; ac porrigit, tamquam ſol, qui lumine complexus mundum nihil patitur, aut frigoribus torpeſcere, aut tenebris obrui ſempiternis; ſed cuncta fovet, animat, recreat, & ſalutari luce colluſtrat. Amorem illum cœleſtem philoſophi nobiles imprimis tradiderunt duabus alis ingentibus ortum, occaſumque tegere, & inumbrare; his omnia nutriri, & confoveri; extremis media, medijs extrema coniungi. Quod eſt amoris divini proprium, id eius inſtinctus afflatu humani generis Princeps imitatur; gentes ſibi commiſſas tutela ſua fovet, ſuo favore complectitur univerſum, ſub eius umbra Chriſtiana libertas, & reſpublica deliteſcit. Quod cùm aliàs experti ſumus, tùm in hoc periculoſiſſimo bello, in quo, niſi talem ducem habuiſſet, Chriſtianum nomen funditùs concidiſſet. Quod enim genus auxilij reſpublica requiſivit; quod non ab eo profectum ſit, & quotidiè proficiſcatur? Nihil iam de prudentia loquor, qua quid hoſtes maximè læderet, quid noſtris expediret, unus omnium maximè vidit: nihil dico de auctoritate, qua non unam gentem, ſed Europam commovit univerſam: prætermitto conſtantiam, quę nulla difficultate ab incepto potuit deterreri; quod tàm perenne flumen, quod mare tàm inexhauſtum, qui tàm vaſtus, aut profundus Oceanus, ut poſſit cum liberalitate Beatiſſimi Senis comparari? Vetus oratoris diſertiſſimi dictum eſt, *ad dimenſum alimentis tributis non paſci bellum.* Id maximus Princeps prudentiſſimè comprobavit, qui nullum ſumptibus, quos in hoc bello fecit, modum ſtatuendum eſt arbitratus. Quantum ille auri, quantum opum, quantum copiarum profudit? Quos exercitus

aluit? Quas gentes præmijs ad arma concitavit? Senſerunt mundi extrema ſui Principis largitatem, orbiſque terrarum ſacris opibus redundavit; nec hoſtes minùs eius aurum, quàm armatarum ferrum legionum horruerunt. Exhauſtam tantis impenſis liberalitatem non defeciſſe miraremur, niſi ſciremus aliarum quoque virtutum beneficio abundare. Nam parcimonia ſupervacuos amputat ſumptus; continentia non deſiderat, niſi neceſſarios, moderatio, quas opes alius ad oſtentandam potentiam prodegiſſet, condidit, & ad meliores uſus reſervavit. Hæ perennes liberalitati ſuppeditant copias, quę niſi difficillimis hiſce temporibus rempublicam ſuſtentaſſent, numquam devictis perduellibus Chriſtiana Religio triumphaſſet. Verumtamen hæc liberalitatis dona, quæ palàm in commune bonum contulit, quamvis maxima, quamvis Chriſtiano nomini ſalutaria, cum his non arbitror comparanda, quæ ſenſibus occulta, intellectu deprehenſa nobis a divina beneficentia imperravit. Te, ſumme rerum Moderator, te, domitor ſuperborum, te, domine exercituum Deus, teſtor, plus in hoc bello auxilium tuum a ſacrorum Principe imploratum, quàm ullas humanas opes valuiſſe; Tu Sanctiſſimi Senis pietatem reſpexiſti; Tu vota rata eſſe voluiſti; Tu noſtris audaciam addidiſti; Tu hoſtibus terrorem, & metum, & fugam iniecisti; Tu eorum contumaciam, ſuperbiamque contriviſti; tua virtute iacet cæſus ingens exercitus barbarorum; urbs imperij caput obſidione liberata reſpiravit; alijs ſuper alias victorijs Chriſtianorum virtus honeſtatur. An verò non omnia ſic in hoc bello geſta ſunt, Auditores, ut divinum Numen Chriſtianis affuiſſe tantum non oculis cerneremus. Operæ pretium eſt ad

tempus

Digitized by Google

tempus illud funeſtum, & luctuoſum, quo obſidione Juliobona premebatur, iterum animum, cogitationemque convertere. Quàm arctæ res noſtræ, & impeditæ, quàm humanis opibus expediri non poſſe videbantur! Brevi ſpatio cogendus exercitus, qui innumerabiles copias barbarorum intra vallum aggredi, & eximere urbem obſeſsione poſſet; &, quoniam Germanorum copijs tàm brevi comparatis parùm fidebamus, acceſſendus cum invicto exercitu fortiſſimus Rex Sarmatarum, cuius quamquàm egregia voluntas, animuſque in rempublicam ſingularis, tamen, ut Sarmatiæ procerum ſtudia ferè ſemper diſcordia ſui Regis conſilijs obſecundarent, verebamur; quæ ſi ex voto ſucceſsiſſent, tàm invictam in obſeſſis fortitudinem, ut tanto periculo circumventi numquàm animum ad molliora conſilia flecterent, futuram, ſperare vix audebamus. Hic primùm defenſoribus Deus periculorum, & vulnerum, & mortis contemptricem mentem dedit. Nam divinam virtutem quî poſſumus arbitrari non divinitùs extitiſſe? Non illos diſiecta latè munimenta, non repletæ foſſæ; non murorum ruinæ, non grandinis inſtar ſagittæ incidentes, non tela, quæ, ut a tanta multitudine, conferta ferebantur, non impetus hoſtium aſſidui, tranſgreſſioneſque mœnium terruerunt: oppoſuere pro dirutis munimentis inconcuſſa metu pectora, & virtutem civium urbium eſſe munimentum firmiſſimum oſtenderunt, & pauci multos, & integros viribus defatigati cum ingenti clade ſæpiſſimè repulerunt. O virtutem monimentis omnibus celebrandam! O viros immortalitate digniſſimos! Vos primùm belli turbinem excepiſtis; vos furorem hoſtium primi infregiſtis; vos rebus afflictis lucem attuliſtis: in

veſtris dextris Deus nominis Chriſtiani gloriam, Imperij decus, Germaniæ libertatem, Italiæ ſalutem collocavit; neque enim unam urbem, ſed penè cunctam Europam a ferro, a flamma, a vaſtitate, a colluvione barbarorum, & miſerrima ſervitute defendiſtis. Dum quippè in unius urbis obſidione tamdiù hoſtis detinetur, jam contractæ Cæſaris copiæ ad opem obſeſſis ferendam magnis itineribus adventabant. Iam Heros ille ſummus, vel potiùs noſtræ ſalutis, ut ita dicam, Deus, Ioannes Rex fortiſſimus Sarmatarum Regni ſui vires cum Germanorum exercitu coniunxerat. Hìc ego mihi temperare non poſſum, quo minùs in laudes invictiſſimi Regis excurram; nec a tanto Duce parva manu deletas ingentes copias barbarorum, neque contectos cædibus campos, infecta flumina prædicabo; nec dicam hunc non iure ſanguinis, non adoptione, ſed meritis eximijs, & immortalibus, quum privatus eſſet, ad regnum perveniſſe; nec electum, qui fortunæ bonis, qui forma, qui robore corporis, qui nobilitate; ſed qui rebus geſtis, animi magnitudine, ſcientia rei militaris, prudentia cæteros anteiret. Hunc regem fuiſſe natura, antequam regiam eſſet fortunam conſequutus; ſiquidem ſola virtus regium quiddam eſt, & omnibus natura imperat; nec reliquas artes regnandi, nec pietatem, nec religionem tanti Regis commemorabo; unum hoc divinum, & immortale factum rapit ad ſeſe, & quodammodè abſorbet Orationem meam: quum frui poſſet pace tranquilla, quum virtute partis regni bonis acquieſcere; ſuſcipere bellum grave, periculoſumque maluit, nec dubitavit formidabilem bello nationem, & magnæ terrarum parti imperantem laceſſere, quo Chriſtianæ

ſtianæ reipublicæ laboranti ſubveniret : id bellum, ſi per ſuos duces adminiſtraſſet, rerum, & memorabile exemplum fortitudinis, & piatatis edidiſſet. Hic enim metus iam animos principum multa ſecula occuparat; ut ſatis haberent, ſi a vi potentiſſimæ nationis imperij fines tuerentur; ipſam verò priores aggredi, aut bellum inceptare periculoſæ plenum opus aleæ eſse cenſerent; itaque connivebant in ruinis vicinorum, quaſi eæ non ad ſe pertinerent, & illud incendium extinguendum, niſi ad ſe perveniret, non iudicabant; timendoque numquam, ut timere deſinerent, conſequebantur. Plena eſt exemplis hiſtoria, quæ declarant Principes Chriſtianos auſos numquam obviam ire potentiæ barbarorum; ſed illud unum memorandum imprimis. Quum Byzantium alterius imperij caput innumerabilis Turcarum exercitus obſideret, oratoreſque Græci Imperatoris omnes Principes, & Reges Europę ſupplices adiſsent, & auxilium adverſùs hoſtem communem infimis precibus imploraſsent, nemo aggreſsus eſt caſurum imperium ſuſtentare, paſſique ſunt urbem Orientis reginam lumen Europæ, decus, & ornamentum reipublicæ Chriſtianæ in ſæviſsimæ gentis venire poteſtatem; qua clade nullam ſol triſtiorem, acerbioremque conſpexit. Et quid ego longinqua, quid vetuſta perſequor? Quoties noſtra, quoties patrum noſtrorum vidit ætas ipſum Regis invictiſsimi, qui ſuppetias nobis tulit, Regnum ab eodem hoſte bello petitum in ſummum periculum devenire, quum populi, Regeſque finitimi nihil amicorum diſcrimine moverentur. Quare magnum fuiſſet aliquid auxilij Germaniæ periclitanti ſubmittere, & offendere animum barbari Regis, iramque terribilem excidio magna-

rum

rum nationum in ſe convertere ; ſed maximo Regi non fuit id ſatis : tamquam ſua res, non Cæſaris ageretur, ſuos populares oblitos æmulationis, & odij ad opem Germanis ferendam commovit, procerum voluntates abhorrentes a cauſa delinivit, quàm maximas potuit brevi copias contraxit, regnum ſuum infeſtiſſimis cinctum nationibus, ut ſervaret alienum, reliquit : oppoſuit barbaro Duci magni exercitus inſtar præſentiæ ſuæ maieſtatem, filiumque adoleſcentem (o exemplum pietatis admirandum !) filium, inquam, adoleſcentem paternæ virtutis imaginem, regiæ indolis unicum exemplar ſecum adduxit, ut totius florentiſſimæ domus periculo labentem Auguſti Regiam ſuſtentaret. Credent ne poſteri tantùm in Rege pietatem valuiſſe, ut Chriſtianæ religionis damnum, cladem ſuam duceret, & Deo, non ſibi militaret? Et qua tempeſtate Reges, quo ſua ipſi regna conſervent, obijcere caput periculis, & ſuo ductu gerere bella non audent ; ſe, domumque, & regnum in manifeſtum diſcrimen offerret, quò finitimi Principis imperium tueretur? Imitatus eſt Rex bellicoſiſſimus vetuſtos illos Principes, quorum gloriam nulla ûmquam conſequentium ſeculorum obſcurabit oblivio, Cyros, Philippos, Alexandros, Cæſares, Auguſtos, Traianos, Alexandros Severos, Antoninos, qui bella non ſuis ducibus demandabant ; ſed ipſi ductabant exercitus, & exemplo milites ad prælium accendebant : ſed eorum virtutem fortitudine adæquavit, pietate vicit ; quod ergo illi virtute conſequebantur, inſignis victoriæ decus eſt conſequutus ; pietati verò tribuit aliud præmium Deus eximium, & ſingulare, ut ſui terrore nominis vinceret, & ſine clade ſuorùm, aſpectu penè ipſo fugatas

gatas

Digitized by Google

gatas ingentes barbarorum copias diſſiparet. Deus enim, Deus incuſsit hoſtibus terribilem metum, Deus barbari Ducis mentem tanti regis adventu perterritam obſtupefecit. Nam qua de cauſa factum arbitrer, ut, quum inter hoſtium caſtra, & noſtrorum exercitum Danubius interflueret ille fluviorum maximus, limes ille quondam Imperij Romani, qui, quaſi foſſa quædam inſuperabilis, obiectus ferocisſimis nationibus earum immanes impetus coërcebat, poſſetque parva manu tranſitu noſtros, vel omninò prohibere, vel ſaltem aliquandiù retardare, non cepit id conſilium, quod obſeſſam urbem in extremum periculum adducebat? Cur montem caſtris imminentem, qui noſtris, ut ad urbem pervenirent, neceſſario ſuperandus, quum infinita multitudine abundaret, ſatis valido præſidio non occupavit? An fiducia ſuarum virium? An hoſtium contemptu? An ullo conſilio militari? Minimè gentium; ſed omne conſilium Deus ultor excuſſerat: agebant in exitium violati fœderis furiæ: mentem occæcabat ſubitò circumfuſus terror, quem ex adventu lectiſsimarum legionum, invictiſſimi Regis, præſtantiſsimi Ducis conceperat. Declaravit eventus: vix occupato monte omnia noſtrorum copijs tenebantur, vix tela caſtris incidebant, vix hoſtis aſpectu milites accenſi clamorem ſuſtulerant, nec dum primum agmen invaſerat vallum, quum apud barbaros omnia plena terroris, formidinis, tumultus, trepidationis cernebantur. Dux ipſe non animo, non auribus, non lingua competere, nihil attonitus expedire, non ſuos ad prælium cohortari, non inſtruere aciem, non præire exemplo, non ullo ducis, aut militis officio fungi, ſed circumſpicere locum fugæ, & ſuo flagitio imperator exer-

citum

citum pudore flagitij ſolvere. Arſiſſe quondam Romanis, quum prœliarentur, ora, viſoſque furentes, veſanoſque vultus hoſtibus fuiſſe terrori veterum monimenta memoriæ prodiderunt: parem in noſtro milite ardorem divinitùs extitiſſe, maioreſque, & numero plures viros, & ferocia terribiliores crediderim apparuiſſe. Viſi ſunt profectò, viſi ex illa montis altitudine quaſi cœlo demitti contempti Numinis vindices, Chriſtianæ libertatis aſſertores, ultoreſque templorum profanatorum, everſores barbaræ crudelitatis: nec aberrat a conjectura ſententia; inſolitum quidpiam, inauditum, horrendum ſpectaculum ducenta bellatorum millia tanto metu perculit, ut vix expectata pugna ſeſe turpiſsimæ fugæ committerent; avariſſima natio partam ingentem prædam, opulentiam Aſiæ, divitias Europæ, urbem omnibus copijs affluentem penè captam relinqueret. Vbi gentis illa vetus gloria militaris? Vbi celebrata noſtris cladibus virtus? Vbi mortis ille contemptus, cupiditaſque pro ſui Regis imperio ſeſe devovendi? Vno eodemque temporis momento commiſſum prælium; urbs, de qua armis certabatur, obſidione liberata; fuſus, fugatuſque ingens exercitus, qui noſtros ipſa multitudine obtriturus videbatur, non ora pugnæ, ſed cædi terga præbebat. Dux, qui everſionem imperij, noſtri nominis excidium, ingentem potentiam, & lucrum ſpe devorarat, immixtus fugientium multitudini, oblitus imperatorij decoris, quàm citatiſſimo equo ferebatur. Quid cædem fugientium, quid confuſam ſtragem, non tam cæſorum a noſtro milite, quàm a ſua multitudine, equiſque conſternatis obtritorum, quid ſanguinem rivis fluentem, quid altum pulverem, quid aliena tormenta, quid capta

ſigna

ſigna militaria, quid direpta caſtra, quid infinitam prædam commemorem? O diem fœlicem, & ſeculis omnibus prædicandum, qui Chriſtianæ reipublicæ lucem attulit ſempiternam, qui primus oſtendit horrere nos vanas umbras, quum vim barbarorum pertimeſcimus! Dolebat noſtrorum virtus, quę duris gaudere conſuevit, tàm facilem ſibi conceſſam victoriam; hoſtium copias internecione deletas non eſſe querebatur: fortium bellatorum votis Deus obſecundavit. Hoſtilem exercitum ex diſsipata fuga rurſus congregavit, ut auderent prælium committere, perculſos animos erexit in ſpem victoriæ. Tùm ſignis collatis acerrimè dimicatum, datus bellicoſiſſimo Regi, datus fortiſſimo Duci, datus invictis legionibus periculo quærendi gloriam locus. Teſtes Campi Strigonij, qui incredibilem noſtrorum virtutem aſpexerunt, qui altiſſima cæde contecti barbarorum ſanguine redundarunt. Quid hic ego dicam huius victorię fructum Strigonium regalem quondam urbem, & opibus affluentem receptam? Quid reliquias tanti exercitus ferro, fame, itinerum longinquitate prorsùs deletas eſſe commemorem? Qua clade ſuccifos nervos potentię barbarorum, & ſperamus, & exemplo ſatis idoneo admonemur. Quum Xerſes ille, qui ad oſtentandam potentiam Athonem montem perfodit, & Hellespontum ponte coniunxit, terramque navigavit, & pedibus maria peragravit, amiſſis ingentibus copijs, quæ flumina exhauſiſſe dicuntur, victus è Grecia, ſuperatuſque diſceſſiſſet, numquam poſtea Perſarum Reges, tanta ſuorum clade funeſtam Græciam tentarunt invadere, ſed contrà Græci Helleſponto traiecto Perſarum opes attriverunt; & ad extremum Alexander Dario profligato imperium po-

tentiſſimæ gentis funditùs evertit. Quàm ſimilis in hac expeditione Xerſi Regi ſuperbiſsimo, ſuperbiſsimus hoſtium imperator? Ille quinque ferè annis vaſtiſſimi vires imperij, opulentiſſimique contraxit: hic pari ferè temporis intervallo, parique conatu copias comparavit. Ille non ſolùm hominibus veniebat infeſtus, verùm etiam Dijs, & ritibus, templiſque Græcorum: hic furore magis deteſtabili pios Chriſtianorum cultus deleturus, incenſurus templa, everſurus aras videbatur; ille duobus prælijs ingentibus, altero maritimo, altero terreſtri ſuperatus eſt: hic duabus itidem pugnis ingenti ruina corruit. Maiores omninò copiæ antiquo illi Xerſi, quàm noſtro huic perierunt; ſed maior etiam illius, quàm huius potentia; ille quippè florentiſſimis provincijs imperabat: hic intoleranda ſervitute preſſis, & ſæviſſimo imperio penè deſolatis. Animoſior Xerſes, qui pugnæ interfuit, nec adire cum ſuis periculum detrectavit: hic timidior, indigniorque regio faſtigio, qui non eſt auſus exemplo maiorum ſuis copijs præeſſe, & inter hoſtium tela verſari; ſed Tauruni longè remotus a diſcrimine belli, exilium expectabat: quod autem Græcis beatiſſimum contigit, videre Xerſem fugientem, id nobis haudquaquam fortuna denegavit; & quem degener metus periculo exemerat, non exemit fugæ turpitudini, quum enim infœlicis pugnæ eventum trepidi nuncij attuliſſent, quaſi hoſtis inſtaret a tergo, & non tanto locorum intervallo dirimeretur, terras, quas triumphantis modo paulò ante lætiſsimus peragrarat, dolens, gemenſque trepida fuga remenſus eſt, nullo inſequente, quum ſuam ipſe, quemadmodum dici ſolet, umbram formidaret. O ſpectaculum fœlix, & bonis omnibus lætiſsimum! Quàm vellem

vellem maioribus noſtris lucis huius uſuram pauliſper fata conceſſiſſent, dum aſpicerent hoſtium Regem turpiter fugientem, qui principes barbarorum auctos imperio, ovantes victoria, Europæ, Aſiæque ſpolijs onùſtos, inſignes titulis captarum urbium, gentium devictarum, magno cum animi dolore ſpectare conſueverant. O Vnniadum, o Alexandri Epirotæ, o Etruſci Philippi manes, qui toties campos barbarorum cædibus contexiſtis, eorumque potentiam, velut Hydram ſecto corpore, creſcere cladibus doluiſtis, quàm vobis iucundum fuiſſet Regem ita debilitatum metu, Gentis infractas vires intueri, ut eius imperium propediem occaſurum eſſe videatur? Quod enim cum Perſarum fortuna fortunam hoſtium comparavi; victoriæ noſtræ magnitudinem parùm pro rei dignitate concepi. Nam illi poſt acceptas ad Salamina, Plateaſque clades diù fœlices, opulentique regnarunt, donec Ageſilaus eorum potentiam labefactaret; Alexander prorsùs everteret: nobis non expectandum eſt, donec aliquis Ageſilaus, aliquis oriatur Alexander: noſtros iam Ageſilaos, noſtros Alexandros habemus, qui a metu reſpirare barbaros non ſinant, qui perpetuis cladibus conterant, opprimant, profligent, exterminent. Iam exactum triennium eſt, quum urbium captarum nominibus, noviſque ſubinde victorijs omnium aures celebrantur: quoties a noſtris proſperè dimicatum? Quæ hoſtium editæ cędes? Quem gurgitem, aut quę flumina eorum clades non infecerunt? Quot urbes, quàm validas, quàm munitas, quantiſque firmatas præſidijs barbarorum expugnavimus? Neceſſe non eſt ſingulis enumerandis immorari; nec tamen prætermitti debet urbs, quam anno, qui proximè hunc fœliciſsimum anteceſsit, vir-

Digitized by Google

tute ſumma noſtrorum, hoſtium clade maxima cepimus: ea firmiſsimum imperij præſidium a Cæſaribus condita, quò barbarorum furorem inundantem; quaſi agger quidam, reprimeret, & coërceret, Patrum noſtrorum memoria in eorum, quibus obiecta fuerat, venerat poteſtatem: nihil ea validius, nihil arte munitius, nihil expugnatu difficilius excogitari poteſt, quæ tàm brevi ſpatio, tàm facile, propemodùm incruenta victoria, quum ab eo præſidio, quod mori, quàm urbem dedere præoptavit, defenderetur; a noſtris recepta, nihil arduum, nihil inexpugnabile victoribus umquam futurum eſſe declarat. Obruor magnitudine rerum, obruor, Auditores. Nam ſi mihi anguſtior, & ſterilior materia dicendi contigiſſet; quàm magnificè, qua copia, quo ornatu, vel huius expugnationem urbis poſſem explicare; quæ, quum ab hoſtibus oppugnaretur, ingentem exercitum defatigavit. Quid? Quod anno ſuperiore additamentum huius victoriæ fuit, quàm ornatè dicerem, quàm ſplendidè ornarem, quàm elatè extollerem bellum adverſùs eos, qui a Cæſare deſciverant, proſperè geſtum; contuſam pervicaciam ſceleratæ factionis, Ducemque toties pulſum, toties exutum exercitu, qui periculoſiſsimum toti Germaniæ, funeſtiſsimum ſibi bellum ſuis furijs concitavit? Iam eius tot urbes receptas, tantum virium Cæſaris Imperio adiectum, quantumlibet copioſè, quantumlibet ornatè poſſem prędicare. Quid enim magnificentius Cęſari potuit contingere, quàm eum, qui ipſius ruina, totiuſque reipublicæ Chriſtianæ ſuum regnum fundare, ac ſtabilire inſano prorsùs conatu fuerat aggreſſus, extorrem, inopem, omni præſidio deſtitutum, hos ipſos, quos, tamquam ſui furoris adiutores, acciverat, acerbiſsimos

biſsimos hoſtes expertum è tota penè Pannonia exterminaſſe, tantumque incendium eius ipſius ruina, qui conflavit incendium, rextinſiſſe? Verumtamen hæc, quæ ſatis laudibus ferri non poſſunt, quaſi levia delibabo; me enim vocat maximum operum, quod a noſtris confectum nuperrimè omni prædicatione excellentius, omni admiratione maius, omni eloquentia ſublimius debet iudicari: qua in re capiam idem conſilium, quod Troiani belli ſcriptorem cepiſſe video, qui quum, in ea expeditione Græcorum multas urbes captas, provinciam cum primis Aſiæ opulentam ſubactam eſſe conſtet, reliqua contentus indicaſſe, in unius obſidione Troiæ explicanda immoratur. Sic ego cæteris carptim perſtrictis, ad unius Regiæ urbis, quam priſco vocabulo Curtam vocant, novo Budam, obſidionem, expugnationemque properabo. Sed, quibus verbis operis magnitudinem coner adæquare, non reperio. Vix enim quidquam in omni ſeculorum memoria præclariùs geſtum animadverto. Nam, ſive rei geſtæ magnitudo ſpectatur ex magnitudine utilitatum, quæ rem geſtam conſequuntur, quid huius urbis expugnatione maius, qua capta opulentiſſimum regnum, de quo tot bellis per annos fermè ducentos, & tam cruento marte certavimus, penè captum eſt; nudatum verò firmiſſimo præſidio latus vaſtiſſimi imperij barbarorum, ipſa viſcera, ipſumque caput victricibus noſtrorum armis patefecit. Sive ex difficultate; quid difficilius? An obliti ſumus hanc animis nonnullorum opinionem penitùs inhæſiſſe, tempus a noſtris incaſſum teri, aggreſſos rem penè inſuperabilem; vix humanis viribus, vix ulla arte poſſe Curtam expugnari; eam ſemper fuiſſe buſtum noſtrarum legionum, funeſtum

funeſtum tot cladibus Chriſtianorum, ſepties a noſtris ducibus tentatam noſtræ militiæ florem extinxiſſe? Quæ opinio erat ſpectantium rei difficultatem; non erat ſpectantium invicti Ducis, exercituſque virtutem. Nec fallebatur ſanè. Quæ enim ſingula tueri ſolent urbes, inexpugnabileſque præſtare, ea huic urbi aderant universa. Alexander ille Magnus non Perſarum modò, Indorumque, ſed ipſius naturæ victor, quum barbaris, qui præruptam, editamque rupem, quæ Petra vocabatur, inſederant, minaretur, ludibrio habitus dicitur, ipſis percontantibus; an alas eſſent Macedones habituri. Et profectò, niſi aſtu militari providiſſet Macedo; victoriarum ille curſus, quibus orbem terrarum ſubegerat, ad illam petram, tamquam ad ſcopulum adhęſiſset. Hæc autem difficultas, quæ Herculem vicit; Alexandrum penè deterruit, quæ provenit ex præalti, & præcipitis loci natura hanc urbem munitam, inacceſſamque reddebat; quum eius mœnia in alta, & præcipiti, & aſpera ſaxis ingentibus rupe ſint collocata. Cum loci verò natura certavit artis ingenium; quæ validiſſimis propugnaculis, triplicique, & penè impenetrabili muro, & arce munitiſsima vallavit oppidum, firmavitque. Pöetæ, quum Ditis urbem inſuperabilem, inexpugnabilemque vellent oſtendere; triplici muro cinctam eſſe dixerunt. Quæ Pöeticis decora fabulis urbis munitiſsimæ ſpeciem repræſentant, ea in urbe Pannoniæ principe reverà ſpectabantur: tres urbes capiendæ, tres muri ſuperandi, vel potiùs quatuor (nam & oppidum vetus, quod in plano iacet, ſepitur mœnibus) antequam Curta caperetur. Geryonem, Herilumque, quò penè invictos deſcriberent, ter vincendos fuiſſe, quum tergemino corpore eſsent

eſſent præditi, fabulæ prodiderunt: ea monſtra Curtaᴗ vicit, quæ quater vincenda, quaterque fuit expugnanda. Iam validius nullum urbium munimentum eſſe virtuteᴗ bellatorum, qui vincere, aut mori animis obſtinarint, quis rerum prudens æſtimator non intelligit? quum Lacedæmon nullis mœnibus cingeretur, ſtetit per multas ætates invicta ſemper, tutioremque ſpartam præſtitit civium fortitudo, quàm vaſta mœnium altitudo, latitudoque Babylonem. Quum verò Epaminondas Leuctrico prælio victor ad oppugnandam ſpartam formidabilem recenti clade ſpartanorum duxiſſet exercitum, memoriæ proditum eſt fœminas, & pueros, & ſenes invalidos urbem non foſſa, non aggere, non vallo circumdatam defendiſſe: tantùm in virtute civium, mortiſque contemptu, præſidium eſt urbibus conſtitutum: quod genus munimenti non temerè aliam urbem firmiùs tutatum eſſe fertur. Quindecim millia fuere lectiſſimorumᴗ militum numerus, qui vel aperto marte magni exercitus impetum ſuſtinere potuiſſet; ea verò virtus, ea animorum obſtinatio, is mortis contemptus, ut nullo periculo terrerentur, nullas dedendæ urbis conditiones acciperent, oblatam ultrò victorum clementiam toties repudiarent; plerique verò in eodem veſtigio, in quo ſteterant pugnantes, fuerint trucidati, & ad extremum urbem iam captam, qua chariſſima pignora continebantur, incenderint; pares conſtantia ſaguntinis, ſi pro meliore cauſaᴗ cecidiſſent. Adde fluminis opportunitatem, adde commeatuum copiam, adde tormentorum omnis generis incredibilem apparatum, adde reliquorum, quæ obſidioni tolerandæ, hoſtibuſque propulſandis ſunt opportuna, quibus ea urbs præter cæteras egregiè abundabat:

duo-

duorum menſium intervallo expugnatam mirari numquam deſines, numquamque noſtrorum laudes prædicare, quibus pervicax hoſtium, virtus, & potentia, & ars, & natura ceſserunt: quæ victoris exercitus gloria quò maior eſſet, ingentes barbarorum copiæ, quaſi teſtes tantæ virtutis, obſeſſis auxilio advenere. Quibus hic ego laudibus, Auditores, prudentiſſimi Ducis vigilantiam, ſcientiam rei militaris, conſtantiam, animique magnitudinem ornare conabor? Cæſar ille omnis ætatis imperatorum facilè princeps, quum Alexiam munitiſsimum oppidum obſideret, ad opem obſeſsis ferendam ingens barbarorum exercitus adventavit, quum ancipiti marte a fronte, & a tergo urgeretur, hinc erumpentibus oppidanis, inde exercitu caſtra oppugnante; utroſque vicit, repreſsit oppidanos, exercitum delevit, oppidum expugnavit: id Cæſaris facinus omnis ætas meritò admirata eſt, & præ cæteris eius rebus geſtis divinis, & immortalibus celebravit. Par extitit in expugnanda Curta inviɛtiſsimi ducis gloria: hinc crebræ obſeſſorum eruptiones comprimendæ; hinc hoſtes caſtra continenter aſſultantes, & in urbem quovis periculo penetrare contendentes repellendi. Non minore cum laude utroſque ſuperavit, complevit barbarorum cædibus campos, & in oculis, in oculis, inquam, tanti exercitus, qui ſuppetias laturus aderat, urbem expugnavit. Dux hoſtium, quaſi non ad ſuos calamitate liberandos, ſed ad ſpectandam calamitatem eſſet accerſitus, amiſſa nequicquam magna parte copiarum, vidit urbem captam, vidit everſam fortunam ſui Regis, vidit ovantes victoria noſtros, vidit ſtragem inauditam amicorum, vidit fumantem arcem imperij, extinctamque gloriam ſuæ

natio-

nationis; audivit gemitum morientium, eiulatum fœminarum, puerorumque ploratum; omnia cædibus, horrore, luctu, ruina, flamma compleri ſpectator infœlix indoluit. Ergo, ſi tantum gloriæ Scipio ille Africanus, qui Carthaginem, Numantiamque delevit, ſibi apud poſteros comparavit; ſi Mummius exciſa Corintho ſempiternum decus eſt conſequutus; ſi Marcellus captis Syracuſis immortalem ſui nominis famam reliquit; nulla umquam ætas de tuis laudibus, Carole imperator inviɛtiſſime, conticeſcet, qui Chriſtianum nomen ea gloria, quæ ex tantis victorijs proficiſcitur, locupletaſti; qui magnam Pannoniæ partem ſubegiſti; qui urbem firmiſſimo præſidio, & ad moriendum paratiſſimo, natura, arte, munitiſſimam, & omnibus copijs refertiſsimam, in hoſtilis exercitus conſpectu cepiſti. Tu formidabilem olim Chriſtianæ reipublicæ barbari Regis potentiam primus repreſſiſti: tu primus vinci poſſe, quaſi Marcellus alter, docuiſti: tu non hoſtes modò, ſed fortunam ipſam virtute viciſti: qui eius iniuria privatus avito ſolio, in Pannoniæ ſolio victorem Cæſarem collocaſti; & quod magnificentius eſt, quàm accipere, te poſſe regnum dare quodammodò oſtendiſti: tu defenſor nominis Chriſtiani; tu pietatis vindex; tu libertatis aſſertor; tu Germaniæ ſalus; tu Italiæ propugnator; auctor, & parens noſtræ ſecuritatis; quem ſemper in ore habebimus; nec perindè, ac meritus es, umquam celebrabimus. Nec ferè minor gloria te conſequetur, Maximiliane princeps fortiſſime, qui tàm præclarum militiæ tyrocinium poſuiſti, ut veterum gloriam imperatorum adæquaris; qui tàm acerba ætate maturum tuæ pietatis fructum es conſequutus: macte iuvenis virtute præſtantiſſima, & im-

mortali; qui non florentiſſimæ regiæ commodis, non illecebris voluptatis, non amore novæ nuptæ, quam Cæſare ortam excellenti forma tibi copulaſti, delinitus, lectiſsimas copias tuas ad bellum ducere, ſub pellibus eſſe, adire quotidiè pro republica pericula non recuſaſti, tantumque ſpecimen veræ virtutis edidiſti; ut tibi non exigua pars huius victoriæ debeatur. Quem te futurum arbitrer, ætate iam confirmata, quantumque bellatorem, quàm acrem hoſtem barbarorum, vindicem pietatis, impietatis extinctorem, qui te, ineunte penè adoleſcentia, talem, tantumque Ducem, ac tàm invictum Chriſtiani nominis defenſorem præbuiſti? Iſta ætate Africanus ille ſuperior, quum Hiſpaniam debellaſſet, devicta vir Africa triumphavit; & te victorem hoſtis immaniſſimi alij maiores triumphi manent, alia maior gloria conſequetur. O fœlicem tanto genero, fœlicem tantis ducibus, fœlicem ſua pietate Cæſarem, qui potentiſſimum hoſtem perdomitum vidit; fractam, & abiectam contumacem rebellium factionem; ſuo conſilio captam urbem opulentiſſimam; tantum terrarum ſubactum; ſuæ cauſæ Europam univerſam militantem! Cuius afflicta fortuna aliorum proſperitatem ſuperavit; qui victus vicit; depreſſus eminuit; fractus invaluit; triumphatus triumphavit, cauſa omnium triumphorum, quos Chriſtiana religio ducit, & ducet: verè Pius; verè Fœlix; verè Auguſtus; qui cum toto orbe Chriſtiano fortunam ſuam communicavit; & ſicut antea eius periculum commune periculum videbatur, ita nunc eius fœlicitas omnes fœlicitate donavit: neque enim in Pannonia tantùm, ſed ubiquè gentium res proſperè geſtæ: hinc Daciam ferè univerſam invictis copijs, præſidijſque Sarmatiæ Rex occupavit,

pavit, armorumque ſuorum terrorem Byzantium uſque intulit; indè Moſchorum Principes a Palude Mæotica, Tanaique, & mari Caſpio, in exitium barbarorum, Europæ, Aſiæque extrema commoverunt: tenetur undiquè communis hoſtis, quaſi bellua quædam immanis cincta venatorum telis, victricibus noſtrorum armis circumventus; in Dalmatia verò, & Epiro, Peloponeſoque, qua fœlicitate, quo impetu, qua celeritate bellum geſſimus? Omnia ſuccumbunt armis Chriſtianorum: hoſtes noſtri nominis terrore ſubegimus: at quàm brevi, quantaque cum gloria? Vix curſum victoriarum noſtræ claſſis curſus eſt aſſequutus: teſtor Leucadem: teſtor Actiacam Nicopolim: teſtor Coronem, Methonenque, & Pylum antiquam, & novam, Naupliamque, & tot alias urbes, arceſque, quas biennio vix exacto cepimus: teſtor denique Dalmatiam: teſtor Epirum: teſtor Peloponeſum ferè totam, quæ in noſtrorum venit poteſtatem; quam arma barbarorum vix multis ætatibus domuerunt. Quæ nobis eò maiore lętitia victoria celebranda eſt, quòd invictis triremibus tuis, & lectiſſimæ legioni, eius pars magna debetur, ſanctiſſimę Principum Coſme, qui ab imperio barbarorum tanto diſsitus intervallo, tamen in eius viſcera penetraſti, veteremque gloriam, terroremque tuæ claſsis auxiſti. Quàm implacabilis hoſtis, quàmque eſſes barbaro metuendus, ſi tibi fortuna propinquius regnum tribuiſſet; qui tàm longè remotus ad tantam victoriam plurimùm contuliſti? Sic & reliquos oportebat reipublicæ Chriſtianæ proceres in commune conſulere, nec ſuſcipere bellum, niſi publicæ cauſæ expediret. Quod conſilium eſt optimi Principis, qui, quum ſtudioſus imprimis pacis neminem laceſſat,

 cun-

Digitized by Google

cunctiſque mitem ſeſe, tranquillumque præbeat; dumtaxat eſt hoſtis infeſtiſsimus impiæ nationis. Eſt ergo pietatis fautor Deus, & morem gerit fortuna tanti Principis voluntati: quod benè magnis cladibus regnum emiſſemus; ſine luctu, ſine iactura exercitus imperio, adiecimus. Ingens illa peninſula omnium rerum copia beatiſſima, nobilitate omnibus præſtans, bellicoſiſſimarum olim gentium nutrix, in noſtram redacta eſt poteſtatem: iam Græcia diuturno iugo preſſa barbarorum, ſperare incipit priſtinam libertatem: iam literæ in ea loca, in quibus natæ, in quibus altæ ſunt, longo quaſi poſtliminio revertentur. Florebit pax, & tranquillitas, florebunt artes, florebit ſapientia, eius nutrice Græcia liberata. Iuvabit regiones poëtarum carminibus nobiles, & veterum monimentis illuſtribus celebratas contemplari: eæ nobis ad colenda ſtudia literarum magno incitamento eſſe debebunt, Auditores, & clarorum ſcriptorum memoria, qui ſapientiæ, & eloquentiæ Principes, & inventores extiterunt; & quòd ſervitio longè graviſsimo liberatæ nos admonebunt, depulſum periculum ſempiternum, quod noſtris cervicibus imminebat. Non enim ſine cauſa, ne Italiæ accideret, quod accidit Græciæ, timebamus. Nunc parta ſecuritas, quæ ſolet eſſe altrix ingeniorum, quemvis quantumlibet hebetem ad amorem ſtudiorum inflammabit. Nec deerit, aut eloquentibus materia victorum laudes celebrandi, aut ſapientibus tot urbes, & provincias, quæ in mores barbarorum abierunt, legibus, & præclaris inſtitutis componendi.

CRA-

ORATIO
HABITA PISIS
KALEND. NOVEMB.
ANNO MDCLXXXVII.
In ſolemni inſtauratione Studiorum.

Literas veriſsimam pacem animo largiri.

QVum meæ ſint partes, Auditores ornatiſſimi, quotannis hodiernæ lucis celebritate recurrente, celebrandis literarum laudibus, adoleſcentes ad ſtudia ſapientiæ cohortari; exequenti mihi ſedulò munus iniunctum, idem, quod his, qui in vaſto mari navigant, aut in camporum immenſa planitie peregrinantur, uſu venit. Nam quemadmodum illis, quum ad id pervenerunt, quod oculis extremum, cœloque terminari videbatur, alia ſe rurſùs aperiunt maris, atque camporum intervalla, quibus peragratis alia ſubindè, atque alia, novuſque de integro labor exantlandus; nec ullus errorum finis defatigatis oſtenditur: ita mihi

Digitized by Google

mihi per ſapientiæ laudes ire conanti, & infinita ſpatia, quibus illæ patent, oratione metiri; quum eò, quò intenderam, defeſſus acceſſi, nova ſubindè materia ſuboritur, nova exiſtunt argumenta, novuſque ſeſe dicendi campus oſtendit, in quo expatiari, & exultare poſſit Oratio. Nec tàm arbor illa Poetæ ſummi carminibus nobilis aureis fœcunda ramis eſſe fertur, quorum

— uno avulſo non deficit alter

Aureus, & ſimili frondeſcit virga metallo;

Quàm eſt fœcunda laudum ſapientia, quarum ſeges decerpta numquàm deficit, ſed beatiùs exuberat, & meliori fruge ſemper auget colligentem; & quum ad laudandum ea putes elegiſse, quæ cæteris antecellunt, & a laudationis munere te cenſeas abſolutum, vix ad finem, quem propoſueras perveniſti, quum ſuccreviſse videtur nova, & intacta materia laudum, quæ pulchritudine ſua animum ſic allicit, & ad ſeſe rapit, ut te laboris exhauſti pœniteat, & ſemper his, quæ ornanda cenſueris, potiora quæ ſuperſunt arbitreris. Quod ſum equidem, Auditores, in præſtantia literarum laudanda ſemper expertus; nam, quum initio gloriam, & ſplendorem, & dignitatem honeſtiſsimarum artium vobis ob oculos poſuiſsem; deindè ſapientiæ formam præclaram, & excellentem deſcripsiſſem, & qui fructus ex ea perciperentur, oſtendiſſem; tùm voluptatem, qua fruuntur ſapientes, eſſem dicendo perſequutus; quum tres fontes, ex quibus laus omnis duci ſolet, quæ vel in honeſtate, vel utilitate, vel iucunditate quadam cernitur, depleviſſem, mihi meum munus perfectè, cumulatèque videbar impleviſſe: quum bella, quibus ardet orbis terrarum, mihi facem ad alias literarum laudes indagandas

das prætulerunt, & utiles eſſe fortiſsimis viris doctorum labores, & Muſarum lauro Martis illam coronam triumphalem virere lætiùs mihi perſuaſi, &, ut vobis perſuaderem, laboravi, quo argumento nullum ſplendidius, nullum magnificentius poſse putabam inveniri, quum ſapientiam auxiſsem palmis, & trophæis, & titulis gentium devictarum, & Muſas Parnaſso deductas in Capitolio quaſi triumphantes collocaſsem. Sed quum viderem pacis artes bellicis antecellere, & togæ ſemper arma conceſsiſſe: pacem ipſam literarum ſtudijs carentem eſſe impacatam, & turbidam tranquillitatem, nec ulla re magis augeri, ornari, conſervarique otium rerumpublicarum, quàm otio ſapientum, graviter, verèque contendi. Hoc laudum confecto curriculo, quis ullum ſpatium decurrendum ſupereſſe putaviſſet! Et tamen, quantum mihi reſtat adhuc peragrandum! Quàm ſpatioſus Orationi meæ campus aperitur? Quod extremum laudum videbatur, gradus eſt aliarum laudum; quas a carceribus ad calcem ſi velim percurrere, infinita planè ſuſcipiatur Oratio. Nam, quum tranquilla reipublicæ tempora florere literis dixerim; nonne conſequens eſt, ut dicam eaſdem afferre privatim animis tranquillitatem? Aurea tranquillitas animi, quam omnes expetunt, etiam hi, qui in turbulentiſſima vitæ ratione verſantur, donum eſt literarum; literæ, ubi ſemotam a cæteris curis mentem ſibi vendicaverunt, veriſſimam pacem animo largiuntur. Quod ego, dum probare conor, Auditores, vos, quæſo, vacuam, & ſolutam curis mentem dictioni meæ pauliſper advertite.

Eſt omnium ſermonibus celebratum, in animo noſtro duas eſſe partes, quarum alteram communem cum ſuperis,

Digitized by Google

peris, alteram cum brutis habeamus. Altera ſemper placida, ſemper tranquilla, ſemper, niſi quantùm alterius caligine offuſcatur, in puriſsima luce collocata eſt: altera inquies, turbulenta ſemper, a ſeipſa diſcors; niſi quantùm alterius radijs illuſtratur, densiſsimis tenebris obſidetur. In altera ſita eſt ratio, ſita ſcientia, ſita virtus domina rerum, & generis humani princeps, & moderatrix: in altera falſæ opiniones, iræ, cupiditates, odia, ambitio, livor, invidentia, omnes denique perturbationes animi peſtes teterrimæ. Altera ſuis contenta bonis, vero gaudio fruitur, nec alienis inhiat, nec extra ſe poſita conſectatur: altera lætitia geſtiente exultat, & effertur, immoderata, inexplebilis, in longinqua ſemper imminens, odio præſentium, immodica, turpia, exitium allatura interdùm concupiſcit. Harum partium, quum ad alterutram ſeſe animus converterit, & applicarit, eius naturam induat neceſſe eſt. Placet hanc ſpectare ſeditioſam, inconſtantem, temerariam, cæcam, inquietam? Ijſdem vitijs inquinabitur, a ſeipſo diffidebit, levi momento huc illuc impelletur, temeritate, & cæco quodam impetu feretur, nec ullo temporis puncto conquieſcet. Ad illam divinam, tranquillam, perſpicacem, luculentam, quietam mavult adhærere? Ducet ab ipſa ſplendorem, totus clariſſima luce complebitur; expers tumultus, expers cupiditatum, quietus, purus, tranquillus evadet. Et quemadmodùm oculus, qui tenebras intuetur, accipit vim, naturamque tenebrarum; qui verò lucem, lucis ipſius dotibus explendeſcit: ſic animus, qui ad partem ſui tenebricoſam, & turbulentam ſeſe applicat, impletur eadem perturbatione, & cæcitate; qui autem ad intellectum lucem ſui convertitur, illius virtutibus

tibus pollet, & illuſtratur; & ſicut, qui tumultuoſum ducem ſequitur, tumultuetur neceſſe eſt; qui pacatum quietumque, pace ſumma, & tranquillitate perfruatur: ita qui in partem ſui, rationis expertem, & perpetuis motibus agitatam deſcendit, numquam acquieſcit: qui aſſurgit in mentem, haud paullò meliorem ducem nactus, in placidiſſima vitæ ratione verſatur; ut, qui Olympum aſcenderunt, nullis nubibus contriſtantur, nullis turbinibus, & procellis, & imbribus offenduntur. Quo probè conſtituto, cui poteſt eſſe dubium, quin hominum generi ferè nulli, præterquam ſtudioſis literarum, inoffenſa quies, & tranquillitas animi ſumma contingat? Quod enim aliud genus in mentem convertitur, ſolas agitat rationes, & in excolenda ſui præſtantiſſima parte verſatur, niſi ſtudioſi literarum? Quid aliud agunt doctorum labores; quid ſibi volunt, quid moliuntur, niſi ut in mente abditas, & involutas excutiant, & explicent rerum notiones, quas quum explicaverunt, præclarum illum orbem conficiunt rationis, & ex cognitis, & exploratis ad ignota progrediuntur, eaque referunt ad illa, quæ primitùs in mente fuerant contemplati? Sic animus in rationem, ratio in mentem convertitur, ubi ſimplicem, & nudam, & non fucatam veritatem contuetur. A ſequiore verò parte, quæ extrinſecùs temerè pellitur, & multis erroribus implicatur, dum ſe abducunt, & quàm longiſſimè fugiunt, eam ipſam fugiendo cohoneſtant, & negligendo colunt, ut omni temeritate depoſita ad mentis ipſius exemplar quodammodò componatur. Cuius rei te appello teſtem, divine Plato; tua præclara vox audiatur; tu dicere ſolebas *mori ſapientem oportere*; quod quid

aliud eſt, quàm relicto, quoad eius fieri poteſt, corpore, mentem conſectari; cupiditates, & ſenſus, & perturbationes omnes deſerentem? Ergo animum excogitandis rationibus, & excutienda intelligentia occupatum minimè mirum eſt in ſincera tranquillitate verſari. Polypi ferunt (ut a parvis magnarum exempla rerum petamus) eam eſſe naturam, ut a rebus, quibus adhæſerit, colorem, & ſimilitudinem ducat: eadem eſt animi vis, qui Polypo quovis magis eſt multiplex: niſi rationis beneficio diſſingatur, ab ijs, in quibus frequenter verſari ſolet, inficitur, & conformatur. Nonne videmus eos, qui ſe cumulandis opibus dediderunt, avaritiæ ſordibus inquinari? Præcipites iracundia ferri, & eſſe quodammodò efferatos, qui in caſtris, & prœlijs ætatem exegerunt? Ambitione tranſverſos agi, qui ab ineunte adoleſcentia comitia, & forum; & populi ſtudia ſpectaverunt? Diffluere luxu, qui vitam voluptatibus refertam ſunt conſectati? Qui ſomno dediti a labore omni refugerunt, eorum mentem ignavia obtorpuiſſe? Qui parcè, ac duriter vitam coluerunt, animo eſſe ad quidlibet perferendum patientiſsimo? Quum autem a ſtudijs, quibus diſtinemur, plerumque fingamur, moreſque ducamus, quales occupationes nobis indiderunt; res eſt dubia, credo, qualis eorum ſit animus evaſurus, qui ſeſe in literas otij comites, & pacis, & tranquillitatis alumnas penitùs abdiderunt; quaſi verò neſciamus adeò tranquillum eſſe viſum negotium literarum, ut loca ipſa, in quibus eæ diſcuntur, otij, & ludi nomine ab antiquis fuerint appellata: perinde ac ſi, qui ſtudia colunt, nihil aliud, quàm otium colant, & conſectentur; quæ ſunt adeò cum tranquillitate coniuncta,

ut ab

ut ab eorum ſacris turbidi, & inquieti, & gravibus curis obruti, velut profani a myſticis cæremonijs arceantur. Hinc illæ frequentes hominum occupatorum, & in mœrore, luctuque iacentium voces, deeſse otium ſibi, deeſse animi tranquillitatem ad præclaras artes celebrandas querentium. Non illi quidem omninò ineptè literas rem ſacram, & puram imprimis, quum mente ſint perturbata, tamquam impuri, attingere reformidant. Nam vident tam acerbum diſsidium inter literas, & quidquid eſt in rebus humanis turbulentum, intereſse, ut ſemper in otio floreant, in omni rerum perturbatione, & tumultu obſoleſcant. Quapropter ubi arma increpuerunt, ſapientum voces conticeſcunt; & clangor tubarum, pöetarum cantibus, & actionibus oratorum, & legibus ipſis indicit ſilentium; ex eaque urbe primæ omnium exulant Muſæ, quæ diſcordiarum fluctibus, & civilium tempeſtate bellorum commovetur. Non igitur ſine cauſa a ſtudijs, quæ publicos tumultus fugiunt, quum perturbationibus privatis agitentur, putant abſtinendum. Sed tamen fugit eos ratio. Cur enim medicinam, quum ægri ſint, reformidant? Cur, quum fluctibus iactentur, tutiſſimum portum ſubire detrectant? Sunt enim ſtudia ſapientiæ medicina curarum; ſunt portus, ubi a civilibus undis iactatus animus acquieſcit; nec aliud pöetarum voces, hiſtoricorum exempla, præcepta ſapientum perſuadent, quàm, ut animi tranquillitate nihil antiquius habeamus, perturbationes beatæ vitæ peſtes eſſe teterrimas arbitremur, a miſera ambitione refugiamus, veras divitias non in infinita rerum poſſeſſione, verùm in animo paucis contento collocemus: voluptates non inexplebili cupiditate, ſed naturæ deſiderijs explendis finiamus. Quæ

monita ſalutaria influunt paulatim in animum, fluctuantemque componunt, & in tranquillo collocant. Iam altum otium, iam ſeceſſus, iam ſilentium literis debitum, iam abducta mens a rebus externis, ubi tumultus; & in naturæ contemplatione defixa, quantùm non ad conſervandam modò, ſed ad parandam quietem afferunt adiumenti? Atque hoc doctiſſimi viri oſtenderunt, qui è miſera iactatione, quum in Muſarum ſinum confugiſſent, ærumnarum finem, acerbitatum lenimen, curarum levamentum repererunt. Tullius Catilinæ, & Clodij furoribus vexatus, & in exilium actus, quum diſtrictos in reipublicæ perniciem in ſuum iugulum gladios convertiſſet, inter Cæſaris, & Pompeij arma iactatus, acerbiſsimæ fugæ, everſæ rei privatæ, ruentis publicæ, libertatis amiſſę ſolatia è philoſophię complexu petivit, tantùmque a publicis malis, quantùm ſapientię ſtuduit, reſpiràvit. Rutilium, convulſa republica, eiectum patria, in Gymnaſijs Græcorum philoſophia conſolata eſt, tantumque, in atrociſſima tempeſtate fortunæ, tranquillitatis invenit, ut non ampliùs Romanas opes deſiderarit; & deſideratus a civibus, revocatus a Sylla, exilio ſuo cives, a quibus fuerat damnatus, Romamque damnaverit. Bòethium ultimum Romanæ virtutis lumen, quem Tyranni immanitas extorrem egerat, ſapientiæ ſtudia receperunt, & dignitatis amiſſæ, & bonorum deſiderium, & imminentis mortis terrorem leniverunt. Quid Græcos commemorem, quorum quantò exarſit acriùs amor literarum, tantò ſunt exempla frequentiora? Quid Socratem dicam, oppreſſa republica crudelitate triginta tyrannorum, numquam è ſtatu mentis deiectum, ſed eumdem ſemper ſervaſſe vultum, eamdemque tranquillitatem

tem in carcerem intuliſſe; &, quum mortiferum poculum eſſet hauſturus, divinitùs philoſophatum? Quid è Cynico Diogeni ſecuritatis tantum ſuperfuiſſe, ut, quum Corintho Philippus cum exercitu immineret, trepidantibus alijs, & ſuis bonis ab hoſte ſervandis, & defendendæ urbi ſeſe parantibus, dolium ſuum ludibundus verſaret, ne in publica trepidatione nihil agere videretur? Quid Zenonem naufragum, amiſſis opibus in philoſophiæ portum confugiſſe, ubi veras opes, adeòque tranquillam, ſecuramque ſtationem reperit, ut ab Antigono Rege accerſitus regias preces, & divitias repudiarit, ne aulæ tumultu, ſtrepituque, animi quies turbaretur? Quid autem ego philoſophos, & ſummos viros teſtes cito, quando ipſe Dionyſius deiectus ex altitudine regiæ dignitatis, & interrogatus: quid ipſi Plato, & literæ profuiſſent? reſpondiſſe fertur: ut opulentiſſimi regni iacturam, atrocitatem fortunæ, exiliumque miſerandum placidè, tranquillèque perferrem. Quòd ſi tyranni, quorum animos furiarum tædis ardentibus agitari, & verberibus crudeliſsimè lancinari ſapientes prodiderunt, tantum a ſtudio tranquillitatis hauſerunt, ut aſperrima rerum æquo animo tolerarent; iam minimè miror Anaxagoram, & Dionem, & Xenophontem in acerbiſſimis filiorum funeribus nihil eſſe commotos; Polemonem in urbis tumultu, Pyrrhonem in tempeſtate ſæviſſima imperterritum extitiſſe; Archimedem Syracuſis captis, graſſante latè victorum ferocia, & urbe cædibus plena, & ruinis, gemituque, ululatuque perſonante, formis in pulvere deſcribendis intentum occidiſſe. Stilponem Megaris occupatis nihil ſtrage patriæ eſſe perturbatum; &, quum alij pretioſiſſima quæque ſecum auferre,

Digitized by Google

auferre, & moliri, & occultare conarentur, omnia re-liquiſſe, & Antigono rege, qui tanti philoſophi gloria commotus, & eius domum, & cuncta bona ſervari iuſſerat, percontante: numquid rerum amiſiſſet? reſpondiſſe: nihil; nam eruditionem, & doctrinam mihi abſtulit nemo. O animi miram æquitatem! O philoſophi mentem in tempeſtate ſæva quietam! O nullis obnoxiam caſibus conſtantiam! Externa putavit nihil ad ſe pertinere, nec eſſe bona, quæ vulgus exiſtimat, quæ poſſunt adimi, quæ in fortunæ poſita ſunt poteſtate; ſed rerum ſcientiam, ſed eruditionem, ſed bonam mentem veriſſimas eſſe doctorum poſſeſſiones, non civium furore, non hoſtium victoria nobis, non ulla fortunæ vi auferendas. Cuius philoſophi præclara vox me admonet præcipuam eſse cauſſam, cur hominum literis deditorum vita quiete, & animi tranquillitate cæteris præſtet, quòd hi ingenij cultum perſpicientiam veri, eloquentiæ copiam, non extra ſe collocata poſsideant; illi externa, & quæ in aliorum ſunt manu conſectentur. Quum itaque ſuis hi bonis gaudeant, illi inhient alienis, aut ſi potiti ſint, amittendi metu crucientur; quis mirum arbitretur hos quadam ſerenitate mentis frui, illos vitam agere ſemper trepidam, & inquietam? An verò ego exiſtimem, qui mercaturis rem quærunt, tranquillius vivere; qui ex aliena fide pendent; quorum eſt ex ventorum, & maris inconſtantia, & ex navium rudentibus, veliſque ſuſpenſa fœlicitas? An milites in illo rerum tumultu, in illo bellorum turbine, in illa trepidatione, inter ſtrages, & cæſorum acervos, quum ubique terror, ubique vulnera, ubique mors impendeat, & ex levitate fortunæ, & ipſorum vita, & even-

Digitized by Google

eventus pendeant prœliorum; ullam partem veræ tranquillitatis obtinere? An ambitioſos, qui populi favorem aucupantur, qui honores appetunt in arbitrio leviſſimi vulgi poſitos, aut in alicuius præpotentis hominis voluntate; quorum benè fundatas, & conſtabilitas opes parva interdùm aura rumoris evertit? Sed horum in confeſso miſeria eſt. Quid illi, qui ſibi lauti, ac beati videntur, qui inertiam amplexantur, qui delicijs affluunt, qui incedunt unguentis delibuti, calamiſtris inuſta coma, veſtitu parùm virili, luxuria languidi, ſomno, vinoquè marcentes; quàm minimè, quæ ſequuntur, otium, & quietem, & voluptatem aſsequuntur? Nam, quum hominem ad præclara quædam natura genuerit, ipſi verò nihil ſplendidum moliantur, & tenebras vitæ ſplendori virtutis præponant, neceſse eſt ſibi ipſis diſplicere, & fruſtrari, & angi, dum explere geſtiunt voluptatem, quæ frequentiſsimè eſt alienæ poteſtatis. Ipſi agricolæ, quorum tranquillitatem procul a negotijs viventium tantopere pöetæ prædicant, & admirantur

— quibus ipſa procul diſcordibus armis
Fundit humo facilem victum iuſtiſſima tellus

Nonne ſunt obnoxij fortunæ, quæ in incerta ratione tempeſtatum, & imbrium collocata eſt? Non enim ſuus illis iucundus labor, ſed perceptio fructuum, qui vel fluminis inundantis, vel grandinis ingruentis, vel æſtus immodici, vel furentium ventorum vi momento temporis intercipiuntur; quorum ſollicitudinem, terroremque, & metum Pöeta ſummus his verſibus eleganter expreſſit.

Qualis ubi ad terras abrupto ſidere nimbus
It mare per medium: miſeris heu præſcia longe
Horreſcunt corda agricolis; dabit ille ruinas
Arboribus, ſtragemque ſatis: ruet omnia latè.

At

Digitized by Google

At literatos homines delectat operis ipſa tractatio: excogitandis rationibus quaſi ambroſia quadam paſcuntur; cuius rei tanta dulcedo eſt, ut Epicurus acerbiſſimos, eoſdemque mortiferos dolores ſuorum inventorum memoria leniverit, & Polemon voluptati nuncium remiſerit Xenocratis ſermonibus delinitus. Quum ergo ſapientes non aliundè quærant ſuum bonum, ſed ex parte ſui petant humanis caſibus altiore; tantò eorum tranquillitas tranquillitati reliquorum antecellit, quantò ſapientiæ gravitas fortunæ levitate conſtantior. Atque ego illud aureum ſeculum a poëtis tantopere celebratum, quo Saturno Rege ſumma ſecuritas, altiſſima pax, & quies mortalibus dicitur contigiſſe, non hominibus fuiſſe commune, ſed eſſe proprium ſapientum exiſtimarim. Neque enim umquam crediderim fluxiſſe paſsim lactis rivos, & ex arboribus mella diſtillaſſe, & perpetuo vere terram floruiſſe, & ſpontè ſua fructus uberrimos, & ſuaviſſimos protuliſſe, nec umquam fuiſſe tempus, quo nihil fortunæ licuerit, & omnia mortalium fœlicitati obſecundarint. Sed hoc poëtarum commento ſignificari contenderim beatiſsimam vivendi rationem, qua ſapientes perfruuntur, qui ſub Saturno Rege vivunt, hoc eſt intellectu reguntur, & imperio mentis obtemperant: nam intellectus a doctiſsimis viris nomine Saturni eſt appellatus. Hi igitur, ut illi priſci finguntur mortales, vitam colunt plenam tranquillitatis, plenam iucundiſsimæ quietis, plenam placidiſsimæ voluptatis, a qua abeſt ira, abeſt ambitio, abeſt ſuperbia ſtultitiæ comes, ingluvies, libido, avaritia, temeritas. Sed me de ſapientum fœlicitate dicentem videntur interpellare nonnulli, qui literatos homines alijs quidem vitijs, aut omnino carere,

aut

aut mediocriter laborare concedent ; invidiam verò , & nimiam gloriæ cupiditatem effugere non poſſe contendent , quæ duæ perturbationes maximos poſſunt in eorum animis fluctus excitare ; qui parum attendunt , quid & ipſi doctiſsimis viris tribuerint , & omnium ferè conceſsu tribuatur . Nam , quum ſedatas eſſe eorum cupiditates omnes conſentiant , & invidia carere omnibus concedendum eſt : his enim rebus invidemus , quarum , quum ſimus expertes , magna cupiditate incendimur . Et verò quibus bonis docti homines invidebunt ? Potentiæ ? At nullam putant animi impotentis , & alieni a ſapientia . An divitijs ? At divitias non magnopere ducunt expetendas . An honoribus ? At veros honores non opinione populi , ſed virtutis auctoritate metiuntur . An voluptati ? At ſciunt exitus eſſe triſtes voluptatis . An corporis bonis ? At bona ſua non in corpore , ſed in animis collocarunt . Supereſt ergo , ut alter alterius invideat ſapientiæ : quo quid abſurdius , quum ſit commune bonum ſapientia ? neque enim , ut , qui divitias congerunt , condunt ; ita ſuos occultant theſauros ſapientes ; ſed in medium proferunt : tàm cuivis licet eorum inventis frui , quàm illis ipſis , qui invenerunt : qui igitur triſtatur aliorum ſapientia , ſuis bonis triſtatur , & mœret . Quòd ſi quis alienæ gloriæ lumine offenditur , hunc in ſummis inſcitiæ tenebris verſari neceſſe eſt : ut , qui infirma ſunt acie oculorum , lucem ſolis intueri ſine moleſtia non poſſunt , ita , qui animo utuntur imbecillo , nominis alieni ſplendore læduntur ; de his autem non loquor , nec his auctoritatem ſapientis circumdo , quorum mentis anguſtiæ amplitudinem ſapientiæ non capiunt ; qui malevoli , obtrectatores , queruli , quum ſe dumtaxat ament ſine

 rivali ,

rivali, ut ſoli ſapere videantur, omne lumen virtutis extinctum volunt. Hunc ſapientem deſcribit Oratio mea, qui, quum ſuis bonis abundet, non livet alienis: huic ſi candorem animi tribuendum inter cæteras animi dotes affirmaro; quis mentitum redarguat? Nam ſi Apellem ferunt æmulos non tàm arte, quàm benignitate ſuperaſſe, & Protogenem ſordentem ſuis ad ſummam famæ claritudinem evexiſſe, quum eius opera quinquagenis talentis empturum, uſurumque pro ſuis confirmaſſet; quæ fuit artificis virtus, eam ſapientis eſſe pernegemus? Quaſi verò doctorum hominum exempla deſint, qui ab omni obtrectatione longiſſimè abfuerunt. Meliſſus Heraclitum, quum ab Epheſijs ignoraretur, tantis laudibus vexit, ut clariſſimum Heracliti nomen evaſerit. Democritum Hippocrates, quum ſuis civibus furere videretur, tanta auxit nominis claritate, ut non ſapiens modò pro inſano, ſed pro ſapiente ſapientia diceretur. Ariſtippus Æſchinem philoſophum ita Dionyſio Regi commendavit, ut inſolitum, ſuſpiciendumque ſpectaculum, in aula candorem, Sicilia ſit admirata: Plato eadem æmulantium ſtudia memoriam immortalitati ſcriptorum ſuorum mandavit: Polemon Xenocratis nomen ſemper in ore fertur habuiſſe, & ſic eius eſſe gloria delectatus, ut amore ſummi viri quodammodò inſanire videretur: Virgilius aliorum ſapienter inventis non minùs lætatus eſſe fertur, quàm ſuis. Et quid ſingulos colligo? Pythagoræorum tota familia, numquam tanta amicitia, tanta coniunctione, tanta concordia floruiſſet, nec tot amicorum paria in ſola Epicuri ſchola cenſerentur, ſi ulla obtrectatio, & livor inter doctiſſimos homines interceſſiſſet; ac ne gloriæ quidem cupiditas,

piditas, quæ in altiſsimis animis, ſplendidiſsimiſque exiſtit ingenijs, tranquillitatem doctorum hominum perturbarit. Neque hic ego dicam doctiſsimos quoſque gloriam contempſiſſe; quod ni ita eſſet, numquam Homerus in tot millibus verſuum nomen ſuum, patriæque ſiluiſſet, & divina ingenij monimenta indigeſta, diſsipata, in exiguas diſcerpta partes reliquiſſet; nec Democritus, quum Athenas veniſſet, gloriatus eſſet ſeſe in illo ingeniorum Theatro latuiſſe; nec Pythagoras, quum divitias orationis, & arcanæ ſapientiæ theſauros poſſideret, nihil umquam edidiſset; quod conſilium fuit omnium veterum philoſophorum; quum Alcmæon princeps dicatur librum divulgaſse: nec Epaminondas doctiſſimus, fortiſsimuſque Thebanorum uſque ad annum quadrageſimum ætatis in ſumma obſcuritate vixiſset; nec Epicurus præcepiſset vitæ ſilentium gloriæ anteponendum. Sed hæc, & alia multa, quæ poſsent afferri, bonitati cauſæ confiſus exempla prætermitto, nolo omnia ad vivum reſecare; concedam ineſse aliquam doctis hominibus gloriæ cupiditatem, ſed eam quieti, qua perfruuntur alioquin perniciem afferre pernegabo; nam quibus rebus gloria comparatur, eæ poſitæ ſunt in ſapientum poteſtate. Angebatur Cæſar, quòd ætate iam firmata, nihil ferè præclarè geſsiſſet, quum ad ſummam nominis claritatem niteretur, & iure angebatur; niſi enim fortuna votis annuiſſet, numquam eſſet tantam rei militaris gloriam conſequutus: at vivere eleganter, excogitare multa ſapienter, cogitata eloquenter exponere non ſunt fortunæ dona, ſed ingenij, quo abundant ſapientes. Quare ſequitur eos gloria etiam aliud cogitantes, plerumque maior, quàm ipſi putaviſſent.

Ergo, quum aliud agentibus hæc qualiſcumque cupiditas expleatur, non habet ea ſollicitos, non trepidos, non anxios, non inquietos. Quæ quum ita ſint, adoleſcentes; vos enim extrema iam appellat Oratio, equidem non laboro, quomodò poſsim veſtras mentes ad ſtudia literarum incitare; ipſa res abundè vos cohortabitur. Cogitàte, quantum ſit animi tranquillitas bonum; quàm expetenda quies; quàm otium exoptandum. Non divitiæ, non potentia, non honores, non dignitates, non gloria, non triumphi ſunt cum fœlicitate, qua fruitur animus tranquillus, & curis vacuus, comparandi. Auguſtus imperio terrarum potitus, perduellibus profligatis, tot præclariſſimis triumphis actis, perdomitis ferociſſimis nationibus, orbe pacato, maximam ſecundùm Deorum opes potentiam adeptus, his omnibus antepoſuit tranquillitatem; quam ſibi deeſſe frequenter conqueſtus, niſi publicam quietem ſuæ præpoſuiſſet, imperium reſignaſſet, ut otio, quod mortalibus fecerat, frueretur. Quod autem Auguſtus cogitarat, Diocletianus privatam vitam triumphis, & opibus, & honoribus, & gloriæ, & altiſſimæ fortunæ prætulit, & otioſus maluit ſervire cum cæteris, quàm occupatus omnibus imperare: nec ſanè iudicium maximi Principis reprehendendum: nam animi tranquillitas, quam ille appetivit, aut ipſa fœlicitas eſt, quod doctiſſimis viris video placuiſse, aut fœlicitati proxima. Atque utinam poſſim, Auditores, tranquillitatis bona, pro rei dignitate ſatis luculenter explicare; efficerem profectò, ut quoniam a literis petendam eſse demonſtravi, literas omnibus anteponendas putaretis. Sed quando animi bona melius experiundo cognoſcuntur, quàm exprimuntur

tur

Digitized by Google

tur eloquendo; utar imagine quadam ad id, quod volo, explicandum accommodata. Concipite animo rempublicam diſcordijs civilibus agitatam, &, ne quid perturbationis deſit, externis etiam bellis involutam: quid ea fœdius? Trepidi cives, mœſta curia, ſilens forum, iuſtitium indictum bonis artibus, oppreſſæ virtutes, *ius datum ſceleri*, exultante iuſtitia, crudelitate dominante, permiſsa libidini licentia, iam agri devaſtati, exciſa oppida, fumantes villæ, ubique terror, ubique luctus, ubique trepdatio, fames, inopia, civium proſcriptiones, fuga, vaſtitas, & extremum malorum inſolens victoria dominatus nonne afflictæ civilibus, & externis bellis impendent civitati? Contra verò, quàm huic diſſimilis reſpublica, in qua pax vigeat, & civium concordia? Omnia hic legibus temperantur; mos, & maiorum diſciplina ſervatur; florent artes; florent ſtudia; florent virtutes; iuſtitia dominatur; tranquilla ſecuritas, lætum otium, affluentes opes omnes beant; fortuna urbis, & lætitia ludis, & ſpectaculis publicis, & magnificentia civium declaratur; nitent oppida; ipſa pacis bonis terra lætatur; frugiferis arboribus conſiti, & veſtiti vitibus colles, frugibus abundantes campi, amœnis ornatæ nemoribus villæ, pulcherrimum ſpectaculum præbent. Quod eſt urbibus bellum, & diſcordia, idem animis perturbatio: quod eſt rebus publicis pax, & concordia, idem privatis otium, & tranquillitas. Perturbato animo nihil miſerius, nihil terrius, nihil perverſius. Pars noſtri divinior turpiſſimam perfert ſervitutem; quæ ſervitio nata eſt, dominatur; exterminantur virtutes; regnant cupiditates; diſtrahitur animus in curas; affligitur, diripitur, diſſertur, lancinatur: idem,

tran-

quillus, & virtutibus floret, & vitiorum ſervitio liberatur, & honeſtiſſima voluptate perfunditur, & clariſſima luce mentis illuſtratur. Ad hæc divina bona vos, Adoleſcentes, voco, quum ad ſtudia literarum voco. Excitate vos ad cultum præſtantiſſimæ partis; in ea portum curarum, metam laborum, perturbationum remedium, gaudium, lætitiam, pacem, tranquillitatem reperietis. Confugite in ſinum Muſarum: eæ ad omnem humanitatem, manſuetudinem, moderationem, lenitatem, virtutem animum fingent, & conformabunt. Quod ſi urbes, & nationes totæ magnis impenſis, magnis periculis, magnis etiam cladibus petunt, quantò magis vobis exiguo labore petendum eſt; otium cum dignitate?

F I N I S.

ORA-

Digitized by Google

ORATIONUM INDEX.

ORATIO de Nuptijs Sereniſs. FERDINANDI Principis Etruriæ, & Sereniſs. VIOLANTIS BEATRICIS Vindelicorum Principis. pagina 1
ORATIO I. De Græca Linguæ præſtantia. pag. 1.
ORATIO II. De Gloria Literarum. pag. 24.
ORATIO III. De Dignitate Literarum. pag. 41.
ORATIO IV. De Iucunditate Literarum. pag. 58.
ORATIO V. Studijs Literarum deditos homines mediocri laude contentos eſſe non oportere. pag. 74.
ORATIO VI. Adoleſcentiæ tempus idoneum maximè ſtudijs eſſe. pag. 92.
ORATIO VII. Ex liberaliſsimis doctrinæ ſtudijs plurimum utilitatis, & incrementi ſuſcepiſſe rem militarem. pag. 110.
ORATIO VIII. Quantùm Literæ in pace, & tranquillitate reipublicæ proſint. pag. 128.
ORATIO IX. Quum ſuos Fratres Iuriſconſultorum ornamentis inſigniret. pag. 147.
ORATIO X. De Victorijs Chriſtianorum. pag. 154.
ORATIO XI. Literas veriſsimam pacem animo largiri. pag. 181.

AP-

Digitized by Google

APPROBATIONES.

ADM. R. D. Hippolyto de Tonellis S. Theol. Doct. placeat diligenter perlegere has Orationes Dom. Benedicti de Averanis I. V. D. & recognoſcat, an contineant aliquod S. Fidei Orthodoxæ adverſum, & bonis moribus abſonum, & referat. Dat. 23. Auguſti 1688.

Nicolaus de Caſtellanis V. G. Flor.

Illuſtriſſime, ac Reverendiſſime Domine

Humaniorum Literarum laudes Orationibus duodecim quà ſtyli elegantia, qua ſententiarum pondere, qua thematum varietate ab Excellentiſſimo, ac Eruditiſſimo Viro Dom. Benedicto de Averanis feliciter, copiosè, graviter, & appoſitè dictas non minori animi voluptate, quàm attentione recenſui, & nihil in eis, quod Catholicæ Fidei, boniſque moribus adverſetur, inveni: Imo omnia, præter & Græcam, & Latinam literaturam, Auctoris ſui pietatem ſummam, ubi datur occaſio, præſeferunt. Quapropter Typis mandari non mediocri Literariæ Rei publicæ emolumento fore exiſtimo.

Ego Hippolytus de Tonellis manu prop. die 4. Septemb. 1688.

Attenta ſuprad. relatione, imprim.

Nicolaus de Caſtellanis V. G. Flor.

Excellentiſs. Dom. Advoc. Odoardus Tomanſi Conſult. S. Off. Flor. videat pro parte S. Officij hunc Librum inſcriptum *Orationes Benedicti Averani*, & in ſcriptis referat. Dat. ex Ædib. S. Off. hac die 7. Sept. 1688.

F. Franc. Ant. Frati Ord. Min. Conv. V. Canc. S. Off. Flor.

Orationes in ſolemni inſtauratione Studiorum habitæ Piſis ab Excellentiſſimo, & Eruditiſſimo Viro de Averanis, ſummo cum animi ſolatio perlegi, in ipſis gravitatem dicendi, eruditiones, elegantias, leporeſque admirando; nec quicquam a Fide, sacriſq; dogmatibus diſſonum adnotare potui, proficuas ad omnes excitandos ad Virtutis amorem; cenſeo luci demandandas. Dum Tibi, Reverendiſs. Pater, sacras manus amplector oſculando obſequentiſſimus

Odoardus Tomanſi Advoc. & S. Off. Conſult.

Attenta ſuprad. Atteſtatione imprim. hac die 18. Decemb. 1688.

F. Franc. Auguſt. Gambarova de Bugella Canc. S. Off. Flor.

Robertus Pandolfinius Senat. Sereniſs. M. Ducis Aud.

Digitized by Google

ERRATA			SIC EMENDATO.
Pag.	verſ.		
XVI.	24.	*cæter*	exteri.
XXIV.	5.	*quo*	quod.
XXVI.	6.	*nullo*	nulli.
XXVII.	5.	*quum*	& quum.
XXXII.	26.	*cuum*	quum.
4.	11.	*alterius*	alicuius.
16.	3.	*coniucta*	coniuncta.
19.	18.	*ingenioſſimoſq;*	ingenioſiſſimoſq;
22.	10.	*hac*	hac laude;
27.	2.	*oco*	loco.
	3.	*verſatut*	verſatur.
40.	19.	*imcumbite*	incumbite.
45.	24.	*enimvemero*	enimuero.
49.	29.	*alys*	alis.
54.	7.	*fatearur*	fateatur.
	17.	*reprhendenda*	reprehendenda.
	19.	*ſapentiſſimi*	ſapientiſſimi.
58.	2.	*cogiravi*	cogitavi.
60.	6.	*eloqoentia*	eloquentiæ.
63.	4.	*refovetut*	refovetur.

ERRATA			SIC EMENDATO.
Pag.	verſ.		
66.	4.	*terum*	rerum.
	12.	*Chryſippi*	Chryſippi.
80.	7.	*demenita*	dementia.
88.	19.	*revocarunr*	revocarunt.
90.	22.	*nobilſſimum*	nobiliſſimum.
99.	31.	*qum*	quum.
108.	11.	*atque*	atqui.
109.	6.	*vocibns*	vocibus.
110.	31.	*ndecora*	indecora.
111.	22.	*iuſtitititium*	iuſtitium.
145.	30.	*philoſopho*	philoſophi.
154.	5.	*popugnaculum*	propugnaculum.
165.	2.	*rerum*	ratum.
	3.	*hic*	is.
	4.	*piatatis*	pietatis.
170.	21.	*exilium*	exitum.
192.	15.	*eim*	enim.
193.	16.	*animis*	animo.
197.	7.	*exultante*	exulante.
	10.	*trepdatia*	trepidatio.

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google

by Google